

ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

με θέμα

ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΥ ΤΑΥΡΟΥ

ΜΕΛΕΤΗ

ΜΑΓΓΙΩΡΟΣ ΠΕΤΡΟΣ, ΑΜ 41329

ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, ΑΜ 41401

ΕΙΣΗΓΗΣΗ – ΕΠΙΒΛΕΨΗ

ΔΡ Γ.Κ. ΒΑΡΕΛΙΔΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ-ΠΟΛΕΟΔΟΜΟΣ ΕΜΠ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2017

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα, πραγματεύεται φαινόμενο της έντονης και άναρχης οικοδομησιμότητας της πρωτεύουσας που προέκυψε αρχικά για να καλύψει το έντονο προσφυγικό ρεύμα απο την Μικρά Ασία την δεκαετία του 1920, αλλά και την έντονη αστικοποίηση της δεκαετίας του 1960. Η έντονη παρουσία των προσφύγων και των εσωτερικών μεταναστών και οι δυσκολίες που αυτοί αντιμετωπίζουν στον κοινωνικό και εργασιακό τομέα, επηρέασαν και την εξέλιξη του κατασκευαστικού κλάδου. Η αναζήτηση των παραγόντων που θα μπορούσαν να βελτιωθεί η οικιστική ανάπτυξη των προσφυγικών και εργατικών περιοχών αποτέλεσε την αφορμή για την πραγματοποίηση της έρευνας. Το μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε είναι η δομημένη συνέντευξη (ερωτηματολόγιο) και τα ερευνώμενα υποκείμενα είναι κάτοικοι των εργατικών και προσφυγικών κατοικιών.

SUMMARY

This research deals with the effect of intense and refinancing build ability the capital initially emerged to meet the intense stream of refugees from Asia Minor decade 1920, and the intense urbanization of the 1960s The strong presence of refuges and home immigrants and the difficulties they face in the social and labor field, and affect the development of the construction industry. The search for factors that could improve the urban refugee aid development and industrial areas gave rise to the conduct of the investigation. The methodological tool used is the structured interview (questionnaire) and the investigational subjects resident labor and refugee housing.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	9
1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	11
Εισαγωγή.....	11
1.1 Η Μικρασιατική Καταστροφή.....	11
1.1.1 Διαχείριση του Προσφυγικού Ρεύματος	13
1.1.2 Πολεοδομική Οργάνωση.....	19
1.1.3 Τύποι Προσφυγικών Κατοικιών.....	22
1.1.4 Μέθοδοι και Υλικά Κατασκευής	24
1.2 Εσωτερική Μετανάστευση και Αστικοποίηση της Δεκαετίας του 50'	24
1.3 Εισροή Εξωτερικών Μεταναστών απο τη Δεκαετία του 70'	26
1.4 Τύποι Κατοικίας	28
1.4.1 Αστική Κατοικία	28
1.5 Εργατική Κατοικία.....	41
1.5.1 ΟΕΚΕ	43
2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	44
Εισαγωγή.....	44
2.1 Δημοτική Ενότητα Ταύρου	44
2.1.1 Δημογραφικά Δεδομένα.....	46
2.1.2 Εργατικό Δυναμικό – Ανεργία – Απασχόληση	50
2.1.3 Προσβασιμότητα.....	53
2.2 Ιστορική αναδρομή στην εγκατάσταση των Προσφύγων στον Ταύρο	54
1.2.1 Προσφυγικές Κατοικίες στον Ταύρο	58
3. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	70
Εισαγωγή.....	70

3.1	Προγενέστερες Αναπλάσεις Εργατικών Κατοικιών Δήμου Ταύρου	71
3.1.1	Οικοδομικό Τετράγωνο 1Γ	71
3.1.2	Ανάπλαση Δύο Πολυκατοικιών με Χρήση Στοιχείων Βιοκλιματικής Αρχιτεκτονικής.....	73
4.	ΕΡΕΥΝΑ.....	77
4.1	Μεθοδολογία Έρευνας	77
4.2	Δείγμα Μελέτης.....	78
4.3	Καθεστώς Ενοικίασης	84
4.4	Συνθήκες Στέγασης.....	88
4.5	Η Ζωή στη Γειτονιά.....	91
4.6	Οι Κάτοικοι της Γειτονιάς Σήμερα.....	93
4.7	Η Ανάπλαση του Ο.Τ. ΙΓ και πως Επηρέασε την Ευρύτερη Περιοχή	95
	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	96
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	98

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1 Μεταβολή πληθυσμού 2001- 2011 (σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ).....	45
Πίνακας 2 Κατανομή πληθυσμού δήμου Μοσχάτου Ταύρου ανά φύλο (Απογραφή 2011)....	46
Πίνακας 3 Πληθυσμιακή κατανομή ανά δημοτική ενότητα και ηλικία – απόλυτοι αριθμοί (απ. 2011)	46
Πίνακας 4 Κατανομή νοικοκυριών και πυρηνικών οικογενειών	47
Πίνακας 5 Δημογραφικά χαρακτηριστικά Δήμου Μοσχάτου - Ταύρου.....	49
Πίνακας 6 Αριθμός επιχειρήσεων κατά κλάδο	51
Πίνακας 7 Χαρακτηριστικά διαμερισμάτων ανα κτήριο ανα οικοδομικό τετράγωνο	63

-

Ευρετήριο Εικόνων

Εικόνα 1 Το λιμάνι Σμύρνης απο τις ημέρες του διωγμού	12
Εικόνα 2 Παραπήγματα Μικρασιατών προσφύγων στην Αθήνα	12
Εικόνα 3 Σε όλο το Λεκανοπέδιο της Αθήνας εντοπίστηκαν περίπου 50 εγκαταστάσεις.....	14
Εικόνα 4 Παλιά Κοκκινιά. Οι παράγκες της Αγίας Σωτήρας, 1929. Φώτο: Λουκόπουλος Δημήτρης.....	14
Εικόνα 5 Προσφυγικές κατοικίες στην Νέα Φιλαδέλφεια.....	15
Εικόνα 6 Προσφυγικές κατοικίες στο Δουργούτι	15
Εικόνα 7 Προσφυγικές κατοικίες Λεωφόρου Αλεξάνδρας.....	16
Εικόνα 8 Τύπος αγροτικού σπιτιού για δύο οικογένειες, από αυτά που κατασκεύαζε η επιτροπή αποκαταστάσεως προσφύγων, 1925	16
Εικόνα 9 Λίθινο παράπηγμα στην Καισαριανή	17
Εικόνα 10 Προσφυγικός συνοικισμός Θήβας. Σχέδιο όπου διακρίνονται οι αρχικοί πυρήνες, με τις στέγες και οι προσθήκες.....	18
Εικόνα 11 Προσφυγικές κατοικίες στο Τουρκολίμανο, (οδός Ναυάρχου Βότση)	19
Εικόνα 12 Όλες οι κατοικίες του προσφυγικού συνοικισμού στα Καμίνια διαθέτουν αυλή (4,00 * 3,00 μ.) και διαθέτουν τουλάχιστον μια υποτυπώδης περίφραξη. Στην εικόνα φαίνεται ένας άριστα διατηρημένος φράχτης. Η εικόνα λήφθηκε στην οδό Κομοτηνής.....	19
Εικόνα 13 Οι πρώτοι προσφυγικοί οικισμοί σχηματιστήκαν από σπίτια φτιαγμένα πρόχειρα χωρίς σχέδιο και χωρίς υποδομές (περιγραφή Μαρία Βαμβακοπούλου, «Αιγάλεω- Οι δρόμοι της Προσφυγιάς»)	20
Εικόνα 14 Ιπποδάμειο σύστημα δόμησης Καισαριανή 1950-51. Φωτο: Παπαδημητρίου Έλλη, Γαλάτη Ασπασία και Γιώργος Μανουσάκης	20
Εικόνα 15 Ο παλιός προσφυγικός συνοικισμός της Θήβας (Απρίλιος 1990).....	22
Εικόνα 16 Οπτοπλινθοδομή σε προσφυγική κατοικία στα Καμίνια.....	24
Εικόνα 17 Όψη της Αθήνας πριν την «εισβολή» της πολυκατοικίας	29
Εικόνα 18 Κοινόχρηστος χώρος πολυκατοικίας.....	30
Εικόνα 19 Η Αθήνα όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα	34
Εικόνα 20 Σχέδια από την μελέτη «Η Εξέλιξη των Οικοδομικών Κανονισμών στη Νεώτερη Ελλάδα» των Κυρπιζλίδου, Τηληγάδας.....	42
Εικόνα 21 Τα γεωγραφικά όρια της δημοτικής ενότητας του Ταύρου	45
Εικόνα 22 Η συνοικία της Αγίας Σοφίας στο Ταύρο	45
Εικόνα 23 Οι προσφυγικές κατοικίες της Αγίας Σοφίας.....	46

Εικόνα 28 Τα δίκτυα σταθερής τροχιάς που εξυπηρετούν την Αττική. Την περιοχή του Ταύρου εξυπηρετεί μόνο ο «ηλεκτρικός».....	54
Εικόνα 25 Παράγκες και παραπήγματα στην περιοχή της Κοίμησης της Θεοτόκου ή Παναγίτσας.....	56
Εικόνα 27 Χωροθέτηση των προσφυγικών συνοικισμών με την βιομηχανία	57
Εικόνα 26 Ο Ιερός Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου Ταύρου δεσπόζει στην περιοχή.....	58
Εικόνα 29 Το οικοδομικό τετράγωνο Α.....	60
Εικόνα 30 Πολυκατοικία στην οδό Κλαζομένων	60
Εικόνα 31 Το οικοδομικό τετράγωνο Β.....	61
Εικόνα 32 Πολυκατοικία στη οδό Μικράς Ασίας.....	61
Εικόνα 33 Το οικοδομικό τετράγωνο Γ	62
Εικόνα 34 Το κτήριο πριν τις επεμβάσεις.....	63
Εικόνα 35 Το κτήριο σήμερα	63
Εικόνα 36 Το οικοδομικό τετράγωνο Γ	64
Εικόνα 37 Η πολυκατοικία με τον κωδικό Δ8	64
Εικόνα 38 Το οικοδομικό τετράγωνο Ε.....	65
Εικόνα 39 Το οικοδομικό τετράγωνο Ζ.....	66
Εικόνα 40 Προσφυγικές πολυκατοικίες Δήμου Ταύρου. Σχέδιο του οικοδομικού τετραγώνου πριν και μετά την ανάπλαση από τη ΔΕΠΟΣ.....	71
Εικόνα 41 Ανάπλαση οικοδομικού τετραγώνου 1Γ στο Δήμο Ταύρου. Κοινοπραξία Δήμου-ΔΕΠΟΣ. Δύο απόψεις από το εσωτερικό του Οικοδομικού Τετραγώνου (Απρίλιος 1990)....	72
Εικόνα 42 Εσωτερικά και εξωτερικά του οικοδομικού τετράγωνου όπως είναι σήμερα.....	72
Εικόνα 43 Η κατανομή του δείγματος βάσει του φύλου στο οποίο ανήκει.....	78
Εικόνα 44 Διαγραμματική απεικόνιση της κατάταξης του δείγματος βάσει της ηλικιακής ομάδας στην οποία ανήκει	78
Εικόνα 45 Στατιστικά στοιχεία σχετικά με την καταγωγή του δείγματος.....	79
Εικόνα 46 Στατιστικά στοιχεία σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση του δείγματος.....	80
Εικόνα 47 Κατηγοριοποίηση του δείγματος βάσει του μορφωτικού επιπέδου στο οποίο ανήκει	81
Εικόνα 48 Κατηγοριοποίηση του δείγματος βάσει του επαγγέλματος του	82
Εικόνα 49 Κατηγοριοποίηση του δείγματος βάσει της θέσης εργασίας του	83
Εικόνα 50 Αποτελέσματα σχετικά με τα τετραγωνικά των κατοικιών	88

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία εστιάζει στο θέμα του χώρου κατοικίας των νέων πληθυσμών που εντάχθηκαν στην πρωτεύουσα από το 1920 έως σήμερα. Η μελέτη εξετάζει τον τρόπο που αντιμετώπισαν οι κυβερνήσεις το μεγάλο πρόβλημα της στέγασης του προσφυγικού και του εργατικού δυναμικού στο γεωγραφικό χώρο της Αττικής.

Επιπρόσθετα, η εργασία θίγει το ζήτημα της αξιοποίησης, της συντήρησης και επαναχρησιμοποίησης αυτών των οικοδομημάτων στην πορεία των χρόνων.

Η αναζήτηση της ταυτότητας της περιοχής, η μελέτη της πολεοδομικής της εξέλιξης, και η διερεύνηση των δυναμικών μετασχηματισμού της, προέκυψαν μέσα από μια αμφίδρομη διαδικασία ιστορικής ανάγνωσης και επιτόπια παρατήρησης. Η ανάλυση της περιοχής συνίσταται στην προσωπική καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης, στην επικαιροποίηση των πολεοδομικών δεδομένων, στη μελέτη του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου, στη διαμόρφωση Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου αλλά και στην αξιοποίηση συλλογής δεδομένων από το Δήμο Καλλιθέας. Σημαντικό στοιχείο ανάγνωσης της περιοχής, εντοπισμού των προβλημάτων και των δυνατοτήτων της, αποτελεί η συλλογή απόψεων και μαρτυριών των κατοίκων, με τους οποίους ήρθαμε σε επαφή μέσα από λέσχες γειτονιάς και συνεντεύξεις.

Ως στόχος της έρευνας τίθεται η απάντηση των εξής ερωτημάτων

- Ο ρόλος του κράτους στην παροχή κατοικίας ποιος ήταν; Κατά πόσο το έργο του Υπουργείου Πρόνοιας ανταποκρίθηκε στις ανάγκες στέγασης των προσφύγων και των εσωτερικών μεταναστών;
- Οι πολυκατοικίες που ανεγέρθηκαν με σκοπό τη στέγαση προσφύγων- εσωτερικών μεταναστών από ποιες ομάδες κατοικούνται σήμερα; Υπάρχει τάση συγκέντρωσης στο παλιό οικιστικό απόθεμα συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων;
- Έγιναν προσπάθειες ανάπλασης αυτών των κτηρίων;

Η μελέτη αναπτύσσεται σε 4 κεφάλαια, σε κάθε ένα εκ των οποίων παρουσιάζεται μια πτυχή του ζητήματος. Στην πρώτη κεφάλαιο αναλύονται τα τρία μεταναστευτικά ρεύματα και μετακινήσεις πληθυσμών, τα οποία επηρέασαν την πολεοδομική οργάνωση της πρωτεύουσας, ενώ αναζητείται το ιστορικό του πλαισίου κατασκευής των προσφυγικών και εργατικών κατοικιών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζονται οι προσφυγικές κατοικίες της Περιοχής του Ταύρου, επί της οδού Χρυσοστόμου Σμύρνης. Στο κεφάλαιο καταγράφεται η υφιστάμενη κατάσταση των οικοδομημάτων, οι αλλαγές που συνέβησαν στην γειτονιά από την δεκαετία του 1980 και ύστερα καθώς και οι συνθήκες διαβίωσης των ενοίκων σήμερα.

1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Εισαγωγή

Στην Ελλάδα υπήρξαν τρία μεταναστευτικά ρεύματα, τα οποία επηρέασαν την πολεοδομική οργάνωση της πρωτεύουσας. Αυτά είναι :

- Το πρώτο στάδιο είναι η περίοδος 1922 – 1930 που αφορά το προσφυγικό ρεύμα των Ελλήνων της Μικράς Ασίας
- Το δεύτερο στάδιο αποτελεί η μεταπολεμική περίοδος 1950-1970 όπου μεγάλα τμήματα του αγροτικού πληθυσμού μεταναστεύουν από την ύπαιθρο στις μεγάλες πόλεις και ιδιαίτερα στην Αθήνα (φαινόμενο αστικοποίησης)
- Το τρίτο στάδιο είναι αυτό της εισροής ξένων μεταναστών στον Ελλαδικό χώρο κυρίως από Βαλκανικές χώρες και ξεκινάει τη δεκαετία του 1980 με έξαρση τη δεκαετία του 1990

Στην παρούσα ενότητα αναλύονται αυτές οι τρεις περιόδους, ενώ αναζητείται το ιστορικό πλαίσιο της κατασκευής των προσφυγικών και εργατικών κατοικιών.

1.1 Η Μικρασιατική Καταστροφή

Με τον όρο Μικρασιατική καταστροφή περιγράφεται περισσότερο η τελευταία φάση της Μικρασιατικής εκστρατείας, δηλαδή το τέλος του "ελληνοτουρκικού πολέμου του 1918-22". Συγκεκριμένα αφορά την φυγή της ελληνικής διοίκησης από την Τουρκία, που είχε εγκατασταθεί στα δυτικά μικρασιατικά παράλια, στη Σμύρνη, κατά τη Συνθήκη των Σεβρών. Η άτακτη υποχώρηση του ελληνικού στρατού μετά την κατάρρευση του μετώπου και η γενικευμένη πλέον εκδίωξη μεγάλου μέρους τους ελληνικού και χριστιανικού πληθυσμού από τη Μικρά Ασία, είχε ξεκινήσει πολύ νωρίτερα με την "ανακωχή του Μούδρου".

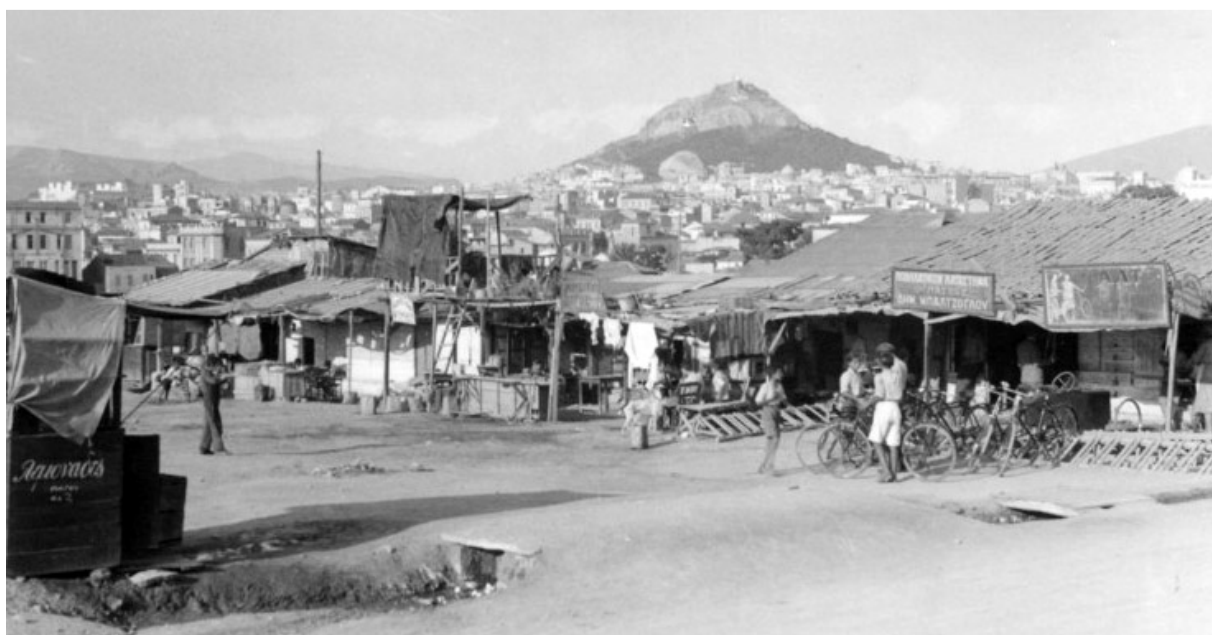
Η Μικρασιατική καταστροφή θεωρείται από τις μεγαλύτερες, αν όχι η μεγαλύτερη, συμφορά του ελληνισμού διαχρονικά. Με την Συνθήκη της Λωζάνης και την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών περίπου 1,5 εκατομμύριο πρόσφυγες ήρθαν υπό άθλιες συνθήκες στην Ελλάδα.

Το σχεδόν χρεοκοπημένο ελληνικό κράτος έπρεπε τάχιστα να λύσει τα ζητήματα της στέγασης και της περίθαλψης αυτού του τεράστιου πληθυσμού.

Εικόνα 1 Το λιμάνι Σμύρνης απο τις ημέρες του διωγμού

Το 1922, ως αποτέλεσμα της Μικρασιατικής καταστροφής, ένας τεράστιος αριθμός προσφύγων κατακλύζει την Ελλάδα. Η είσοδος αυτή των Μικρασιατών προσφύγων είναι τέτοιας κλίμακας που ανατρέπει κάθε πληθυσμιακή ισορροπία: σε μια χώρα πέντε εκατομμυρίων κατοίκων προστίθεται ένα κύμα προσφύγων που ο αριθμός τους αγγίζει το ενάμισι εκατομμύριο.¹

Εικόνα 2 Παραπήγματα Μικρασιατών προσφύγων στην Αθήνα

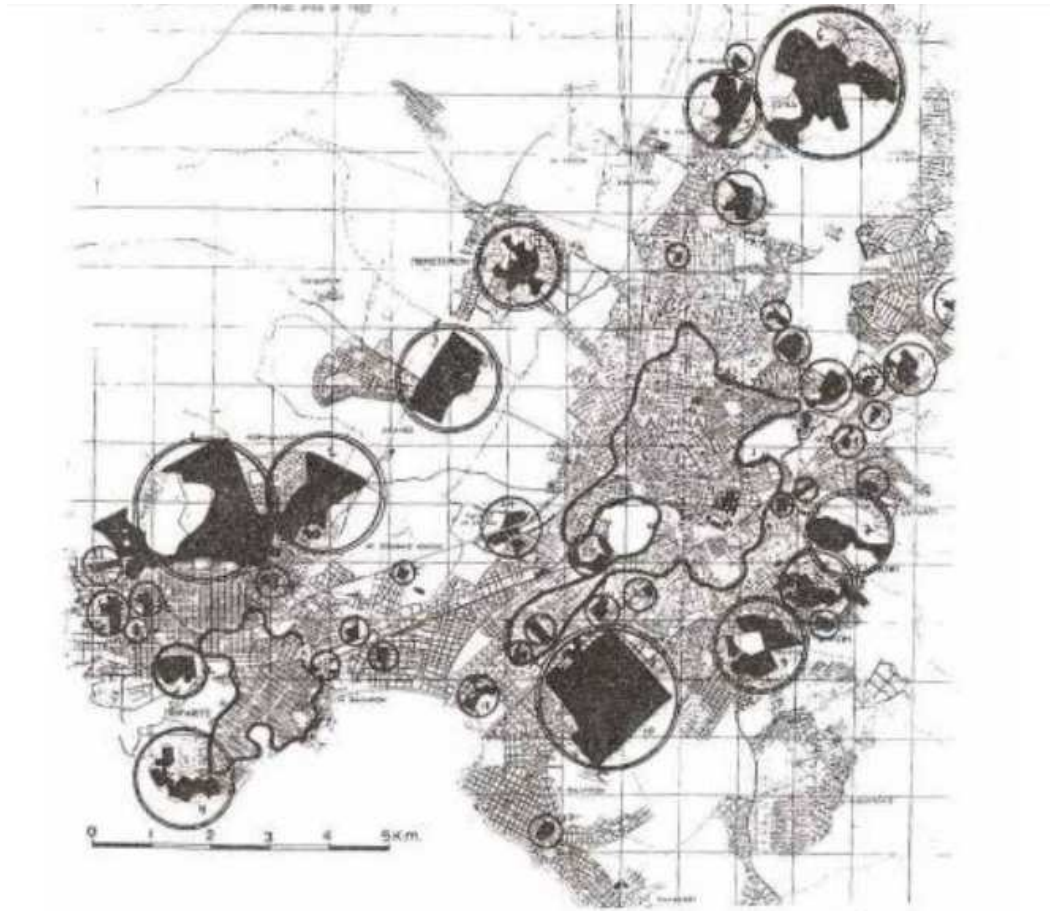
¹ Πηγή : Πολύζος Ι. (1984) «Η εγκατάσταση των προσφύγων του 1922: μια οριακά περίπτωση αστικοποίησης : συμβολή στην έρευνα για τον αστικό χώρο στην Ελλάδα», εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα

1.1.1 Διαχείριση του Προσφυγικού Ρεύματος

Οι πρόσφυγες του '22 εγκαταστάθηκαν σχεδόν σε όλο το Λεκανοπέδιο Αθηνών, με έμφαση στις δυτικές βιομηχανικές συνοικίες Κοκκινιά, Δραπετσώνα, Κορυδαλλό, Κερατσίνι, την περιοχή Νέας Ιωνίας-Νέας Φιλαδέλφειας, την περιοχή Καισαριανής, Βύρωνα και Υμηττού και την περιοχή Καλλιθέας. Τα κριτήρια ήταν βασικά δύο, η ύπαρξη ελεύθερων και απαλλοτριώσιμων χώρων και η μη εγγύτητα με τις «καλές περιοχές» της Αθήνας. Κύρια συνέπεια ήταν η συνύπαρξη προσφυγικών συνοικισμών και βιομηχανικών μονάδων.

Σε κάποιες περιπτώσεις η εγκατάσταση των προσφύγων προσέλκυε τη βιομηχανία σε γρήγορο χρονικό διάστημα (συνοικισμοί Νέας Χαλκηδόνας, Νέας Φιλαδέλφειας, Νέας Ιωνίας, Νέου Ηρακλείου) ενώ σε άλλες περιπτώσεις σε κοντινή απόσταση από βιομηχανίες-βιοτεχνίες χωροθετούνταν προσφυγικοί συνοικισμοί (κυρίως στην ευρύτερη περιοχή του Πειραιά- Δραπετσώνα, Κερατσίνι, Κοκκινιά, Κορυδαλλός – αλλά και στην Αθήνα στους συνοικισμούς των Νέων Σφαγείων και Ρουφ).

Υπήρξαν όμως και εξαιρέσεις, όπου κριτήριο της χωροθέτησης του προσφυγικού συνοικισμού ήταν είτε η δημόσια ή εύκολα απαλλοτριώσιμη έκταση (Καισαριανή, Τζιτζιφιές κ.α.) είτε η ύπαρξη διαθέσιμων χώρων (προαύλιο Χατζηκυριάκειου, παλιό σκοπευτήριο Καλλιθέας, Κουντουριώτικα, Πεδίο Άρεως κ.λπ.). Οι φορείς που κατασκεύασαν τις προσφυγικές κατοικίες ήταν τρεις: το Ταμείο Περιθάλαγως Προσφύγων (ΤΠΠ) από το 1922 έως το 1925, η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ) από το 1924 έως το 1930 και το Υπουργείο Πρόνοιας από το 1922 έως το 1940.

Εικόνα 3 Σε όλο το Λεκανοπέδιο της Αθήνας εντοπίστηκαν περίπου 50 εγκαταστάσεις Εγκατάσταση σε ξύλινα παραπήγματα των πολεμικών επανορθώσεων που παραχωρούσε το κράτος, τα λεγόμενα «γερμανικά» (Περιστέρι, Κοκκινιά).

Εικόνα 4 Παλιά Κοκκινιά. Οι παράγκες της Αγίας Σωτήρας, 1929. Φώτο: Λουκόπουλος Δημήτρης

Εγκατάσταση σε μονώροφα ή διώροφα, απλά ή δίδυμα σπίτια, που κατασκευάζονταν από τους οργανισμούς (Νέα Φιλαδέλφεια, Καισαριανή, Βύρωνα, Νέα Ιωνία, Καλλιθέα, Ρέντης, Κοκκινιά).²

Εικόνα 5 Προσφυγικές κατοικίες στην Νέα Φιλαδέλφεια

Επίσης, οι συγκεκριμένοι οργανισμοί κατασκεύαζαν και παραχωρούσαν στους πρόσφυγες πρόχειρα παραπήγματα σε περιοχές όπως Κουντουριώτικα, Πεδίο Άρεως, Δραπετσώνα, Καλλιθέα, Σφαγεία, Δουργούτι.

Εικόνα 6 Προσφυγικές κατοικίες στο Δουργούτι

² Πηγή : Πολύζος Ι. (1984) «Η εγκατάσταση των προσφύγων του 1922: μια οριακά περίπτωση αστικοποίησης : συμβολή στην έρευνα για τον αστικό χώρο στην Ελλάδα», εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα

Εγκατάσταση σε τριώροφες πολυκατοικίες που κατασκεύαζαν η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων και το Υπουργείο Πρόνοιας (λεωφόρος Αλεξάνδρας, Στέγη Πατρίδος, Δραπετσώνα, Κερασίνη).

Εικόνα 7 Προσφυγικές κατοικίες Λεωφόρου Αλεξάνδρας³

Εικόνα 8 Τύπος αγροτικού σπιτιού για δύο οικογένειες, από αυτά που κατασκεύαζε η επιτροπή αποκαταστάσεως προσφύγων, 1925⁴

³ Πηγή : Δρυμιώτης Α. - Τα Προσφυγικά της Λεωφόρου Αλεξάνδρας – Καθημερινή – 2014
<http://www.kathimerini.gr/759372/opinion/epikairohta/politikh/ta-prosfygika-ths-lewforoy-ale3andras>

Παραχώρηση οικοπέδων, όπου με ιδιωτική πρωτοβουλία έκτιζαν οι πρόσφυγες τις κατοικίες τους (Νέα Ιωνία, Καισαριανή, Κοκκινιά, Κορυδαλλός, Κερατσίνι).

Εικόνα 9 Λίθινο παράπηγμα στην Καισαριανή⁵

⁴ <http://www.topoikaitropoi.gr/politistika/22-spanies-fotografies-apo-tin-egkatastasi-ton-prosfigon-tou-1922-stin-ellada/>

⁵ Πηγή : Πολύζος Ι. (1984) «Η εγκατάσταση των προσφύγων του 1922: μια οριακά περίπτωση αστικοποίησης : συμβολή στην έρευνα για τον αστικό χώρο στην Ελλάδα», εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα

Εικόνα 10 Προσφυγικός συνοικισμός Θήβας. Σχέδιο όπου διακρίνονται οι αρχικοί πυρήνες, με τις στέγες και οι προσθήκες⁶

Εγκατάσταση με αυθαίρετα παραπήγματα είτε σε εκτός πόλεως περιοχές (Αμφιθέα, Κορυδαλλός, Καλογρέζα, Περισσό, κ.α.), είτε σε κενούς χώρους μέσα στην πόλη (Ιλισσό, Πανόρμου κ.α.), είτε στα εσωτερικά των οικοδομικών τετραγώνων των οργανωμένων μονάδων των τριώροφων πολυκατοικιών (σχεδόν σε όλους τους παραπάνω χώρους).

⁶ Πηγή : ΑΕΣΣ «Αποτύπωση του παλιού προσφυγικού συνοικισμού στη Θήβα» Αθήνα 1984

Εικόνα 11 Προσφυγικές κατοικίες στο Τουρκολίμανο, (οδός Ναυάρχου Βότση)⁷

Εικόνα 12 Όλες οι κατοικίες του προσφυγικού συνοικισμού στα Καμίνια διαθέτουν αυλή (4,00 * 3,00 μ.) και διαθέτουν τουλάχιστον μια υποτυπώδης περίφραξη. Στην εικόνα φαίνεται ένας άριστα διατηρημένος φράχτης. Η εικόνα λήφθηκε στην οδό Κομοτηνής.

1.1.2 Πολεοδομική Οργάνωση

Όσον αφορά στις περιπτώσεις όπου η δημιουργία των προσφυγικών συνοικισμών δεν ήταν οργανωμένη από το κράτος και τους φορείς του, αλλά οι ίδιοι οι πρόσφυγες καταλάμβαναν αυθαίρετα εκτάσεις και δημιουργούσαν με πρόχειρα μέσα συνοικισμούς, σε αυτές τις

⁷ www.googlemap.gr

περιπτώσεις, η δόμηση ήταν άναρχη, ωστόσο αναλάβει την διοίκηση και την χωροθέτηση το κράτος.

Εικόνα 13 Οι πρώτοι προσφυγικοί οικισμοί σχηματιστήκαν από σπίτια φτιαγμένα πρόχειρα χωρίς σχέδιο και χωρίς υποδομές (περιγραφή Μαρία Βαμβακοπούλου, «Αιγάλεω- Οι δρόμοι της Προσφυγιάς»)⁸

Στις περιπτώσεις κρατικών παραπηγμάτων ακολουθείται η λογική του ιπποδάμειου συστήματος, όπου τα παραπήγματα διατάσσονται εν σειρά σε στοίχους και καταλαμβάνουν όλο το διαθέσιμο χώρο, αφήνοντας κάποια κενά «πλατειών» ή κοινόχρηστων λουτρών και εγκαταστάσεων υγιεινής, πλυντηρίων κ.λπ.⁹

Εικόνα 14 Ιπποδάμειο σύστημα δόμησης Καισαριανή 1950-51. Φωτο: Παπαδημητρίου Έλλη, Γαλάτη Ασπασία και Γιώργος Μανουσάκης

⁸ <http://popaganda.gr/fotografiko-almvoud-kapote-sto-egaleo/>

⁹ Πηγή : Σακελλαρόπουλος, Χ. (2003). «Μοντέρνα αρχιτεκτονική και πολιτική της αστικής ανοικοδόμησης Αθήνα 1945 – 1960». Αθήνα.

Στις πολυκατοικίες εφαρμόζονται οι αρχές του Μοντέρνου Κινήματος του Μεσοπολέμου σε κατά στοίχους διατάξεις, συνήθως σε παράλληλες σειρές (λεωφόρος Αλεξάνδρας, Στέγη Πατρίδος, Δραπετσώνα κ.α.), αλλά και σε γωνιακές συνθέσεις με κεντρικούς μεγάλους χώρους (Άγιοι Ανάργυροι, Πειραιάς κ.α.). Στις περιπτώσεις διώροφων κατοικιών ή πολυκατοικιών είτε έχουμε υποδάμειο σύστημα (Σταματάκη, Ρέντη) είτε εκλεκτικιστικές συνθέσεις κηπουπόλεων με κυκλικούς δρόμους και συμμετρικές πλατείες (Νέα Ιωνία, Νέα Φιλαδέλφεια). Σε περιπτώσεις συνθέσεων που περιβάλλουν το οικοδομικό τετράγωνο αφήνοντας στο κέντρο του ελεύθερο δημόσιο χώρο με κοινόχρηστες λειτουργίες όπως τα πλυντήρια που αναφέρθηκαν, το σύνολο των περιοχών είναι οικοδομικά τετράγωνα υποδάμειου συστήματος (Κοκκινιά κυρίως).¹⁰ Όπου διανέμονται οικόπεδα ακολουθείται το υποδάμειο σύστημα, εκτός αν η τοπογραφία ή ο διαθέσιμος χώρος δεν το ευνοούν (Καισαριανή, Νέα Ιωνία, Κορυδαλλός κ.α.). Στα αυθαίρετα των οικιστών γίνεται ό,τι και σε κάθε άλλη αυθαίρετη δόμηση στην Αθήνα, προσπάθεια διανομής της κατειλημμένης γης, όπου ενστικτωδώς αφήνονται ελάχιστες ελεύθερες δίοδοι σε ένα γενικό «υποδάμειο» σύστημα, που συνήθως είναι προέκταση των παρυφών της πόλης όπου προσκολλώνται τα αυθαίρετα.¹¹

¹⁰ Πηγή : Σακελλαρόπουλος, Χ. (2003). «Μοντέρνα αρχιτεκτονική και πολιτική της αστικής ανοικοδόμησης Αθήνα 1945 – 1960». Αθήνα.

¹¹ Πηγή : Σάσεν Σ., (2001) «Χωρίς έλεγχο; Η εθνική κυριαρχία, η μετανάστευση και η ιδιότητα του πολίτη την εποχή της παγκοσμιοποίησης», Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα,

Εικόνα 15 Ο παλιός προσφυγικός συνοικισμός της Θήβας (Απρίλιος 1990)

1.1.3 Τύποι Προσφυγικών Κατοικιών

Όσον αφορά τους τύπους κατοικίας, σήμερα σώζονται πολλές νησίδες κάθε τύπου εκτός των παραπηγμάτων. Οι περιοχές οργανωμένης δόμησης πολυκατοικιών σώζονται ακέραιες αλλά σε κακή εν γένει κατάσταση, οι περιοχές διώροφων πολυκατοικιών ή διπλοκατοικιών αλλού σώζονται πλήρεις, αλλού αλλοιωμένες από την ανοικοδόμησή τους σε πολυκατοικίες ή από εκτεταμένες επισκευές και προσθήκες. Σώζονται ακόμη εκτεταμένες νησίδες των «γερμανικών», όπως στην Κοκκινιά. Ειδικότερα:

- Απρόσμενα, σώζεται ολόκληρη σχεδόν η περιοχή των Γερμανικών της Κοκκινιάς, ενώ έχουν κατεδαφιστεί και αντικατασταθεί από νέες κατασκευές οι λοιπές (Περιστέρι κ.α.). Σώζονται ακόμη πολλές περιπτώσεις αυτοστέγασης στην Κοκκινιά, τη Νέα Ιωνία, την Καισαριανή κ.α.
- Από τις διώροφες κατοικίες, κατά περίπτωση σώζονται μεμονωμένα κτήρια στις περιοχές αυτές αλλά και ολόκληρες μονάδες από 4-8 οικοδομικά τετράγωνα. Είναι κτισμένα βάσει τυποποιημένων σχεδίων της ΕΑΠ και του ΤΠΠ, από οπτοπλινθοδομή ή λιθοδομή, ξύλινη στέγη με χαρακτηριστικά δίδυμα φουρούσια, εξωτερικές κλίμακες

λιθόκτιστες με ξύλινα κιγκλιδώματα. Πολλές από αυτές τις ομάδες διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση, άλλες έχουν υποστεί μεταγενέστερες παρεμβάσεις και άλλες είναι σε άθλια κατάσταση. Σημειώνεται ότι στη Νέα Φιλαδέλφεια, το Βύρωνα και τη Νέα Ιωνία, έχουμε περισσότερο «αποκαταστάσεις» μεμονωμένων κτηρίων, ανεξάρτητα από το αν αυτά αποτελούν σχεδόν συμπαγείς ομάδες, ενώ στην Κοκκινιά έχουμε σχεδόν ολόκληρα οικοδομικά τετράγωνα, τα οποία διασώζουν την αρχική τους μορφή. Σημειώνεται ότι στο κέντρο αυτών των οικοδομικών τετραγώνων υπήρχαν κοινόχρηστα πλυντήρια, τα οποία γρήγορα καταλήφθηκαν και συμπληρώθηκαν από νέους πρόσφυγες (συγγενείς ή συγχωριανούς των εγκατεστημένων στα κανονικά κτήρια). Σήμερα έχουν κατεδαφιστεί και τα αυθαίρετα και τα πλυντήρια και ο εσωτερικός χώρος των οικοδομικών τετραγώνων είναι ιδιαίτερα οικείος και σε ανθρώπινη κλίμακα και λειτουργεί ως κέντρο γειτονιάς, παιδότοπος, τόπος συνάντησης και κοινωνικής κριτικής.

- Τριώροφες πολυκατοικίες του τύπου των στοιχών, μορφολογίας του Μοντέρνου Κινήματος, επώνυμων αρχιτεκτόνων του Μεσοπολέμου. Είναι κατασκευασμένες με μικτό σύστημα, τοιχοποιία από λιθοδομή και πλάκες από οπλισμένο σκυρόδεμα. Σώζονται όλες πλην εκείνων της λεωφόρου Πέτρου Ράλλη που κατεδαφίστηκαν και ο χώρος τους εντάχθηκε στο προαύλιο του Κρατικού Νοσοκομείου Νίκαιας. Τις περισσότερες φορές είναι σε άθλια κατάσταση και κατοικούνται από οικονομικούς μετανάστες. Παρουσιάζουν φθορές αναστρέψιμες, κυρίως στα επιχρίσματα, στα κλιμακοστάσια και τους εξώστες, λόγω φθορών του οπλισμένου σκυροδέματος, και στα κουφώματα.
- Σώζονται αυθαίρετα παραπήγματα ανάμεσα στους στοιχούς που έχουν αφήσει πλέον διόδους 1-2 μέτρων. Τα παραπήγματα αυτά είναι από πλίνθους, λίθους, ξύλα και άλλα ευτελή υλικά (Τζιτζιφιές κ.α.).

Οι μελετητές επιθυμούσαν, σύμφωνα με τις διαθέσιμες οικονομικές και τεχνικές δυνατότητες που τους διέθεταν κάθε φορά, ό,τι αφορούσε στη διάταξη των κατοικιών, των δωματίων να παράσχουν τα βέλτιστα. Παρόλα αυτά, σπάνια ανταποκρίνονταν στις ανάγκες των οικογενειών, καθώς ο αριθμός των μελών αυξανόταν με την άφιξη και εγκατάσταση κι άλλων συγγενών με αποτέλεσμα το εμβαδόν και τα δωμάτια να μην επαρκούν.

Αξίζει επίσης, να σημειώσουμε πως ο συνολικός αριθμός των κατοικιών ήταν 2.030, ενώ δεν απουσίαζαν παιδικές χαρές, εκκλησία, αγορά, δημοτικό και γυμνάσιο (Παπαιωάννου, 1975).

1.1.4 Μέθοδοι και Υλικά Κατασκευής

Όσον αφορά τις μεθόδους και τα υλικά κατασκευής, τα προσφυγικά σπίτια καλύπτουν όλο σχεδόν το φάσμα των υλικών που συναντά κανείς στις ιστορικές κατασκευές. Υπάρχουν πολλά κτισμένα από ωμές πλίνθους και στέγη από πισσόχαρτο ή, αργότερα, κεραμίδια (Νέα Ιωνία, Κοκκινιά κ.α.), μονώροφα ή διώροφα από οπτοπλινθοδομή και ξύλινα πατώματα και στέγη (Νέα Φιλαδέλφεια, Υμηττός κ.α.), μονώροφα ή διώροφα από λιθοδομή (Νέα Φιλαδέλφεια, Καισαριανή, Κοκκινιά), πολυκατοικίες μικτής κατασκευής με οριζόντια στοιχεία από οπλισμένο σκυρόδεμα και φέροντες λίθινους τοίχους (λεωφόρος Αλεξάνδρας, Άγιοι Ανάργυροι, Καισαριανή κ.α.).¹²

Εικόνα 16 Οπτοπλινθοδομή σε προσφυγική κατοικία στα Καμίνια

1.2 Εσωτερική Μετανάστευση και Αστικοποίηση της Δεκαετίας του 50'

Η μετανάστευση ανάλογα με τα αντίστοιχα κριτήρια διακρίνεται σε πολλές κατηγορίες. **Εσωτερική** ή **εξωτερική** / **διεθνή** μετανάστευση είναι εκείνη που χαρακτηρίζεται με κριτήριο την μεταναστευτική κίνηση μέσα στην επικράτεια του ίδιου κράτους ή από το ένα κράτος στο άλλο (INE / ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ, 2003, σ. 13)

Μέχρι τα τέλη του '50, περίπου 10.000 οικογένειες κατοικούσαν σε άθλιες συνθήκες σε συγκρότημα ξύλινων παραπηγμάτων, που είχαν κατασκευάσει αμέσως μετά την Μικρασιατική καταστροφή για να στεγαστούν προσωρινά, μέχρι την οριστική τους εγκατάσταση.

Το κράτος παρ' όλη την προσπάθεια που είχε καταβάλει, δεν είχε ολοκληρώσει ως το 1959 την αποκατάσταση των προσφυγικών οικογενειών, ούτε είχε επιτύχει την εκκαθάριση των

¹² Πηγή : Σακελλαρόπουλος, Χ. (2003). «Μοντέρνα αρχιτεκτονική και πολιτική της αστικής ανοικοδόμησης Αθήνα 1945 – 1960». Αθήνα.

περιοχών των τρωγλών, καθώς τα εκκενωμένα παραπήγματα καταλαμβάνονταν αμέσως, νόμιμα ή αυθαίρετα, από τις άλλες άστεγες οικογένειες, που συνέρρεαν τις πόλεις. Αυτές ήταν οικογένειες εσωτερικών μεταναστών που εγκατέλειπαν τις αγροτικές περιοχές για διάφορους λόγους (2^{ος} Παγκόσμιος Πόλεμος, Εμφύλιος, φυσικές καταστροφές). Γι' αυτό, μονόδρομο αποτελούσε η κατεδάφιση των παραπηγμάτων, η οργανωμένη κατασκευή αναλόγου αριθμού κατοικιών και η ομαδική μεταστέγαση των οικογενειών στις νέες κατοικίες.

Έτσι το 1959, καταστρώθηκε ένα ειδικό πρόγραμμα αποκατάστασης των παραπηγματούχων οικογενειών Αθηνών-Πειραιώς-Θεσσαλονίκης, στα πλαίσια των προγραμμάτων προσφυγικής και λαϊκής κατοικίας, σε συνεργασία με τα Υπουργεία Κοινωνικών Υπηρεσιών και Δημόσιων Έργων(Υπηρεσία Οικισμού). Για την εφαρμογή του προγράμματος εκδόθηκε πράξη υπουργικού συμβουλίου που κυρώθηκε αργότερα με νόμο. Η πράξη περιείχε διατάξεις που καθόριζαν τις δικαιούχες οικογένειες και τα κριτήρια επιλογής τους, διατάξεις που διευκόλυναν την έξωση των οικογενειών από τα παραπήγματα και την κατεδάφιση των παραπηγμάτων πριν από την χορήγηση νέας κατοικίας (προβλέποντας την καταβολή αποζημίωσης για την αντιμετώπιση δαπανών ενοικίου κατά τη διάρκεια της κατασκευής των νέων κατοικιών). Επίσης, διατάξεις που αναφέρονταν στον τρόπο δημοπράτησης των έργων, στο μέγεθος της παραχωρούμενης σε κάθε οικογένεια κατοικίας και στον τρόπο διάθεσης των απελευθερούμενων από τα παραπήγματα, για άλλους σκοπούς, χώρων.

Το πρόγραμμα προέβλεπε την κατασκευή των κατοικιών, κυρίως με σύσταση εργολαβιών από τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Δημοσίων Έργων, και σε μικρή κλίμακα με το σύστημα αυτοστέγασης. Οι οικογένειες που δεν επιθυμούσαν να κατοικήσουν σε πολυκατοικίες, ζητούσαν την εφαρμογή αυτού του συστήματος. Έτσι οι ενδιαφερόμενοι μετά την παραχώρηση οικοπέδου και την χορήγηση δανείου, που εισέπρατταν τμηματικά και παράλληλα με την εκτέλεση συγκεκριμένου μέρους εργασιών, προχωρούσαν στην κατασκευή της κατοικίας με την επίβλεψη των οργάνων των κρατικών Υπηρεσιών, αλλά με δική τους ευθύνη (Παπαϊωάννου, 1975).

Με αυτό τον τρόπο, λοιπόν, τα περισσότερα παραπήγματα, κρατικά ή αυθαίρετα, κατεδαφίστηκαν και στη θέση τους έγιναν πολυκατοικίες, λίγες στο Μεσοπόλεμο και οι περισσότερες μετά το 1960, για παράδειγμα, στο Δουργούτι, στον Άγιο Σώστη, στον Ταύρο, στη Δραπετσώνα.

1.3 Εισροή Εξωτερικών Μεταναστών απο τη Δεκαετία του 70'

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, σημειώνεται η τρίτη φάση της μετανάστευσης όπου η Ελλάδα όχι μόνο εξάγει, αλλά και «εισάγει» εργατικό δυναμικό. Η αλλαγή αυτή ήταν συνέπεια της παλιννόστησης, δηλαδή των Ελλήνων μεταναστών που επέστρεφαν στην Ελλάδα, ιδιαίτερα από τη Γερμανία. Παράλληλα, την εποχή εκείνη κατέφτασαν στη χώρα μετανάστες από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες καθώς και από την Ασία, κυρίως Πακιστανοί και Φιλιππινέζοι και την Αφρική, κυρίως Αιγύπτιοι. Από τη δεκαετία του '80 και μετά, η Ελλάδα αποτελεί κατεξοχήν χώρα υποδοχής μεταναστών.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 παρατηρείται διόγκωση της μεταναστευτικής εισροής μεταναστών, κυρίως από την Αλβανία – με το άνοιγμα των συνόρων με τη συγκεκριμένη χώρα, τη Βουλγαρία, την Πολωνία, αλλά και ομογενών Ποντίων από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Η πλειοψηφία των μεταναστών που ήλθαν τη συγκεκριμένη περίοδο, δεν είχαν τα απαραίτητα έγγραφα για την παραμονή τους στη χώρα κι έτσι αντιμετωπίζονταν ως παράνομοι οικονομικοί μετανάστες. Οι μετανάστες αυτοί αποτέλεσαν το πρώτο μαζικό κύμα προς την Ελλάδα, η οποία ήταν απροετοίμαστη να τους αντιμετωπίσει. Η χώρα, λοιπόν, καλείται ξαφνικά να διαχειριστεί το μεταναστευτικό ζήτημα σε μια νέα βάση, καθώς για πρώτη φορά εισέρχονται στον ελλαδικό χώρο μετανάστες αλλογενείς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ανατροπή της κυρίαρχης εικόνας – πρόσληψης της κοινωνίας ως αμιγώς ομοιογενούς.

Οι βασικότεροι λόγοι της εισροής των μεταναστών στην Ελλάδα είναι:

- Η γεωγραφική θέση της χώρας
- Η πτώση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη (Δαμανάκης, 1997)
- Ο πόλεμος στην πρώην Γιουγκοσλαβία
- Η εθνικιστική αφύπνιση στα Βαλκάνια
- Η ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το γεγονός ότι ήταν η μοναδική που ήταν μέλος της στη βαλκανική χερσόνησο.

Το μεταναστευτικό ρεύμα της δεκαετίας του '90 έχει ως βασικά χαρακτηριστικά την πολλαπλότητα και την ετερογένεια των εθνικοτήτων που συρρέουν στη Νότια Ευρώπη, τη διαφοροποίηση της γεωγραφικής και κοινωνικής προέλευσης των μεταναστών, τη συνύπαρξη της μετανάστευσης από την υψηλή ανεργία και την υποαπασχόληση στις χώρες υποδοχής. Το

μεταναστευτικό ρεύμα, λοιπόν, το οποίο εμφανίζεται στην Ελλάδα τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο εντάσσεται στην «σύγχρονη, νεωτερική, εξωτερική μετανάστευση». Πιο συγκεκριμένα, τα βασικά χαρακτηριστικά του μαζικού μεταναστευτικού κύματος που κατέφτασε στην Ελλάδα κυρίως τα τέλη της δεκαετίας του '90, διακρίνονται παρακάτω από την απογραφή του 2001.

Η συγκεκριμένη απογραφή, είναι η πρώτη που παρέχει στοιχεία για τη μετανάστευση στη χώρα σε εθνικό επίπεδο και σε σχέση με το γενικό πληθυσμό (ΚΕΜΟ, 2004, σ. 367). Βέβαια, τα στοιχεία της απογραφής ενδεχομένως να είναι ελλιπή, στο βαθμό που σε αυτήν συμπεριλαμβάνονται μόνο οι νόμιμοι μετανάστες. Με βάση, λοιπόν, αυτά τα στοιχεία, οι μετανάστες είναι περίπου 800.000, δηλαδή αντιπροσωπεύουν το 7,27% του γενικού πληθυσμού. Ωστόσο, ο αριθμός αυτός θεωρείται μικρότερος από τον πραγματικό, ο οποίος εκτιμάται ότι φτάνει ή και ξεπερνά το ένα εκατομμύριο. Από το συνολικό αυτό ποσοστό, μόνο 50.000 προέρχονται από χώρες που ανήκουν σε άλλη χώρα - μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 747.093 από τρίτες χώρες .

Οι μετανάστες προέρχονται από πολλές χώρες όλων των ηπειρών. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος τους είναι από τα Βαλκάνια. Το υψηλότερο ποσοστό (57,4%) αντιπροσωπεύεται από τους μετανάστες αλβανικής καταγωγής . Ακολουθούν πολίτες χωρών της Βαλκανικής και της Ανατολικής Ευρώπης. Σε σχέση με το φύλο, οι άντρες αντιπροσωπεύουν το 54,5%, ενώ οι γυναίκες το 45,5% (Ρομπόλης, 2005).

Η μεγαλύτερη συγκέντρωση του μεταναστευτικού πληθυσμού, σε σχέση με τον γηγενή, παρατηρείται στην Αθήνα (10,1%), αλλά και στα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου. Στην πλειονότητά τους οι μετανάστες είναι κάτω των 35 ετών.

Ο σημαντικότερος λόγος μετεγκατάστασης στη χώρα, είναι η εργασία, αλλά και η επανένωση με τις οικογένειές τους, ο επαναπατρισμός και οι σπουδές. Η εργασία, ως κύριος λόγος μετακίνησης, ισχύει για τους μετανάστες από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, το Ιράν ενώ το μεγαλύτερο φάσμα λόγων καταγράφεται για τους Αλβανούς και για τους πολίτες από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

Οι απασχολούμενοι εργαζόμενοι μετανάστες ανέρχονται στους 392.000 και αποτελούν το 10% των εργαζομένων του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Το 69% του εργαζόμενου μεταναστευτικού πληθυσμού είναι άντρες και το 31% γυναίκες. Οι κλάδοι στους οποίους απασχολούνται είναι κυρίως οι κατασκευές και οι υπηρεσίες και ακολουθούν: η γεωργία, το εμπόριο, τα ξενοδοχεία ή τα εστιατόρια. Σημαντική διαφοροποίηση παρατηρείται ανάμεσα στην εργασιακή απασχόληση των δυο φύλων. Σχεδόν οι μισές γυναίκες εργάζονται σε υπηρεσίες και κατά δεύτερο λόγο στο εμπόριο, ενώ οι άντρες απασχολούνται κυρίως στον

κλάδο των κατασκευών και κατά δεύτερο λόγο στις υπηρεσίες. Το 89% των απασχολούμενων είναι μισθωτοί, ενώ ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις που καταγράφονται ως αυτοαπασχολούμενοι ή εργοδότες.¹³

Στο συνολικό ποσοστό του μεταναστευτικού πληθυσμού που δήλωσε ως κύριο λόγο εγκατάστασης την εργασία, το 39% ζει και εργάζεται στη χώρα περισσότερο από 5 χρόνια, ενώ το 42% από 1 έως 5 χρόνια. Σχετικά με τον ασφαλιστικό τομέα, μόνο το 30% των μεταναστών είναι ασφαλισμένο στο ΙΚΑ.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών είναι απόφοιτοι της Μέσης Εκπαίδευσης και μόνο το 10% κατέχει τίτλο σπουδών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης εμφανίζουν οι μετανάστες που προέρχονται από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ενώ το χαμηλότερο οι μετανάστες από την Αλβανία, τη Βουλγαρία και το Πακιστάν. Η πλειονότητα των μεταναστών είναι έγγαμοι και το 60% των τελευταίων ζει στην χώρα με την οικογένειά του. Μόνοι ζουν οι μετανάστες που είναι άγαμοι ή διαζευγμένοι.

1.4 Τύποι Κατοικίας

Όπως σε όλα τα ζητήματα έτσι και στο ζήτημα της κατοικίας υπάρχουν πολλών ειδών διακρίσεις. Στα πλαίσια αυτής της εργασίας η πρωτεύουσα διάκριση είναι μεταξύ εργατικής και αστικής κατοικίας. Και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει η επιλογή ανάπτυξης της κατοικίας σε ένα ή σε περισσότερα επίπεδα.

1.4.1 Αστική Κατοικία

Αστική είναι η κατοικία των ανθρώπων που ζουν σε πόλεις. Δεδομένου ότι ο τύπος της κατοικίας που κυριάρχησε στις πόλεις είναι η πολυκατοικία κρίνεται σωστό η ανάλυση να εστιάζει σε αυτό τον τύπο της κατοικίας. Κατά την περίοδο της έντονης αστικοποίησης στην Ελλάδα η λύση της πολυκατοικίας βοήθησε στην άμβλυνση του προβλήματος στέγασης των νέων κατοίκων. Έτσι καθιερώθηκε και η έννοια της κάθετης ιδιοκτησίας.

Κάθετη ιδιοκτησία ή συνιδιοκτησία είναι η χωριστή (διηρημένη, αποκλειστική) κυριότητα οικοδομής που είναι κτισμένη μαζί με άλλη ή άλλες στο ίδιο οικοπέδο, συνδυασμένη με συγκυριότητα στο οικοπέδο αυτό καθώς και στα κοινά μέρη των οικοδομών και με κοινωνία

¹³¹³ Πηγή : Πολύζος Ι. (1984) «Η εγκατάσταση των προσφύγων του 1922: μια οριακά περίπτωση αστικοποίησης : συμβολή στην έρευνα για τον αστικό χώρο στην Ελλάδα», εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα

των δικαιούχων των επιμέρους κάθετων ιδιοκτησιών. Μια συμβολαιογραφική πράξη που ορίζει τις ξεχωριστές ιδιοκτησίες (π.χ. διαμερίσματα) οι οποίες βρίσκονται σε ένα οικόπεδο.¹⁴

Εικόνα 17 Όψη της Αθήνας πριν την «εισβολή» της πολυκατοικίας

Η δημοφιλία των πολυκατοικιών συνεχίστηκε με τον ίδιο στόχο μέχρι και την δεκαετία του 1970. παρέχοντας στους οικοπεδούχους καλή εκμετάλλευση του οικοπέδου τους (σύστημα αντιπαροχής), στους εργολάβους / κατασκευαστές σημαντικά κέρδη και στους κατοίκους μια σχετικά οικονομική λύση για κατοικίες σε αστικά κέντρα, με σύστημα κεντρικής θέρμανσης. Μειονεκτήματα των πολυκατοικιών είναι η έλλειψη ιδιωτικής ζωής λόγω προβλημάτων ηχομόνωσης, δυσκολία στην συντήρηση οικιακών ζώων και γενικά έλλειψη αυτονομίας ιδίως στα θέματα των κοινοχρήστων.¹⁵

Σημαντικά μέρη των πολυκατοικιών εκτός των διαμερισμάτων είναι οι κοινόχρηστοι χώροι, οι θέσεις στάθμευσης, οι αποθήκες, το υπόγειο, η πιλοτή, το ρετιρέ, το δώμα, ο ανελκυστήρας και το σύστημα κεντρικής θέρμανσης.

¹⁴ Η έννοια της κάθετης ιδιοκτησίας διέπεται από τις διατάξεις του Ν. 3741/1929, του ΝΔ. 1024/1971 και των άρθρων 1002 και 1117 του Αστικού Κώδικα. Με αυτή δημιουργούνται επί ενός οικοπέδου αυτοτελείς, χωριστές και ανεξάρτητες καθ' ύψος (κάθετες) ιδιοκτησίες, οι οποίες έχουν ποσοστό εξ αδιαίρετου επί του ενιαίου οικοπέδου. Πρόκειται για σύσταση χωριστών, ιδιόκτητων ιδιοκτησιών με κάθετη διαίρεση σε ενιαίο, κοινό οικόπεδο

¹⁵ Πηγή : Σακελλαρόπουλος, Χ. (2003). «Μοντέρνα αρχιτεκτονική και πολιτική της αστικής ανοικοδόμησης Αθήνα 1945 – 1960». Αθήνα.

Εικόνα 18 Κοινόχρηστος χώρος πολυκατοικίας

Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου η ανάγκη για την κατασκευή πολυώροφων κτηρίων κατοικίας προέκυψε από:

- Την συνεχή αύξηση του πληθυσμού. Η εκρηκτική αύξηση του με την μικρασιατική καταστροφή, γεννούν αυτομάτως στεγαστικό πρόβλημα αλλά και μεγάλη ζήτηση εργασίας.
- Την δυνατότητα για κατασκευή ψηλών κτηρίων, που προσφέρει η τεχνολογία του σκυροδέματος που εισάγεται τότε.
- Το θεωρητικό υπόβαθρο του μοντέρνου κινήματος για το ψηλό κτήριο.

Οι συνθήκες αυτές υπαγόρευσαν την ανάγκη για εκκίνηση της διαδικασίας μεγέθυνσης της πόλης της οποίας όμως οι υποδομές σε δίκτυα και δρόμους βρίσκονταν σε εμβρυακό στάδιο. Σημαντικότερος σταθμός των νομοθετικών ρυθμίσεων, ίσως και μέχρι τις μέρες μας, αν κρίνουμε από τις επιπτώσεις που είχε στην γέννηση αφενός της πολυκατοικίας αλλά και της μετέπειτα εξέλιξής της, είναι η θέσπιση της οριζόντιας ιδιοκτησίας το 1929. Το κάθε κτήριο, διαιρεμένο, θα μπορούσε να ανήκει σε περισσότερους από έναν ιδιοκτήτες.

Οι άμεσες επιδιώξεις του νόμου αυτού ήταν:

- Να ελεγχθεί η επέκταση της πόλης μέσω της πριμοδότησης του ψηλού κτηρίου.
- Η διευκόλυνση ανέγερσής του, λόγω της ανάληψης των εξόδων από πολλούς ιδιοκτήτες.

- Η αντιμετώπιση του στεγαστικού προβλήματος και της συνεχούς γεωγραφικής επέκτασης της πόλης. Επέκταση, η οποία απαιτούσε κατασκευή δικτύων και υποδομών, ανάγκη την οποία ο κρατικός μηχανισμός δεν ήταν σε θέση να ικανοποιήσει.
- Τόνωση της οικονομίας μέσω κινητικότητας περισσότερων κεφαλαίων και αύξηση της ζήτησης εργασίας στις νέες οικοδομές.

Είναι η αρχή μιας οικονομικής δραστηριότητας, της κατασκευής, η οποία καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την οικονομία του τόπου και από τότε και στο εξής θα επιστρατεύεται συχνά, όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο. Επίσης, γίνεται κατανοητό πως αυτός ο τύπος κτηρίου θα ενταχθεί στην λογική της επένδυσης, θα εξελιχθεί, δηλαδή, σε ένα εμπορεύσιμο προϊόν, το οποίο θα επηρεάζεται από τους νόμους της αγοράς. Λίγους μήνες αργότερα από την θέσπιση της οριζόντιας ιδιοκτησίας, εκδίδεται ο πρώτος *Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός (Γ.Ο.Κ 1929)*. Σκοπός του ήταν η επανατοποθέτηση σε νέες βάσεις οποιουδήποτε θέματος αφορούσε την ανέγερση των οικοδομών μέχρι τότε.

Η περίοδος της ανασυγκρότησης, στην Ελλάδα, μετατίθεται χρονικά σε σχέση με τις Δυτικό-ευρωπαϊκές χώρες λόγω του εμφυλίου πολέμου. Ουσιαστικά χωρίς διαθέσιμα κεφάλαια, με πλήθος κατεστραμμένων κτηρίων και με εκ νέου μεγάλη, εσωτερική αυτή τη φορά, μετανάστευση, δημιουργείται και πάλι έντονο στεγαστικό πρόβλημα. Έτσι, η πολυκατοικία, το σύμβολο του εκσυγχρονισμού για την μεσοπολεμική Ελλάδα, γίνεται τώρα μια επιτακτική αναγκαιότητα. Αντίθετα με τους προβαλλόμενους στόχους και πολιτικές για τη βιομηχανική ανάπτυξη, το ζήτημα της οικοδόμησης κατοικιών συναρτάται με το ζήτημα της ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας γενικότερα. Η οικοδομή αναδείχθηκε σε προνομιακό χώρο διοχέτευσης των αποταμιεύσεων αλλά και πεδίο επιχειρηματικής δραστηριότητας των μικροαστικών στρωμάτων. Είναι η περίοδος που η πολυκατοικία εξαπλώνεται παντού, όχι μόνο σαν μοντέλο κατοικίας αλλά και σαν πρότυπο οργάνωσης του χώρου και που στην καθ' ύψος ανάπτυξη της, αποτυπώνεται η κοινωνική διαστρωμάτωση του πληθυσμού. Αν και συνεχώς εκπονούνται πολεοδομικά σχέδια με την συμμετοχή πολεοδόμων-αρχιτεκτόνων και ψηφίζονται νομοσχέδια, η εφαρμογή τους, σπάνια έτυχε ολοκληρωμένης υλοποίησης.

Σε αυτά τα πλαίσια, έρχεται ο νέος *Γ.Ο.Κ το 1955*, να τροποποιήσει αυτόν του '29. Γενικά οι σημαντικότερες ρυθμίσεις και επιπτώσεις είναι:

- Η εισαγωγή του συντελεστή κάλυψης ο οποίος καθορίζεται στο 70% του οικοπέδου.

- Η εμφάνιση πολυάριθμων ρετιρέ με μόνο περιορισμό την υποχώρησή τους κατά 2.5 μ. από τον προκείμενο όροφο.
- Η κατάργηση από το σώμα του κτηρίου των εσωτερικών αυλών και χρήσιμων διατάξεων θέας και εξαερισμού και η μείωση του φωταγωγού, ο οποίος αποκτά τις γνωστές ελάχιστες διαστάσεις 1,20 x 1,20 μ. που τον καθιστούν τρύπα..
- Τα ύψη καθορίζονται και διαφοροποιούνται και πάλι με βάση τομείς στους οποίους είναι διαιρεμένη η πόλη και τα μέγιστα νούμερα εμφανίζονται αυξημένα. Με το διάταγμα του 1948 έχουν ήδη αυξηθεί κατά 5% τα ύψη όλων των οικοδομικών μετώπων. Η αλλαγή αυτή έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση κατά ένα όροφο του μετώπου του κτηρίου και κατά συνέπεια την αύξηση της συνολικής εκμετάλλευσης των οικοπέδων.
- Τέλος το νομοθέτημα αυτό αποδεσμεύει το κτήριο από την οικοδομική γραμμή, ρύθμιση η οποία στην πράξη δεν εφαρμόστηκε.

Το 1968 νέος νόμος προβλέπει αύξηση των συντελεστών δόμησης κατά 20 έως 40% ανάλογα με τον ισχύοντα συντελεστή, με σκοπό την απόκτηση καλύτερου φωτισμού, αερισμού και ηλιασμού του κτηρίου όπως χαρακτηριστικά αναφερόταν. Βέβαια η αντίφαση είναι προφανής, αφού το κύριο αίτιο έλλειψης ηλιασμού και αερισμού, είναι οι υψηλοί συντελεστές που δημιουργούν μεγάλους όγκους. (φυσικά, χωρίς να μεταβάλλεται το πλάτος των δρόμων)

Όπως προαναφέρθηκε, η ανοικοδόμηση της χώρας δεν στηρίχθηκε σε άμεσες κρατικές πρωτοβουλίες όσο σε αντίστοιχες των Ευρωπαϊκών κρατών. Έτσι ο ρόλος του κράτος περιορίστηκε στην ισχυρή υποστήριξη της ιδιωτικής οικοδόμησης, (ουσιαστικά αντιπαροχής) η οποία εκφράστηκε με μια σειρά από μέτρα. Τα σημαντικότερα είναι:

- Η συνεχιζόμενη ανοχή στην κατάτμηση και μεταπώληση της περιαστικής γης από τους οικοπεδούχους.
- Η συνεχής ένταξη των αυθαιρέτων, σε μια προσπάθεια να αμβλυνθούν οι έντονες κοινωνικές ανισότητες και να υπάρξει κοινωνική ενσωμάτωση.
- Απαλλαγή του συστήματος της αντιπαροχής από σημαντικές φορολογικές επιβαρύνσεις.
- Μέτρα για υψηλή φορολόγηση των μεταβιβάσεων ακινήτων, αποθαρρύνοντας έτσι τις αγοραπωλησίες μεταχειρισμένων κατοικιών.

- Έτσι, είναι περισσότερο συμφέρουσα η ιδιοκατοίκηση η οποία λειτουργεί προς όφελος της αντιπαροχής.
- Οι νέες κατασκευές δεν υπόκεινται σε κανένα έλεγχο ποιότητας και κατά συνέπεια οι εργολάβοι-κατασκευαστές μπορούν να συμπιέζουν το κόστος παραγωγής του κτηρίου. Η οικοδομική δραστηριότητα περνά στα χέρια των εργολάβων, οι οποίοι χτίζουν με το σύστημα της αντιπαροχής. Μικροί σε οικονομικές δυνατότητες, δραστηριοποιούνται στην κλίμακα της συνοικίας.

Διευκολύνονται από τις μικρές ιδιοκτησίες οι οποίες επικρατούν ως μέτρο οικοδομήσιμου κτηρίου. Οι συνενώσεις οικοπέδων ακόμα και με την λογική της αντιπαροχής, δεν ευνοούνται, και λόγω πολύπλοκων ιδιοκτησιακών καταστάσεων.

Ο οικονομικός χαρακτήρας της αντιπαροχής -ανεξάρτητα από τη νομική μορφή της σχέσης- προσδιορίζεται από το ότι με την συμφωνία μεταξύ οικοπεδούχου και εργολάβου εγκαθίσταται μια σχέση ανταλλαγής. Μέσα από αυτή τη σχέση τα δικαιώματα εκμετάλλευσης του εδάφους εκχωρούνται στον επιχειρηματία έναντι μιας μελλοντικής πληρωμής με κατασκευασμένο χώρο, με σκοπό την ανέγερση της οικοδομής και εν συνεχεία τη ν πώληση του προϊόντος που του αναλογεί.¹⁶

Η σχέση αυτή προσφέρει τελικά στον οικοπεδούχο ένα πιο σύγχρονο προϊόν, επαρκές και για οικονομική εκμετάλλευση (εκτός από ιδιοκατοίκηση), χωρίς κανένα κόπο, χωρίς διάθεση χρημάτων και ως μοναδική απώλεια την πλήρη κυριότητα του οικοπέδου. Αντίστοιχα ο αντιπαροχέας παίρνει το ρίσκο της όλης οικονομικής διαδικασίας, μειώνοντας αισθητά το απαραίτητο αρχικό κεφάλαιο, το οποίο αποδείχτηκε εκ των υστέρων μικρό. Η πόλη συνεχίζει να αναπτύσσεται συσσωρευτικά από πολλές, μικρής κλίμακας ανοικοδομήσεις. Από πολιτική άποψη τονίζεται πως, παρόλο των αναποτελεσματικών τρόπων ρύθμισης του χώρου, το όλο σύστημα γης και οικοδομής που αναπτύχθηκε, είχε λειτουργικότητα κοινωνική, οικονομική και πολιτική. Μοιραία γύρω από αυτό έχουν δομηθεί παραγωγικές δομές, κοινωνικές σχέσεις, συμφέροντα και αντιλήψεις.

¹⁶ Πηγή : Σακελλαρόπουλος, Χ. (2003). «Μοντέρνα αρχιτεκτονική και πολιτική της αστικής ανοικοδόμησης Αθήνα 1945 – 1960». Αθήνα.

Εικόνα 19 Η Αθήνα όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα

Αναμφισβήτητα, έχει συνδεθεί με διαδικασίες που συνέβαλαν θετικά στην κοινωνική ενσωμάτωση και τη συνοχή της κοινωνίας σε μια περίοδο πολιτικά κρίσιμη και με έντονους ρυθμούς κοινωνικών διαφοροποιήσεων. Έτσι, παρά τη διάχυτη και συχνά έντονη δυσφορία για την λειτουργία και την εικόνα της Ελληνικής πόλης (για τις αυθαίρετες εκτάσεις, την υπερεκμετάλλευση και τις καταστροφές στο περιβάλλον κ.α) η λειτουργία αυτού του συστήματος οικοδόμησης ανταποκρίνεται σε μία ευρύτατη κοινωνική συναίνεση η οποία αποσκοπούσε στην αυτοσυντήρησή του και ταυτόχρονα στην δικαιολόγηση των πάμπολλων παρατυπιών. Στην πολυκατοικία της αντιπαροχής οι αρχιτέκτονες αποκτούν δευτερεύοντα ρόλο. Ο ρόλος τους περιορίζεται στη διαμόρφωση της πρόσοψης και της εισόδου με πολύ καθορισμένα όρια ή ακόμα στο να βάλουν την υπογραφή τους για να εκδοθεί η άδεια.

Βεβαίως και οι καλοί αρχιτέκτονες συνεχίζουν να σχεδιάζουν και να χτίζουν κτήρια πολυκατοικιών. Και σε αυτή την περίοδο παρήχθησαν αποτελέσματα εξίσου καλά με αυτά του μεσοπολέμου. Φυσικά με βάση τα νέα δεδομένα, όσον αφορά τις νομοθετικές διατάξεις, τις τάσεις της εποχής και τους νέους αρχιτεκτονικούς προβληματισμούς που είχαν τεθεί. Ο Βαλσαμάκης αρχικά και ο Ζενέτος στην συνέχεια κατάφεραν να οργανώσουν την όψη του κτηρίου. Ενοποιώντας ουσιαστικά τους εξώστες, δημιούργησαν την διπλή όψη, ελέγχοντας ταυτόχρονα την εικόνα του κτηρίου και κατά συνέπεια της πόλης. Όμως τα κτήρια αυτά ήταν σαφέστατα ελάχιστα σε σχέση με τον όγκο της οικοδομικής δραστηριότητας, και επομένως δεν συνέβαλαν στην διαμόρφωση της εικόνας της πόλης με την παρουσία τους, παρά μόνο λειτουργώντας ως μορφολογικά, και πάλι, πρότυπα στους εργολάβους.

Αφού η πολυκατοικία παράγεται μαζικά, αναμενόμενη ήταν και η προσπάθεια στοιχειώδους συστηματοποίησής της παραγωγής της, από τους εργολάβους. Μια διάσταση του φαινομένου

αυτού, είναι η κωδικοποίηση αναγκών και η κατηγοριοποίηση σε επίπεδο ορολογίας. Το δυάρι, το τριάρι κ.ο.κ αποτελούν τους όρους επικοινωνίας των κατασκευαστών με το κοινό. Άλλη μια διάσταση είναι η τυποποίηση του ορόφου. Ο τυπικός όροφος υπαγορεύτηκε από τα μικρά οικοπέδα, από την ταχύτητα κατασκευής, αλλά και την σχεδιαστική ευκολία, λόγω επανάληψης.

Σε μορφολογικό επίπεδο καταργούνται τα συνεχή κουφώματα και οι μεγάλες οριζόντιες διαιρέσεις που χαρακτήριζαν τις όψεις των μοντέρνων πολυκατοικιών του μεσοπολέμου. Τα ανοίγματα των κουφωμάτων αποτελούν τρύπες στην επιφάνεια του αρτιφισιέλ, που μερικές φορές διαιρείται με κানাβο αρμών. Τα κλιμακοστάσια και οι κοινόχρηστοι χώροι γενικά μικραίνουν και χάνουν την αίγλη τους. Οι εξώστες έχουν συνήθως 1μ. πλάτος και χώρος του εξώστη δεν χρησιμοποιείται λόγω του μικρού του πλάτους και του ημιδιωτικού χαρακτήρα που έχει, αναφερόμενος σε δύο ή συχνά περισσότερες ιδιοκτησίες. Συνεπώς γεμίζει με πράγματα αποκτώντας κυρίως αποθηκευτικό ρόλο. Η τελική προοπτική εικόνα ενός δρόμου, χαρακτηρίζεται από ομοιογένεια και από έλλειψη οποιασδήποτε εναλλαγής που θα τραβούσε το μάτι του περιπατητή. Ταυτόχρονα όμως, η πόλη έχει αποκτήσει έναν “ ρυθμό ”, που της δίνει η αποτύπωση της μικροϊδιοκτησίας στο ανάπτυγμα των οικοδομικών τετραγώνων. Παράλληλα, στο εσωτερικό, εντείνεται το φαινόμενο του ασυνεχούς και διασπασμένου χώρου. Κατά κανόνα όλες οι ιδιοκτησίες αποτυπώνονται στον χώρο με την κατασκευή μαντρότοιχου στα όρια των ιδιοκτησιών, διαλύοντας οποιαδήποτε επαφή. Κατακερματισμένο και απροσπέλαστο το εσωτερικό των τετραγώνων όχι μόνο παραμένει ανενεργό, αλλά δεν μπορεί ούτε καν να φυτευτεί. Γεγονός που από μόνο του θα διαφοροποιούσε παρασάγγας την ποιότητα των διαμερισμάτων αλλά και το μικροκλίμα της πόλης συνολικά.. Έτσι ελάχιστα είναι τα παραδείγματα μεγάλης κλίμακας που κατασκευάστηκαν σε ένα ολόκληρο οικοδομικό τετράγωνο. Ένα από αυτά ήταν το συγκρότημα κατοικιών Χαρά που έδωσε ένα παράδειγμα μεγάλης ενιαίας εσωτερικής αυλής. Το πείραμα όμως των πολυκατοικιών αυτού του είδους δεν ευδοκίμησε τότε, γιατί δεν μπόρεσε να ανταπεξέλθει στον συναγωνισμό της μικρής εμπορικότερης πολυκατοικίας.

Ο αρχιτέκτονας το όνομα του οποίου συνδέθηκε με την κατασκευή των πρώτων κτηρίων από οπλισμένο σκυρόδεμα είναι ο *Auguste Perret*. Ο *Perret* θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες του Μοντερνισμού στη Γαλλία, καθώς ήταν από τους πρώτους που τόλμησε να εγκαταλείψει τα μεταλλικά πλαίσια, τα οποία αποτελούσαν την επιτομή της νεωτερικότητας στην εποχή του.¹⁷

¹⁷ Η Αστική Πολυκατοικία σε Εξέλιξη [file:///C:/Users/User/Downloads/arxi1%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/arxi1%20(1).pdf)

Το όνομά του συνδέθηκε με το σκυρόδεμα -που είχε ήδη αρχίσει να χρησιμοποιείται πειραματικά στις κατασκευές- , καθώς προσπάθησε να συνδυάσει τη νέα αυτή τεχνολογία με την καλαισθησία της αρχιτεκτονικής. Αντιλαμβανόταν το υλικό αυτό ως ένα μέσο σύνδεσης των παραδόσεων του παρελθόντος και των μεταβολών του παρόντος, και το χρησιμοποίησε σαν να επρόκειτο για τις πέτρες μιας κατασκευής. Ο εμφανής δομικός σκελετός από οπλισμένο σκυρόδεμα αποτέλεσε χαρακτηριστικό στοιχείο των έργων του.

Στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες συναντάμε μια έντονη κοινωνική διαφοροποίηση η οποία είναι το αποτέλεσμα του υψηλού καταμερισμού της εργασίας. Αυτή η κοινωνική διαφοροποίηση γεννά ομάδες πληθυσμού με όμοιες κοινωνικές λειτουργίες, κοινωνικές συμπεριφορές και χρηστικές ανάγκες και δραστηριότητες. Για τη διατύπωση της τυπολογίας της αστικής κατοικίας λαμβάνονταν υπόψη ανέκαθεν, ως μικρότερη ομάδα κοινωνικής οργάνωσης η οικογένεια και ιδιαίτερα η «οικογένεια – πυρήνας» (nuclear family), αυτή δηλαδή που αποτελείται από το ζευγάρι και δύο παιδιά. (retronova.files)

Ο Γ.Ο.Κ του 73' σε γενικές γραμμές επαναλαμβάνει τον προηγούμενο. Ο κτιριακός τύπος της πολυκατοικίας συνεχίζει να παράγεται σχεδόν με τους ίδιους όρους, όσον αφορά το συνεχές σύστημα. Το ενδιαφέρον που έχει είναι ότι εισάγει νόμους που ουσιαστικά δημιουργούν το πλαίσιο για την εμφάνιση των πύργων κατοικιών, οι οποίοι εμφανίζονται εκτός του παραδοσιακού κέντρου της πόλης, και δομούν ένα τελείως διαφορετικό μοντέλο στον χώρο.

Η περίοδος 1985 – 1996 είναι η στιγμή που δημιουργούνται και αποτυπώνονται σε επιστημονικές συναντήσεις και σε νομοθεσίες, σε παγκόσμιο και Ευρωπαϊκό επίπεδο, οι αντιλήψεις για την προστασία του περιβάλλοντος, αρχές για την βιώσιμη ή αειφόρο ανάπτυξη και την προστασία της κτισμένης κληρονομιάς.

Σε αυτή την περίοδο υπάρχει μια άνοδος του βιοτικού επιπέδου των μεσοστρωμάτων του πληθυσμού, με ταυτόχρονη μετακίνηση ενός μέρους του στα προάστια. Παράλληλα διαμορφώνεται από τις τράπεζες η λογική του δανείου ως ένα δημοφιλές και προσιτό σε πολύ κόσμο τραπεζικό προϊόν. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με ρυθμίσεις που απαλλάσσουν από φόρο μεταβίβασης, τους αγοραστές πρώτης κατοικίας, αυξάνει την ζήτηση γενικά και ωθεί σε μεγαλύτερη εμπορευματοποίηση της πολυκατοικίας. Σε αυτό το πλαίσιο οι οικονομικοί όροι επιβάλλουν συνολικότερες πιέσεις για την αύξηση εκμετάλλευσης του αστικού χώρου.

Στην Ελληνική κοινωνία ο ρόλος του lifestyle, εδραιώνεται. Σε αυτές τις δύο τελευταίες δεκαετίες του αιώνα διαφοροποιείται η καταναλωτική κοινωνία και διαμορφώνεται όπως την γνωρίζουμε σήμερα. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού έρχεται σε επαφή με προτάσεις και ιδέες διακόσμησης και εξοπλισμού της κατοικίας. Αυτή η κατάσταση επηρεάζει την εξωτερική

εμφάνιση του κτηρίου αλλά πολύ περισσότερο το εσωτερικό. Αυτό έχει μεγάλη σημασία γιατί σε ατομικό επίπεδο, το ενδιαφέρον εστιάζεται στο "μέσα". Η αντίληψη αυτή έχει σαν συνέπεια την πλήρη απαξίωση των υπόλοιπων στοιχείων του κτηρίου, από την κλίμακά του έως την ποιότητα της εξωτερικής του εμφάνισης. Όσον αφορά το μέγεθος των διαμερισμάτων, παρατηρείται μια αύξηση στα τετραγωνικά αναλογικά με τα άτομα του διαμερίσματος, σε σχέση με την αμέσως μεταπολεμική περίοδο. Τα μικρά διαμερίσματα (γκαρσονιέρα, δωάρι) λιγοστεύουν και κυριαρχούν μεγαλύτερα, με τρία(3) ή τέσσερα(4) δωμάτια, μεγέθους 105 και 120 τ.μ. αντίστοιχα. Η κατάσταση αυτή ίσχυσε μέχρι περίπου το τέλος της δεκαετίας του 90' όπου ξαναεμφανίστηκαν μικρότερα διαμερίσματα για ίδιου τύπου οικογένειες, λόγω οικονομικών συνθηκών.

Ο Γ.Ο.Κ του 85' (αναθεωρημένος) αποτελεί το πλαίσιο προσαρμογής των οικοδομικών μελετών μέχρι σήμερα.

Εισάγει την έννοια του νοητού στερεού, διαφοροποιώντας την μέχρι τότε λογική του σχεδιασμού, δίνοντας στον σχεδιαστή μεγαλύτερη, φαινομενικά, ελευθερία επιλογών, γεγονός που συνεπάγεται και μικρότερη άμεση εμπλοκή του στον καθορισμό της εικόνας της πόλης.

Το μέγιστο ύψος του στερεού καθορίζεται με βάση τον Σ.Δ που ισχύει για κάθε περιοχή.

Πριμοδοτεί συγκεκριμένους χώρους. Την πιλοτή, μια κοινόχρηστη αίθουσα καθώς και το σημαντικό ποσοστό του 40% επί της δομήσιμης επιφάνειας, για κατασκευή ημιυπαίθριων χώρων και εξωστών (20% και 20%, αντίστοιχα). Με την πριμοδότηση των χώρων αυτών είχαμε έμμεση προσαύξηση του συντελεστή δόμησης αφού οι χώροι αυτοί δεν προσμετρώνται στην συνολική δόμηση.

Εισάγει την έννοια του ενεργού-ενοποιημένου οικοδομικού τετραγώνου, ως απάντηση στον κατακερματισμό του. Δυστυχώς όμως, δεν εφαρμόστηκε παρά μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις. Γενικά όμως δεν προνοεί για ζητήματα κλίμακας, τα οποία δημιουργούν στην συνέχεια περιβαλλοντικά προβλήματα. Οι απαιτήσεις για βιοκλιματικό σχεδιασμό δεν λογίζονται και δεν ενθαρρύνονται καθόλου. Σημαντικό είναι να τονιστεί η αναμφισβήτητη βελτίωση των στατικών και μηχανολογικών (θερμομόνωση, ανελκυστήρα, πυρασφάλεια, αντισεισμική επάρκεια) μελετών και γενικά όλων των μελετών που απαιτούνται για να εκδοθεί η άδεια. Φυσικά αυξάνοντας το κόστος της μελέτης και της κατασκευής.¹⁸

Το κτήριο σύμφωνα με τον Γ.Ο.Κ του 85' μπορεί να τοποθετηθεί με μεγαλύτερη ελευθερία στο οικόπεδο. Το περίγραμμα της οικοδομής, πρέπει πάντα να είναι μέσα στα όρια του

¹⁸Η Αστική Πολυκατοικία σε Εξέλιξη [file:///C:/Users/User/Downloads/arxi1%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/arxi1%20(1).pdf)

νοητού στερεού, δίχως να είναι απαραίτητο να εφάπτεται στην οικοδομική γραμμή. Το νοητό στερεό προκύπτει από τις παρακάτω σχέσεις:

Το μέγιστο ύψος στην οικοδομική γραμμή ορίζεται από το γινόμενο 1,5 επί το εκάστοτε πλάτος του δρόμου.

Οι υπόλοιπες τρεις πλευρές, στην περίπτωση που το κτήριο δεν κολλάει στο όριο του οικοπέδου, καθορίζονται από την σχέση $\Delta = 3 + 0.1x \text{ Ύψος}$.

Το κτήριο της πολυκατοικίας συνεχίζει να παράγεται, εξίσου συστηματικά, με τη μέθοδο της αντιπαροχής. Με παραδοσιακά μέσα, χωρίς προκατασκευή ή χρήση εξελιγμένων τεχνικών. Ενδιαφέρον έχουν οι έξυπνες προσαρμογές, στη λογική της "πατέντας", οι οποίες συχνά επινοούνται προς επίλυση των κατασκευαστικών δυσκολιών που γεννά η προσαρμογή μεγάλων όγκων σε μικρά οικόπεδα. (εκσκαφές, συγκράτηση των όμορων κτηρίων, πώς να δουλέψει η μπετονιέρα σε στενά οικόπεδα; κακοτεχνίες που προκύπτουν, έντεχνη προσαρμογή των παρανομιών κ.ά). Μόνη ίσως διαφορά αποτελεί, το μεγαλύτερο ποσοστό αντιπαροχής που δίνεται στον οικοπεδούχο.

Η πιλοτή αποκτά ευρεία διάδοση ύστερα από τον νόμο Μάνου στο τέλος της δεκαετίας του '70, ο οποίος υποχρεώνει τις νέες οικοδομές να έχουν μία θέση στάθμευσης για κάθε διαμέρισμα άνω των 50τ.μ. Σχεδόν το σύνολο των πολυκατοικιών της περιόδου χτίζονται σε πιλοτή. Απελευθερώνοντας το κτήριο από το έδαφος, η πιλοτή, θα μπορούσε να αποτελέσει τον ενδιάμεσο χώρο που θα ενοποιήσει τον δρόμο με τον ακάλυπτο. Θα μπορούσε να αποτελέσει, επίσης, την αφορμή για την ενεργοποίηση ημιυπαίθριων δραστηριοτήτων, δίπλα από τον δρόμο ο οποίος, λόγω της υπερβολικής φόρτισής του από κυκλοφορία οχημάτων, δεν προσφέρεται για περαιτέρω οικειοποίηση. Επίσης με την πιλοτή η κατοικία απελευθερώνεται από την άμεση επαφή με ανεπιθύμητες οχλήσεις του δρόμου, αναιρώντας την ανάμιξη χρήσεων στην πόλη που με επιτυχία είχε καταφέρει το προηγούμενο, μεταπολεμικό, μοντέλο. Βέβαια για να συμβούν τα παραπάνω ο χώρος της πιλοτής θα πρέπει να είναι ελεύθερος και ευχάριστος. Όμως λόγω του σχήματός της (βάθος οικοπέδου) και του χαμηλού της ύψους, τα σκοτεινά σημεία, συνήθως, υπερτερούν των φωτεινών. Επίσης συστηματικά φράσσεται με χαμηλό κιγκλίδωμα και ουσιαστικά έχει παγιωθεί η χρήση της ως παρκινγκ αφού σε πολλές περιπτώσεις, λόγω και πάλι του μικρού οικοπέδου, δεν δύναται να ικανοποιηθεί αυτή η λειτουργία στους υπόγειους χώρους, οι οποίοι επίσης δεν προσμετρώνται στην δόμηση.

Το κυρίως σώμα του κτηρίου συνεχίζει να αποτελείται από την επανάληψη του τυπικού ορόφου. Η λογική του διαμερίσματος σε έναν όροφο δεν έχει αλλάξει και έλκει, όπως είδαμε, την καταγωγή της από τον νόμο της οριζόντιας ιδιοκτησίας του μεσοπολέμου. Το

οροφωδιαμέρισμα έχει καθιερωθεί στην συνείδηση του κοινού ως καλή κατοικία. Η συνθήκη αυτή βολεύει την μαζική κατασκευή σε όλα τα επίπεδα.(ευκολία σχεδιασμού μέσω επανάληψης, απλός δομικός σκελετός κ.α.). Επίσης μπορεί να ειπωθεί πως αποτελεί την προβολή μιας φαντασίωσης του μοντέρνου σπιτιού κάτω από μια πλάκα - στέγαστρο, η οποία εκφράστηκε από αρχιτέκτονες των οποίων το έργο αποτέλεσε πρότυπο. Με την αποδοχή της οριζόντιας κατοικίας δημιουργείται ένας ομοιόμορφος όγκος. Παρόλο που μιλάμε για ψηλό κτήριο η καθ' ύψος κατοικία δεν υπάρχει. Ελάχιστα κτήρια έχουν δώσει μια εναλλακτική πρόταση με πλοκή των διαμερισμάτων στην τομή Η εσωτερική οργάνωση της κάτοψης οργανώνεται σχεδόν αναγκαστικά, λόγω των στενόμακρων οικοπέδων, σε τρεις ζώνες. Κατά κανόνα προς τον δρόμο τοποθετούνται οι χώροι διημέρευσης, στην μεσαία ζώνη οι χώροι υγιεινής και η κουζίνα και πίσω τα υπνοδωμάτια. Λόγω του ότι ο χώρος των διαμερισμάτων έχει και πάλι μικρύνει αναλογικά, αλλά και λόγω της σταδιακής αλλαγής στην χρήση της, η κουζίνα σχεδιάζεται ανοιχτή, σε συνέχεια με το καθιστικό. Οι ημιυπαίθριοι και οι εξώστες που είναι οι γενναία πριμοδοτούμενοι από τον νέο κανονισμό χώροι, σχεδιάζονται έντεχνα στην κάτοψη του ορόφου και κατά κανόνα κλείνονται, ύστερα από τον έλεγχο της πολεοδομίας. Οι ελάχιστες διαστάσεις 2,5 x 2.5 μ. ουσιαστικά εξασφαλίζουν μέγεθος δωματίου. Ο κατασκευαστής έχει περισσότερα τετραγωνικά διαθέσιμα και ταυτόχρονα ο αγοραστής συναινεί με το σκεπτικό ότι θα έχει περισσότερο κλειστό και άρα ωφέλιμο χώρο.

Οι εξώστες σχεδιάζονται πολύ πλατύτεροι από οποιοδήποτε προηγούμενο μοντέλο, αμβλύνοντας έτσι την αίσθηση του περιορισμένου κλειστού χώρου, κυρίως στα μικρά διαμερίσματα, καθιστώντας τον περισσότερο ευχάριστο. Επίσης πλέον φαίνεται να συμμετέχουν στην καθημερινή λειτουργία του διαμερίσματος περισσότερο ως βιώσιμος χώρος και λιγότερο ως χώρος αποθήκευσης- τοποθέτησης άχρηστων πραγμάτων. Λειτουργία που είχε κατά κόρων στην προηγούμενη περίοδο.

Η αναφορά στο δώμα ως τελείωμα του κτηρίου δεν θα μπορούσε να μην συμπεριλάβει την γενική αντίληψη του μοντέρνου κινήματος για λειτουργική χρήση αυτού του χώρου. Η χαρά του δρόμου (δηλαδή έμμεση αντικατάστασή του) μεταφέρεται και επάνω, ψηλά στο δώμα. Σε μια ιδανική κατάσταση στο δώμα μπορούν οι κάτοικοι της πολυκατοικίας να βρεθούν όλοι μαζί ή να ατενίσουν την πόλη τους από ψηλά. Δραστηριότητες που ευνοούνται και από το μεσογειακό κλίμα. Το δώμα, στον κτιριακό τύπο της πολυκατοικίας, καθαρά για λόγους εξάντλησης της δόμησης εμφανίζεται διαιρεμένο καθ' ύψος, αποδιδόμενο στα διάφορα

ρετιρέ. Η επιφάνεια της πλάκας του τελευταίου, είναι πολύ μικρή για να ικανοποιήσει οποιαδήποτε χρήση. Γεμίζει από τις κεραίες και από τους ηλιακούς συλλέκτες. Τα ρετιρέ αποδείχθηκαν προνομιακά σε όλες τις περιόδους και όχι άδικα. Προσφέρουν περισσότερη ησυχία, υπαίθριο χώρο, πράσινο και σε κάποιες περιπτώσεις, καλή θέα.

Ιδιαίτερη σημασία έχει και το φαινόμενο των ιδιοκατασκευών, που παρατηρείται στην ζώνη των ρετιρέ, η οποία αποτελεί άλλον ένα χώρο που εντοπίζεται η παραβατικότητα. Ολόκληρο ή μέρος του ρετιρέ κλείνεται με πλήθος υλικών.

Στις πολυκατοικίες κυρίως της δεκαετίας του '90 έβαλαν χρώμα και "αρχιτεκτονική" με τον τρόπο που αυτοί αντιλαμβάνονταν αυτές τις δύο έννοιες. Έτσι την θέση της απλότητας που χαρακτήριζε το σύνολο της μεταπολεμικής δραστηριότητας (ευθείς εξώστες, απλά ανοίγματα), παίρνουν τα "αρχιτεκτονημένα" μπαλκόνια, τα κεραμίδια πάνω από τα παράθυρα, οι μπαλούστρες, οι διάφορες επενδύσεις, οι σκωτιές, το ροζ, η όχρα και άλλα χρώματα, προσφέροντας στο ίδιο κατά τα άλλα προϊόν ένα διαφορετικό περιτύλιγμα. Σε μια προσπάθεια να καταστήσουν την εικόνα των κτηρίων της πολυκατοικίας περισσότερο οικεία και ελκυστική με την ένταξη νεοπαραδοσιακών στοιχείων, τάση που είχε επιβληθεί για ένα διάστημα από την κριτική στην μορφολογία του μοντερνισμού.

Κατά την ίδια λογική και για τον ίδιο λόγο, αυτόν της κοινωνικής χρησιμότητας, η αστική κατοικία ανέπτυξε κι εκείνη τη δική της τυπολογία. Αφετηρία αυτής της συστηματικής καταγραφής των αρχιτεκτονικών χαρακτηριστικών από τους εκπροσώπους-αρχιτέκτονες της επίσημης αρχιτεκτονικής στάθηκε η χρονική στιγμή που οι τελευταίοι, με μια αυξημένη κοινωνική ευαισθησία άρχισαν πέραν των μέχρι τότε κτηρίων να σχεδιάζουν κτήρια και για τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Οι «πελάτες» αυτή τη φορά δεν ήταν μόνο οι γόννοι των βασιλικών οικογενειών. Με την έκρηξη της βιομηχανικής επανάστασης, μια νέα ομάδα ανθρώπων χρειάστηκε τις υπηρεσίες των αρχιτεκτόνων και, ταυτόχρονα, πληρούσε τη βασική προϋπόθεση, αυτή της οικονομικής δυνατότητας για «υψηλή αρχιτεκτονική». Η απεγνωσμένη προσπάθεια των πλέον εύπορων αλλά, κατά τ' άλλα, χωρίς ιδιαίτερη παιδεία εργοστασιαρχών ν' ανέλθουν και κοινωνικά, απεικονίζονταν στις κατοικίες που χτίζονταν για εκείνους. Γι' αυτή τη νέα τάξη των βιομηχάνων, λοιπόν, οι αρχιτέκτονες της εποχής σχεδίασαν τις πρώτες αστικές κατοικίες οι οποίες δεν ήταν τίποτα άλλο από απομιμήσεις-μινιατούρες των ανακτόρων, μιας κι η βασιλική αυλή αποτελούσε το πρότυπο προς μίμηση γι' αυτή την ανερχόμενη αστική τάξη. Οι «βικτωριανές κατοικίες», όμως - ο όρος αναφέρεται στη Βικτωριανή Εποχή (1837 –1901) κατά την οποία ηγεμόνευε η Βασίλισσα Βικτωρία—αποτελέσαν ένα μικρό μερίδιο της αστικής αρχιτεκτονικής της εποχής. Ο μεγαλύτερος όγκος

κτηρίων που παρήγαγε η επίσημη αρχιτεκτονική κατά την περίοδο εκείνη ήταν οι αστικές κατοικίες της εργατικής τάξης. Αυτός ήταν και ο τύπος κατοικίας που μεταπήδησε ταυτόχρονα και αργότερα και σ' άλλα κράτη στα οποία εισέβαλλε η βιομηχανική επανάσταση και, τελικώς, αυτός επικράτησε στις απανταχού αστικές κατοικίες. (Θεοδωράκη, 2011)

1.5 Εργατική Κατοικία

Πριν από τη δεκαετία του 1950 είχε ακολουθήσει η προσφυγική κίνηση της περιόδου 1920 – 1940. Σε αυτή την περίοδο αξιοποιήθηκαν πολλά οικοπέδα για την δημιουργία προσφυγικών αλλά και μετέπειτα εργατικών κατοικιών. Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος κι ο Εμφύλιος θα ανατρέψουν την πορεία της προηγούμενης περιόδου και θα δημιουργήσουν ένα τεράστιο κενό στην οικοδόμηση κατοικιών. Το κενό αυτό καλείται να καλύψει το 1954 ένας νέος οργανισμός, ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας (Ο.Ε.Κ.).

Ο ΟΕΚ ιδρύθηκε με τον Ν. 2963/54 (ΦΕΚ195Α/24-8-54) με σκοπό την στέγαση των εργατοϋπαλλήλων της χώρας, οι οποίοι είναι αυτοί που τον χρηματοδοτούν με την εισφορά τους, χωρίς ποτέ μέχρι σήμερα να έχει λάβει οποιαδήποτε ενίσχυση από τον Κρατικό Προϋπολογισμό. Πρόκειται λοιπόν για μία σχέση αμφίδρομη, που στηρίζεται στον κοινωνικό αυτόν πόρο και του δίνει την δυνατότητα να τον διαχειρίζεται επ' ωφελεία των εργαζομένων που τον παρέχουν αχρεωστήτως, προκειμένου να επιστρέψει και πάλι σ' αυτούς.

Πρόβλημα της περιόδου, όπως και των υπολοίπων που ακολούθησαν ήταν η εξεύρεση οικοπέδων μεγάλων και προσαρμοσμένων στον αστικό ιστό. Το καθεστώς της μικροϊδιοκτησίας, η έλλειψη ρυθμιστικών σχεδίων και η μη συνεργασία των Δήμων αποτέλεσαν τις βασικές αιτίες που οι οικισμοί ήταν μικροί και διάσπαρτοι.¹⁹

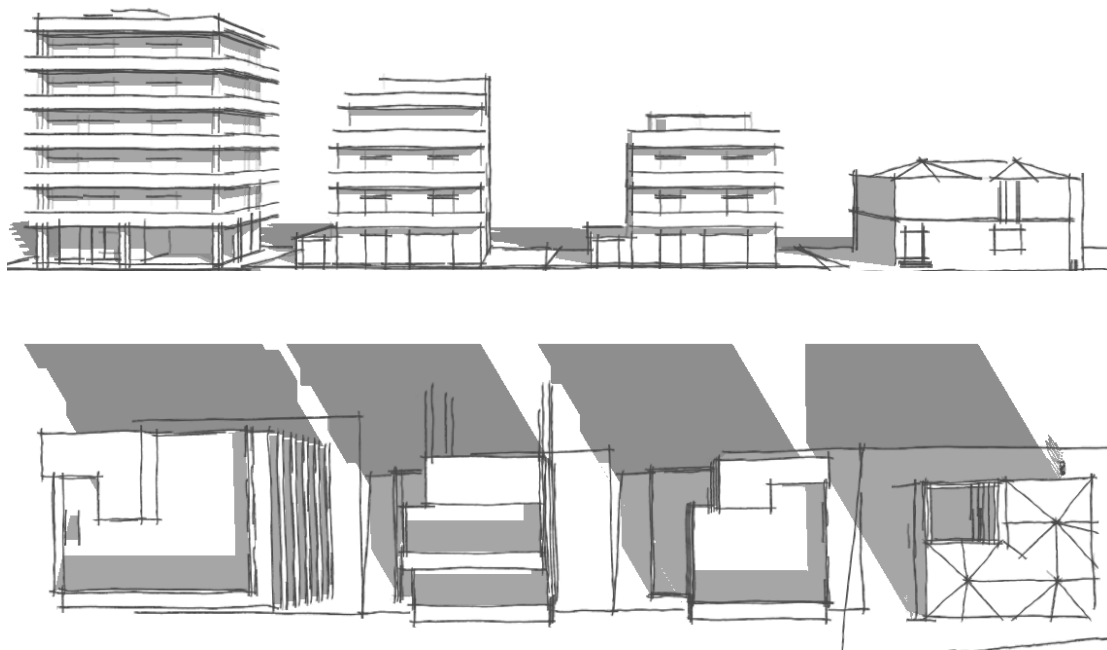
Η σπουδαιότερη κληρονομιά του ευρωπαϊκού μοντερνισμού είναι η αξία της συλλογικής ζωής των κατοίκων, που αρχιτεκτονικά εκφράστηκε με την ελεύθερη διάταξη των κτηρίων και τη δημιουργία υπαίθριων και κοινόχρηστων χώρων. Αυτή η διάταξη ταυτίστηκε με τις εργατικές και προσφυγικές κατοικίες και τις διαφοροποιεί από την υπόλοιπη πόλη, όπου κυριαρχεί η συνεχής δόμηση κι ο δημόσιος χώρος περιορίζεται στους δρόμους.

Τη δεκαετία του '50, όμως, δίνεται προτεραιότητα στη μεγαλύτερη εκμετάλλευση των οικοπέδων και τα κτήρια μεγαλώνουν ως προς το ύψος και πλησιάζουν πολύ το ένα το άλλο. Ταυτόχρονα στα παλιά συγκροτήματα, οι υπαίθριοι χώροι παραμελούνται, οι κοινόχρηστες

¹⁹ Πηγή : Σάσεν Σ., (2001) «Χωρίς έλεγχο; Η εθνική κυριαρχία, η μετανάστευση και η ιδιότητα του πολίτη την εποχή της παγκοσμιοποίησης», Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα,

λειτουργίες δε χρησιμοποιούνται και πολλές φορές μετατρέπονται σε ιδιωτικές με αποτέλεσμα τα συγκροτήματα αυτά να στιγματιστούν και να μετατραπούν γρήγορα σε κοινωνικά γκέτο.²⁰

Τα κτήρια διατηρούνται χαμηλά, το πολύ μέχρι τέσσερις ορόφους. Στο εσωτερικό των διαμερισμάτων δεν υπάρχει καμία καινοτομία. Το μοντέλο κατοικίας που απευθύνεται στην οικογένεια παραμένει σε όλη την πορεία σταθερό και το μόνο που αλλάζει είναι το μέγεθός του.

Εικόνα 20 Σχέδια από την μελέτη «Η Εξέλιξη των Οικοδομικών Κανονισμών στη Νεώτερη Ελλάδα» των Κυρπιζλίδου, Τηληγάδας

Σήμερα ο τρόπος παραγωγής κτηρίων αλλάζει σημαντικά και διαρκώς, γιατί επηρεάζεται από νέα δεδομένα που εξελίσσονται και μεταβάλλονται. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος καθίσταται απαραίτητη η θεσμοθέτηση ενός οικοδομικού κανονισμού με σύγχρονη λογική, οραματικού ως προς την αρχιτεκτονική που θα παράγει και φιλικό προς το περιβάλλον.

²⁰ Πηγή : Σακελλαρόπουλος, Χ. (2003). «Μοντέρνα αρχιτεκτονική και πολιτική της αστικής ανοικοδόμησης Αθήνα 1945 – 1960». Αθήνα.

1.5.1 ΟΕΚΕ

Ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας (ΟΕΚ) ήταν ο κύριος φορέας κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα. Αποτελούσε το κύριο όργανο άσκησης κοινωνικής στεγαστικής πολιτικής και ταυτόχρονα τον μεγαλύτερο κατασκευαστικό φορέα κατοικίας, αφού οι οικισμοί οργανωμένης δόμησης που σχεδίαζε και οικοδομούσε σε όλη την ελληνική επικράτεια αντιπροσώπευαν το 96% περίπου της συνολικής ετήσιας οικοδομικής δραστηριότητας του δημόσιου τομέα.

Ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ) εποπτευόταν από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (πρώην Υπουργείο Εργασίας).

Το Διοικητικό Συμβούλιο του ΟΕΚ αποτελούταν από 15 Μέλη. Πρόεδρος του Συμβουλίου ήταν ο Πρόεδρος του ΟΕΚ. Στο Συμβούλιο μετείχαν εκπρόσωποι από το Ελληνικό Κράτος (Υπουργείο Απασχόλησης και ΥΠΕΧΩΔΕ), Εκπρόσωποι Μισθωτών, Εργοδοτών, ΚΕΔΚΕ, καθώς και αιρετοί εκπρόσωποι των υπαλλήλων του ΟΕΚ.

Βασικά στεγαστικά προγράμματα ήταν

- α) το πρόγραμμα έτοιμης κατοικίας,
- β) το πρόγραμμα επιδοτούμενου επιτοκίου,
- γ) το ειδικό στεγαστικό,
- δ) η επιδότηση ενοικίου κ.α.

Αρχή του ΟΕΚ ήταν οικισμοί να δίνουν την εικόνα της συγκροτημένης γειτονιάς. Η διάταξη των κτηρίων ήταν ελεύθερη, το ύψος τους ήταν χαμηλό μέχρι τρεις ορόφους και εναλλάσσονταν με κοινόχρηστους και κοινωφελείς χώρους ενώ ειδική μέριμνα δινόταν στους χώρους πρασίνου. Οι επιφάνειες των διαμερισμάτων κυμαίνονταν από 90- 120 τμ με καθιστικό και υπνοδωμάτια. Η αρχιτεκτονική των κτηρίων για χάρη της οικονομίας σε χρόνο και κόστος βασιζόταν σε ένα βιβλίο με τύπους σπιτιών με κατόψεις, όψεις, τομές και λεπτομέρειες, που προσαρμόζονταν στα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής, με αποτέλεσμα τα κτήρια αυτά να παρουσιάζουν μια ομοιομορφία. Τα τυπολόγια αυτά δεν εξελίσσονταν όσο συχνά θα έπρεπε.

Είναι γεγονός, όμως, πως το δανειοδοτικό πρόγραμμα υπερείχε κατά πολύ του κατασκευαστικού. Ακόμα, όμως και η μικρή αυτή κατασκευαστική δραστηριότητα παρουσίαζε κακοτεχνίες, προχειρότητες στη κατασκευή και χρήση ευτελών υλικών. Για να είναι, συνεπώς, ουσιαστικό το έργο του, η πολιτεία όφειλε να το στηρίζει, να μειώνει τα ποσά αποπληρωμής και το ύψος των επιτοκίων και, το πιο σημαντικό, να είναι πρωτοπόρος και καινοτόμος στο σχεδιασμό των οικισμών του, όπως επέβαλε ο κοινωνικός του χαρακτήρας.

Οι Οργανισμοί Εργατικής Κατοικίας και Εργατικής Εστίας καταργήθηκαν το 2012, ως Ν.Π.Δ.Δ. μετά από συνεχή κοινωνική δράση 70 και πλέον ετών, βάσει των άρθρων 1§6 και 2§1 του ν. 4046/12, σε εκτέλεση των ρυθμίσεων του Κεφαλαίου Ε' «Διαρθρωτικές Μεταρρυθμίσεις», παράγραφος 29 του Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής και του Κεφαλαίου 4 «Διαρθρωτικές Μεταρρυθμίσεις για την Ενίσχυση της Ανάπτυξης» παράγραφος 4.1 «Διασφάλιση της ταχείας προσαρμογής της αγοράς εργασίας και ενίσχυση των θεσμών της αγοράς εργασίας» του Μνημονίου Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής, τα σχέδια των οποίων εγκρίθηκαν κατά την παρ. 2 του άρθρου 1 και προσαρτήθηκαν, ως παράρτημα στο Ν.4046/212.

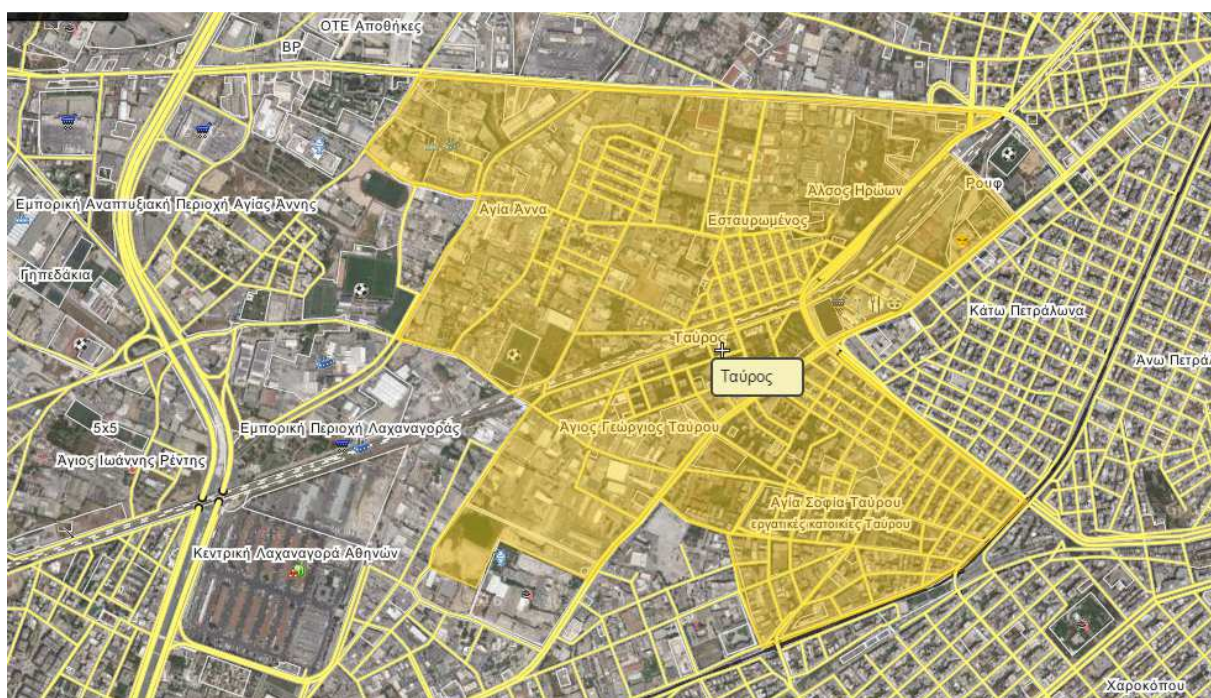
2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Εισαγωγή

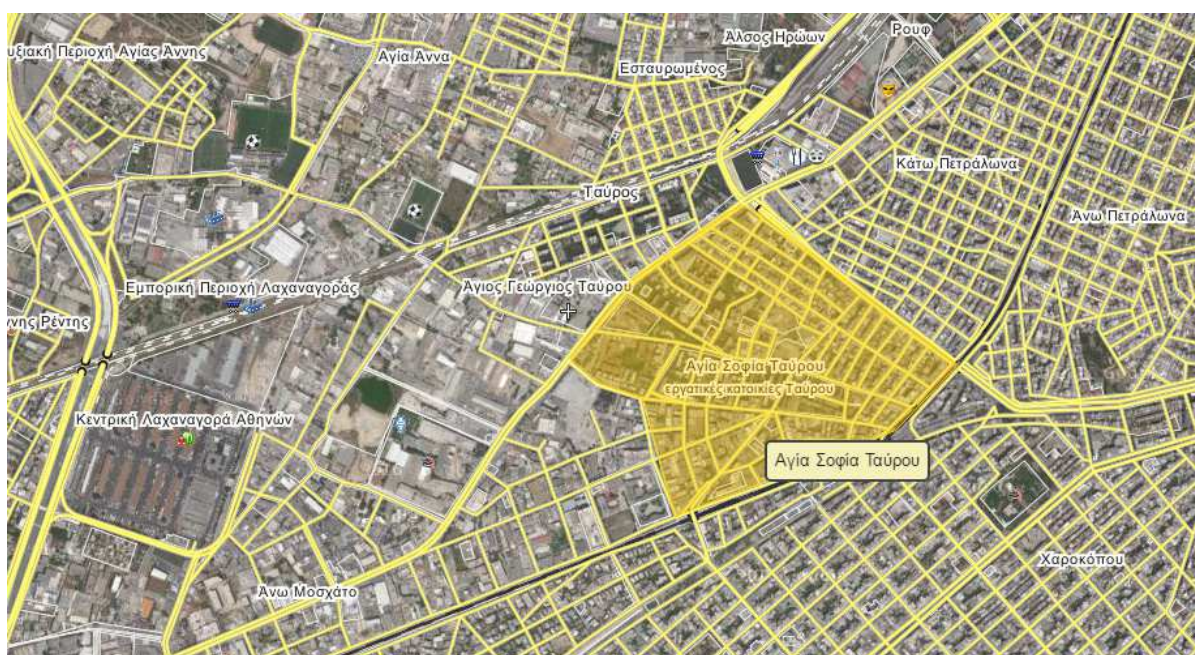
Στο δεύτερο κατά σειρά κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζονται οι προσφυγικές κατοικίες της Περιοχής του Ταύρου, επι της οδού Χρυσοστόμου Σμύρνης, όπως φαίνεται στην ακόλουθη φωτογραφία. Στο κεφάλαιο καταγράφεται η υφιστάμενη κατάσταση των οικοδομημάτων, οι αλλαγές που συνέβησαν στην γειτονιά απο την δεκαετία του 1980 και ύστερα καθώς και οι συνθήκες διαβίωσης των ενοίκων σήμερα.

2.1 Δημοτική Ενότητα Ταύρου

Ο Ταύρος είναι δημοτική ενότητα του Δήμου Μοσχάτου-Ταύρου και ανήκει στην Περιφερειακή Ενότητα του Νότιου Τομέα Αθηνών Θεωρείται λόγω θέσης σαν συνδετικός κόμβος μεταξύ της Αθήνας και του Πειραιά.

Εικόνα 21 Τα γεωγραφικά όρια της δημοτικής ενότητας του Ταύρου

Εικόνα 22 Η συνοικία της Αγίας Σοφίας στο Ταύρο

Εικόνα 23 Οι προσφυγικές κατοικίες της Αγίας Σοφίας

2.1.1 Δημογραφικά Δεδομένα

Ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου Μοσχάτου - Ταύρου βάση των προσωρινών στοιχείων της απογραφής του 2011 ανέρχεται σε 3.900 κατοίκους αριθμός που αντιστοιχεί στο 1% του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας Αττικής και στο 7,5% του συνολικού πληθυσμού της Περιφερειακής Ενότητας Νοτίου Τομέα Αθηνών. Αναφορικά με το ρυθμό μεταβολής του πληθυσμού κατά την τελευταία δεκαετία, μελετώντας τα στοιχεία των αντίστοιχων απογραφών παρατηρούμε τα εξής :

Πίνακας 1 Μεταβολή πληθυσμού 2001- 2011 (σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ.

	Απογραφή 2001	Απογραφή 2011	Ποσοστό Μεταβολής
Δ. Μοσχάτου Ταύρου	39.870	39.900	0,08%
Σύνολο χώρας	10.934.097	10.787.690	-1,3%

Βάση των στοιχείων της τελευταίας απογραφής ο Δήμος Μοσχάτου - Ταύρου είναι ο μικρότερος Δήμος της Περιφερειακής ενότητας Νοτίου Τομέα Αθηνών όσον αφορά το

μόνιμο πληθυσμό. Διαφορετική ωστόσο είναι η κατάσταση μελετώντας τα στοιχεία της πυκνότητας του πληθυσμού ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο όπου κατατάσσεται έκτος από τους οκτώ Δήμους της Περιφερειακής ενότητας (με 8.966 κατοίκους ανά τ. χιλιόμετρο) σύμφωνα με την απογραφή του 2011.

Ο Δήμος Μοσχάτου - Ταύρου, όπως αυτός προέκυψε από το πρόγραμμα «Καλλικράτης» αντιπροσωπεύει το 7,5% της περιφερειακής ενότητας στην οποία υπάγεται με σχετικά χαμηλό επίπεδο πυκνότητας του πληθυσμού.

Όσον αφορά τις επιμέρους κατανομές του πληθυσμού ανά φύλο, παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα. Συγκεκριμένα ο ανδρικός πληθυσμός του Δήμου ανέρχεται σε 19.110 άτομα, ποσοστό 47,9%, με τον αντίστοιχο γυναικείο πληθυσμό να ανέρχεται σε 20.790 άτομα και ποσοστό 52,1%. Η σχέση ανδρών γυναικών εντός του Δήμου ακολουθεί με μικρή απόκλιση την αντίστοιχη σχέση σε εθνικό επίπεδο.

Πίνακας 2 Κατανομή πληθυσμού δήμου Μοσχάτου Ταύρου ανά φύλο (Απογραφή 2011)

	Σύνολο	Άνδρες	Ποσοστό	Γυναίκες	Ποσοστό
Δήμος Μοσχάτου Ταύρου	39.900	19.110	47,9	20.790	52,1
Περιφερειακή ενότητα Νοτίου Αθήνας	526.520	248.290	47,2	278.320	52,8
Σύνολο χώρας	10.787.600	5.303.690	49,2	5.484.000	50,8

Το επίπεδο πυκνότητας πληθυσμού του Δήμου Μοσχάτου - Ταύρου βρίσκεται πάνω από τη μέση πυκνότητα της Π.Ε. Νοτίου Αθήνας χωρίς ωστόσο να αποκλίνει σε υψηλό βαθμό.²¹

Η μελέτη της δομής του πληθυσμού κατά ηλικία είναι ιδιαίτερα χρήσιμη καθώς συμβάλει στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων αναφορικά με τις δημογραφικές προοπτικές καθώς και στην εκτίμηση του επιπέδου της κοινωνικής ανάπτυξης με τη σύνθεση και το μέγεθος του γεροντικού πληθυσμού και παρέχει πληροφορίες για τις προοπτικές της οικονομικής ανάπτυξης και τα αναγκαία μέτρα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, παρέχοντας ενδείξεις για την εξέλιξη του εργατικού δυναμικού, την έκταση και τη σύνθεση της αγοράς

²¹ Πηγή : Σούτου Δ. (1983), «Δήμος Ταύρου. Σελίδες από την ιστορία του», Έκδοση "Λόγος και Αντίλογος". Ταύρος

εργασίας. Συνολικά ο πληθυσμός στις Δημοτικές Ενότητες του Δήμου Μοσχάτου Ταύρου κατανέμεται σύμφωνα με τον ακόλουθο πίνακα. Στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι τα διαθέσιμα δεδομένα αφορούν τα δημογραφικά στοιχεία της απογραφής του 2001 καθώς οι κατανομές της τελευταίας απογραφής δεν είναι ακόμη διαθέσιμες.

Πίνακας 3 Πληθυσμιακή κατανομή ανά δημοτική ενότητα και ηλικία – απόλυτοι αριθμοί (απ. 2011)

Δημοτική Ενότητα	0-14	15-24	25-39	40-54	55-64	65-79	80+	Σύνολο
Δ.Ε. Μοσχάτου	3.478	3.277	5.932	5.422	2.346	3.143	717	24.315
Δ.Ε. Ταύρου	2.157	2.365	3.765	3.405	1.556	1.935	372	15.555
Σύνολο	5.635	5.642	9.697	8.827	3.902	5.078	1.089	39.870

Μελετώντας τα στοιχεία του πίνακα παρατηρούμε ότι η ηλικιακή ομάδα 25-39 ετών κατέχει το μεγαλύτερο ποσοστό (24,32%) με την ηλικιακή ομάδα 40-54 ετών να ακολουθεί με ποσοστό 22,14%. Το συνολικό αθροιστικό ποσοστό των δύο ηλικιακών ομάδων ανέρχεται στο 46,46% του συνόλου του Δήμου Μοσχάτου -Ταύρου.

Στον επόμενο πίνακα αποτυπώνεται η κατανομή των νοικοκυριών και των πυρηνικών οικογενειών για τις δύο Δημοτικές Ενότητες του Δήμου. Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001 στο Μοσχάτο καταγράφηκαν 8.420 νοικοκυριά και 6.568 πυρηνικές οικογένειες ενώ τα αντίστοιχα ποσά στον Ταύρο ήταν 5.311 και 4035.

Πίνακας 4 Κατανομή νοικοκυριών και πυρηνικών οικογενειών

Δημοτική Ενότητα	Νοικοκυριά	Πυρηνικές Οικογένειες
Δ.Ε. Μοσχάτου	8.452	6.568
Δ.Ε. Ταύρου	5.311	4.035
Σύνολο	13.763	10.603

Για την αναλυτικότερη μελέτη και κατανόηση του δημογραφικού προφίλ του Δήμου έχουν υπολογισθεί οι ακόλουθοι δημογραφικοί δείκτες.

Πίνακας 5 Δημογραφικά χαρακτηριστικά Δήμου Μοσχάτου - Ταύρου

Δημοτική Ενότητα	0-14	15-24	25-39	40-54	55-64	65-79	80+	Σύνολο
Δ.Ε. Μοσχάτου	14,13%	14,15%	24,3%	22,14%	9,79%	12,74%	2,73%	100%
Δείκτης Γήρανσης								109
Δείκτης Εξάρτησης								43,75%
Δείκτης Νεανικότητας								14,13%

Δείκτης Γήρανσης. Ο δείκτης γήρανσης στο Δήμο Μοσχάτου Ταύρου είναι ελαφρώς μεγαλύτερος (109 ηλικιωμένοι ανά 100 παιδιά) από τον αντίστοιχο της Περιφέρειας Αττικής ο οποίος αγγίζει τους 106 ηλικιωμένους ανά 100 παιδιά. Τα τελευταία χρόνια τόσο στον Δήμο όσο και στο σύνολο της ελληνικής περιφέρειας ο συγκεκριμένος δείκτης παρουσιάζει αυξητική τάση γεγονός που καταδεικνύει το έντονο δημογραφικό πρόβλημα της χώρας αλλά και την αναγκαιότητα ύπαρξης δομών και πρωτοβουλιών φροντίδας ηλικιωμένων ατόμων.

Δείκτης Εξάρτησης. Ο δείκτης εξάρτησης αποτελεί σημαντικό στοιχείο καθώς δηλώνει την επιβάρυνση που δέχεται ο ενεργός πληθυσμός (15-64 ετών) από το γεροντικό και το νεανικό πληθυσμό (65+ και 0-14 ετών αντίστοιχα). Στο σύνολο του Δήμου Μοσχάτου - Ταύρου, η τιμή του δείκτη εξάρτησης ανέρχεται στο 43,75% που επίσης μαρτυρά την ανάγκη παροχής υποστηρικτικών υπηρεσιών προς αυτές τις ηλικιακές ομάδες.²²

Δείκτης Νεανικότητας. Απεικονίζει το ποσοστό των νέων ατόμων ηλικίας 0-14 ετών, στο συνολικό πληθυσμό. Η τιμή του δείκτη για το σύνολο του Δήμου χαρακτηρίζεται ικανοποιητική (14,13%).

Ειδικής μνείας χρίζουν οι χρήσεις γης στη Δημοτική Ενότητα του Ταύρου. Τουλάχιστον το 50% του δημοτικού διαμερίσματος καλύπτεται από βιομηχανικές χρήσεις, αποθήκες εμπορευμάτων, μεταφορικές εταιρείες και κτήρια γραφείων. Οι χρήσεις αυτές συντελούν σε

²² Στρατηγικό Πλάνο Δήμου Καλλιθέας 2015-2019 <http://www.kallithea.gr/wp-content/uploads/2017/02/Στρατηγικό-Πλάνο-Δήμου-Καλλιθέας-2015-2019-τελικό-2.pdf>

μεγάλο βαθμό στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και της καθημερινής ζωής των κατοίκων ενώ αποτελούν την αιτία γένεσης μετακινήσεων βαρέων οχημάτων στο αρτηριακό και συλλεκτήριο οδικό δίκτυο της περιοχής. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι προαναφερθείσες χρήσεις χωροθετούνται σε πολλές περιοχές μικτά με χρήσεις κατοικίας με αποτέλεσμα την τεράστια υποβάθμιση της ζωής των κατοίκων σε αυτές τις περιοχές.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η περιοχή του Ταύρου έχει σημαντικές ιδιαιτερότητες και μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία πόλη έντονων αντιθέσεων, όπου συνυπάρχουν, όχι πάντα σε χωροταξική ανεξαρτησία μεταξύ τους, χρήσεις κατοικίας, περιοχές ανάπλασης, εργατικές πολυκατοικίες, πολιτιστικά κέντρα και κέντρα άθλησης και ψυχαγωγίας με βιομηχανικές υποβαθμισμένες περιοχές, μεγάλα εμπορικά κέντρα, μη εκμεταλλεύσιμους χώρους, άναρχη δόμηση.

2.1.2 Εργατικό Δυναμικό – Ανεργία – Απασχόληση

Η πολύ μικρή συμβολή του πρωτογενή τομέα στην οικονομική δραστηριότητα του Δήμου Μοσχάτου – Ταύρου αντανακλάται στον μικρό αριθμό επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα μόλις οκτώ επιχειρήσεις είναι καταγεγραμμένες στο μητρώο επιχειρήσεων του 2010.

α/α	Περιγραφή	Αρ. Επιχειρήσεων
1	Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες	2
2	Δασοκομία και υλοτομία	2
3	Αλιεία και υδατοκαλλιέργεια	2
4	Λοιπά ορυχεία και λατομεία	2
	Σύνολο	8

Σημαντικότερος κλάδος του δευτερογενή τομέα είναι οι εξειδικευμένες κατασκευαστικές δραστηριότητες καθώς το 15,89% του συνόλου των επιχειρήσεων δραστηριοποιείται στο χώρο αυτό. Δεύτερη κατηγορία σε συχνότητα είναι η κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με

εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού , με το αντίστοιχο ποσοστό να είναι 9,37%.²³

Ποσοστιαίες διαφορές μεταξύ των δύο Δημοτικών Ενοτήτων εντοπίζονται κυρίως στους τομείς :

- Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών
- Κατασκευή ειδών ένδυσης
- Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων
- Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού

Πίνακας 6 Αριθμός επιχειρήσεων κατά κλάδο

Περιγραφή	Δ.Ε. Μοσχάτου	Δ.Ε. Ταύρου	Σύνολο	Ποσοστό
Βιομηχανία τροφίμων	48	32	80	7,35%
Ποτοποιία	1	0	1	0,09%
Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	36	10	46	4,22%
Κατασκευή ειδών ένδυσης	43	15	58	5,33%
Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών	37	26	63	5,79%
Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα: κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	10	10	20	1,84%
Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων	8	8	16	1,47%
Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	36	19	55	5,05%

²³ Στρατηγικό Πλάνο Δήμου Καλλιθέας 2015-2019 <http://www.kallithea.gr/wp-content/uploads/2017/02/Στρατηγικό-Πλάνο-Δήμου-Καλλιθέας-2015-2019-τελικό-2.pdf>

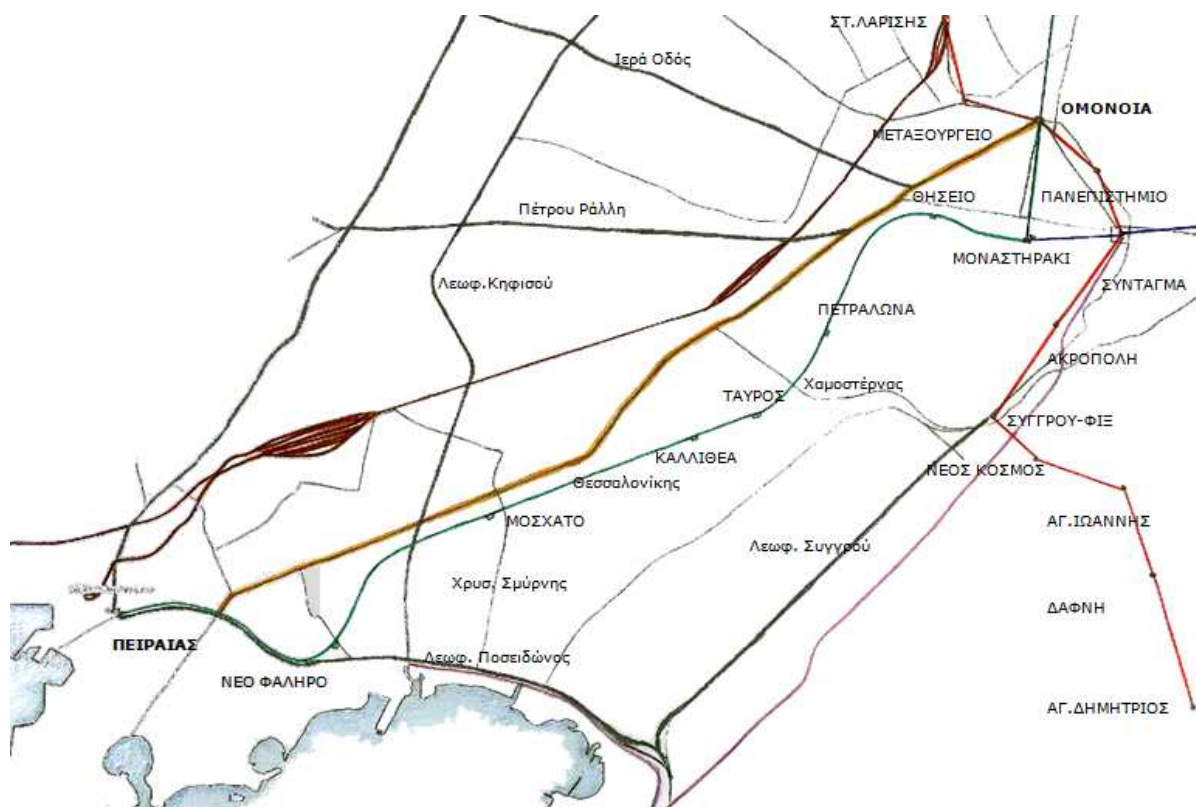
Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων δύλισης πετρελαίου	1	1	2	0,18%
Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	35	9	44	4,04%
Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σκευασμάτων	3	0	3	0,28%
Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	24	20	44	4,04%
Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	17	17	34	3,12%
Παραγωγή βασικών μετάλλων	8	11	19	1,74%
Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	49	53	102	9,37%
Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών	8	1	9	0,83%
Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	18	19	37	3,40%
Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.	32	21	53	4,87%
Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	3	0	3	0,28%
Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	2	1	3	0,28%
Κατασκευή επίπλων	22	22	44	4,04%
Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	31	17	48	4,41%
Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων και εξοπλισμού	33	13	34	3,12%
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	12	4	16	1,47%
Συλλογή, επεξεργασία και διάθεση αποβλήτων· ανάκτηση υλικών	1	4	5	0,46%
Κατασκευές κτηρίων	42	15	57	5,23%

Έργα πολιτικού μηχανικού	12	8	20	1,84%
Εξειδικευμένες κατασκευαστικές δραστηριότητες	109	64	173	15,89%
ΣΥΝΟΛΟ	669	420	1089	100,00

Στον τριτογενή τομέα παραγωγής οι κλάδοι του χονδρικού και λιανικού εμπορίου καταλαμβάνουν την πρώτη θέση στην κατάταξη δραστηριότητας με αθροιστικό ποσοστό που ξεπερνά το 55% του συνόλου. Συγκεκριμένα το χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών είναι ο πρώτος κλάδος δραστηριότητας με ποσοστό 31,56%. Ακολουθεί το Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών με ποσοστό 19,43%. Σημαντικοί κλάδοι δραστηριότητας καθίσταται και οι δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης με ποσοστό 6,23% και χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών, ποσοστό 6,19%

2.1.3 Προσβασιμότητα

Η πόλη διασχίζεται είτε στα όρια της είτε εγκάρσια από ιδιαίτερα σημαντικούς οδικούς άξονες όπως οι Λ. Πειραιώς, Π. Ράλλη, Π. Τσαλδάρη καθώς και από σιδηροδρομικούς άξονες που δημιουργούν σημαντικά προβλήματα στη λειτουργία της, όχι μόνο όσον αφορά τα θέματα της κυκλοφορίας, αλλά εξίσου σημαντικά θέματα πολεοδομικής συγκρότησης και οργάνωσης της ανάπτυξης των διαφόρων χρήσεων που επηρεάζουν στο μέγιστο βαθμό τη ζωή των κατοίκων της.

Εικόνα 24 Τα δίκτυα σταθερής τροχιάς που εξυπηρετούν την Αττική. Την περιοχή του Ταύρου εξυπηρετεί μόνο ο «ηλεκτρικός»²⁴

2.2 Ιστορική αναδρομή στην εγκατάσταση των Προσφύγων στον Ταύρο

Πρώτοι κάτοικοι του νεώτερου οικισμού του Ταύρου ήταν Μικρασιάτες πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή με την συμβολή του τότε πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου. Στην απογραφή που διενεργήθηκε το 1928 ο Ταύρος αποτελούσε έναν από τους 27 εκτός σχεδίου συνοικισμούς της πόλης της Αθήνας με την ονομασία Νέα Σφαγεία²⁵. Ο πληθυσμός των Νέων Σφαγείων σύμφωνα με την απογραφή του 1928 ήταν 6.207 άτομα. Έπειτα εντάχθηκε στο σχέδιο πόλης και από το 1934 αποσπάστηκε από το Δήμο Αθηναίων αποτελώντας αυτόνομη Κοινότητα (Σούτου 1983: 229). Στην αμέσως επόμενη απογραφή που

²⁴ Πηγή : Φίλη Ν. – Η Ανάπλαση των Ακάλυπτων Οικοδομικών Τετραγώνων ως Εργαλείο Βελτίωσης του Ιστού της Πόλης – Πολυτεχνείο Κρήτης – Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών - 2015

²⁵ Η ονομασία Νέα Σφαγεία οφείλεται στα Δημοτικά Σφαγεία που βρίσκονταν στην περιοχή ήδη από το 1916 (Σούτου 1983: 165).

διενεργήθηκε το 1940 είχε πλέον μετονομαστεί σε Κοινότητα Ταύρου με πληθυσμό 12.157 άτομα.²⁶

Η εγκατάσταση των προσφύγων που κατέφθαναν στον Ταύρο από το 1922 μέχρι τις αρχές του 1927 γινόταν είτε σε παραπήγματα- που κατασκεύαζε το κράτος ή οι ίδιοι οι πρόσφυγες με αυτοστέγαση- είτε σε ιδιόκτητα οικόπεδα. Αναλυτικότερα η πρώτη ομάδα παραπηγμάτων βρισκόταν σε έκταση Νοτιοανατολικά της οδού Πειραιώς με την ονομασία «Παραγκούπολη της Παναγίτσας»- λόγω της ομώνυμης Εκκλησίας που υπάρχει μέχρι και σήμερα εκεί- και η δεύτερη ομάδα χωροθετούνταν σε έκταση Βορειοδυτικά της οδού Πειραιώς με την ονομασία «Γερμανικά». Αυτές οι δυο εκτάσεις στις οποίες έγινε η εγκατάσταση των προσφύγων σε παραπήγματα, αποτελούσαν τα λεγόμενα Εθνικά Κτήματα τα οποία με την ίδρυση του Νεοελληνικού Κράτους το 1827 περιήλθαν στη δικαιοδοσία του. Ανήκαν λοιπόν στο δημόσιο το οποίο παραχώρησε αυτές τις εκτάσεις στους Μικρασιάτες πρόσφυγες για να στεγασθούν (Σούτου 1983: 93).

Επιπλέον σε έκταση Βόρεια της σιδηροδρομικής γραμμής του ΟΣΕ στην περιοχή των Άνω Νέων Σφαγείων, κοντά στην Εκκλησία του Εσταυρωμένου, οι πρόσφυγες που είχαν την οικονομική δυνατότητα να αγοράσουν κάποιο από τα οικόπεδα που είχαν δημιουργηθεί ύστερα από σύσταση Συνεταιρισμού, κατασκεύαζαν με δική τους ευθύνη (δηλαδή είτε με αυτοστέγαση είτε με κατά παραγγελία οικοδόμηση) την κατοικία τους. Ο Συνεταιρισμός ανέλαμβανε την οικοπεδοποίηση της έκτασης και την πώληση των οικοπέδων (Σούτου 1983: 22-24, Παπαδοπούλου, Σαρηγιάννης 2006: 182-183).

Η πρώτη εγκατάσταση των προσφύγων έγινε στην «Παραγκούπολη της Παναγίτσας» όπου οι ίδιοι κατασκεύαζαν μόνοι τους τις κατοικίες τους. Οι συνεχείς αφίξεις νέων προσφύγων στην περιοχή, είχε σαν αποτέλεσμα, με την πάροδο του χρόνου να δημιουργηθεί ένας ολόκληρος συνοικισμός από παράγκες. Λίγο αργότερα το 1925-1927 ακολούθησε η εγκατάσταση των προσφύγων στα «Γερμανικά» παραπήγματα που ήταν πιο οργανωμένα ενώ οι κατασκευές εκεί ήταν καλύτερες. Το όνομά τους οφείλεται στο γεγονός ότι κατασκευάστηκαν με χρήματα από τις γερμανικές αποζημιώσεις λόγω των καταστροφών του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ήταν προκατασκευασμένα ξύλινα σπίτια (Σούτου 1983: 105-109).

Οι πρόσφυγες ελάχιστα χρόνια μετά την έλευση τους στην περιοχή το 1926, γνωστοί και σαν άνθρωποι που ασχολούνται έντονα με τον αθλητισμό, ίδρυσαν ποδοσφαιρικό σωματείο τον

²⁶ Πηγή : Σούτου Δ. (1983), «Δήμος Ταύρου. Σελίδες από την ιστορία του», Έκδοση "Λόγος και Αντίλογος". Ταύρος

Φωστήρα που σύντομα αναδείχθηκε σε μια από τις μεγαλύτερες ποδοσφαιρικές ομάδες της Αττικής.

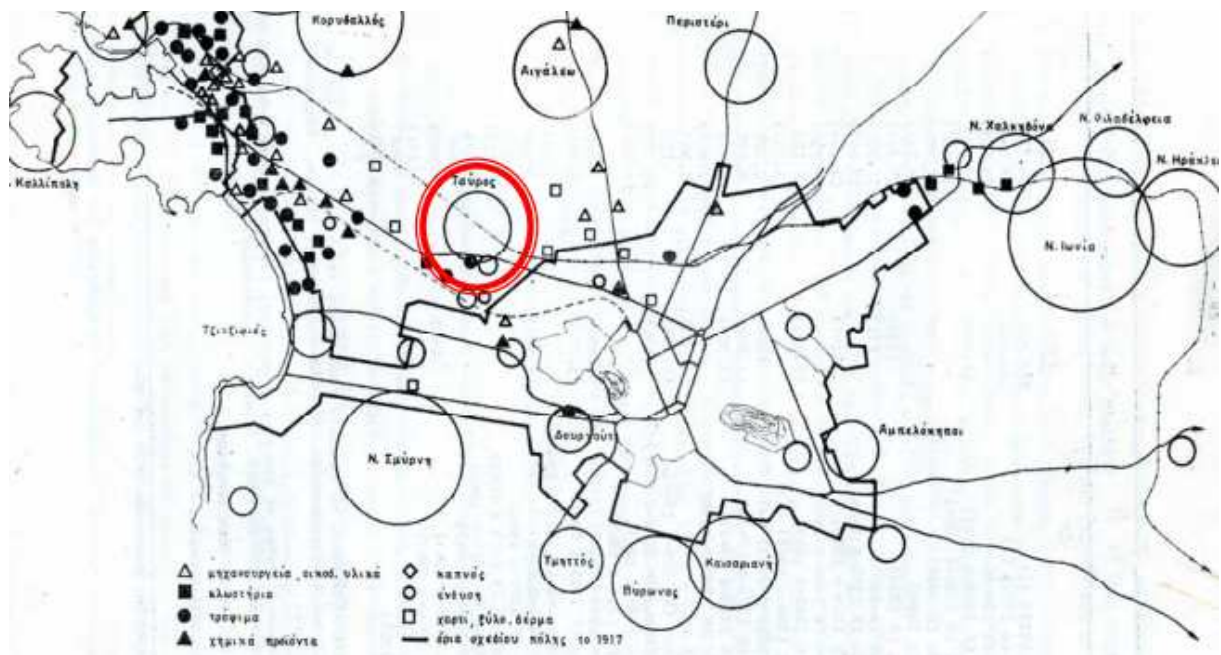

Εικόνα 25 Παράγκες και παραπήγματα στην περιοχή της Κοίμησης της Θεοτόκου ή Παναγίτσας

Οι πρόσφυγες ανήγειραν στην συνοικία πλήθος από εκκλησίες και παρεκκλήσια όπως του Αγίου Γεωργίου στο κέντρο της πόλης, εκεί μετέφεραν τεμάχια λειψάνων του Αγίου Δημητρίου και του Αγίου Νέστορα όπως επίσης την θαυματουργή εικόνα του Αγίου Δημητρίου του Μυροβλύτη από την συνοικία των Δέρκων στην Κωνσταντινούπολη. Ο ιερός ναός του Εσταυρωμένου βρίσκεται στο κέντρο επίσης λίγο βορειότερα από τις γραμμές του ΟΣΕ, ανεγέρθη το 1960 και γιορτάζει κάθε 14 Σεπτέμβρη στην εορτή του Τιμίου Σταυρού, εκείνη την ημερομηνία πραγματοποιούνται πανηγύρια γύρω από την περιοχή του ναού. Ο ναός του Εσταυρωμένου είναι γνωστός για τις πολλές φιλανθρωπικές του δραστηριότητες. Επίσης οι Μικρασιάτες πρόσφυγες έφεραν από την Ατάλεια και την εικόνα της Παναγίας της Ατταλειώτισσας ή Τζίγκο-Παναγιάς όπως την ονόμαζαν και την τοποθέτησαν από το 1929 στον Ιερό Ναό Κοιμήσεως Θεοτόκου Ταύρου, πού κτίστηκε με πρωτοβουλία του «Συλλόγου Ατταλειωτών - Αλαϊωτών». Η πανήγυρις της «Τζίγκο-Παναγιάς» στον Ταύρο της

Αθήνας γίνεται κάθε χρόνο την Κυριακή των Μυροφόρων όπως και στην Αττάλεια της Μικράς Ασίας.²⁷

Επίσης είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η επιλογή του Ταύρου ως περιοχή εγκατάστασης από τους Μικρασιάτες πρόσφυγες είναι συνδεδεμένη με την ύπαρξη βιοτεχνιών (σφαγεία, βυρσοδεψία, κ.ά) τόσο εντός της περιοχής μελέτης αλλά και σε κοντινή απόσταση από αυτή, όπως φαίνεται και από τον παρακάτω χάρτη. Η ύπαρξη λοιπόν των βιοτεχνιών προσέλκυε τους πρόσφυγες αλλά και το ίδιο το κράτος δημιουργούσε συνοικισμούς κοντά σε βιοτεχνίες στοχεύοντας στην απασχόληση των προσφύγων σε αυτές.

Εικόνα 26 Χωροθέτηση των προσφυγικών συνοικισμών με την βιομηχανία²⁸

²⁷ Πηγή : Σούτου Δ. (1983), «Δήμος Ταύρου. Σελίδες από την ιστορία του», Έκδοση "Λόγος και Αντίλογος". Ταύρος

²⁸ Οδηγός διεύθυνσης Ελληνικής βιομηχανίας 1920 – Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας

Εικόνα 27 Ο Ιερός Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου Ταύρου δεσπόζει στην περιοχή

1.2.1 Προσφυγικές Κατοικίες στον Ταύρο

Το Υπουργείο Πρόνοιας ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 την κατασκευή τετραρόφων πολυκατοικιών με στόχο τη στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων που ζούσαν σε παραπήγματα. Μεταξύ των οδών Χρυσοστόμου Σμύρνης-Αγίας Σοφίας-Αναξαγόρα-Κλαζομενών υπήρχαν κάποια κτήματα τα οποία είχαν περιέλθει στην ιδιοκτησία του Υπουργείου Πρόνοιας. Από αυτό το σημείο λοιπόν ξεκίνησε η ανοικοδόμηση των προσφυγικών πολυκατοικιών την περίοδο 1956-1957 από το Υπουργείο Πρόνοιας.²⁹

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 στα πλαίσια του προγράμματος εξυγίανσης της περιοχής από τα παραπήγματα ξεκίνησε η κατεδάφιση της «Παραγκούπολης της Παναγίτσας». Η ανοικοδόμηση των τετραρόφων πολυκατοικιών μεταξύ των οδών Πειραιώς-Επταλόφου-Κλαζομενών-Καραϊσκάκη, για τη στέγαση των προσφύγων που κατοικούσαν σε παραπήγματα ύστερα από κλήρωση, πραγματοποιήθηκε την περίοδο 1966-1967. Στη συνέχεια την περίοδο 1969-1971 ανεγέρθηκαν τα υπόλοιπα συγκροτήματα

²⁹ Πηγή : Σούτου Δ. (1983), «Δήμος Ταύρου. Σελίδες από την ιστορία του», Έκδοση "Λόγος και Αντίλογος". Ταύρος

πολυκατοικιών 7, 8 και 11 ορόφων μεταξύ των οδών Κλαζομενών-Θηβών (Σούτου 1983: 106-111).

Όσον αφορά τα «Γερμανικά» παραπήγματα η κατεδάφισή τους ξεκίνησε την περίοδο 1962-1964 και ολοκληρώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Στη συνέχεια ανεγέρθηκαν και εκεί συγκροτήματα πολυκατοικιών 7 και 11 ορόφων για τη στέγαση των προσφύγων. Η ανοικοδόμηση των πολυκατοικιών αυτών ολοκληρώθηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1970.³⁰

Η έρευνα μας ξεκίνησε από το οικοδομικό τετράγωνο το οποίο περικλείεται από τις οδούς Κλαζομένων, Χρυσοστόμου Σμύρνης, Μικράς Ασίας και Αναξαγόρα. Για την διευκόλυνση της έρευνας το οικοδομικό τετράγωνο λαμβάνει την ονομασία «Ο.Τ. Α.» Τα κτήρια στο συγκεκριμένο οικοδομικό τετράγωνο είναι κτισμένα την δεκαετία του 1950, έχουν τέσσερις ορόφους με απλή τυποποιημένη κατασκευή χωρίς μονώσεις ή κεντρική θέρμανση.

Οι κάτοικοι που είναι συνήθως ιδιοκτήτες έχουν προχωρήσει σε πολλές τροποποιήσεις του κάθε διαμερίσματος. Οι περισσότεροι από τους κατοίκους με τους οποίους μιλήσαμε ήταν και ιδιοκτήτες του διαμερίσματος

³⁰ Πηγή : Σούτου Δ. (1983), «Δήμος Ταύρου. Σελίδες από την ιστορία του», Έκδοση "Λόγος και Αντίλογος". Ταύρος

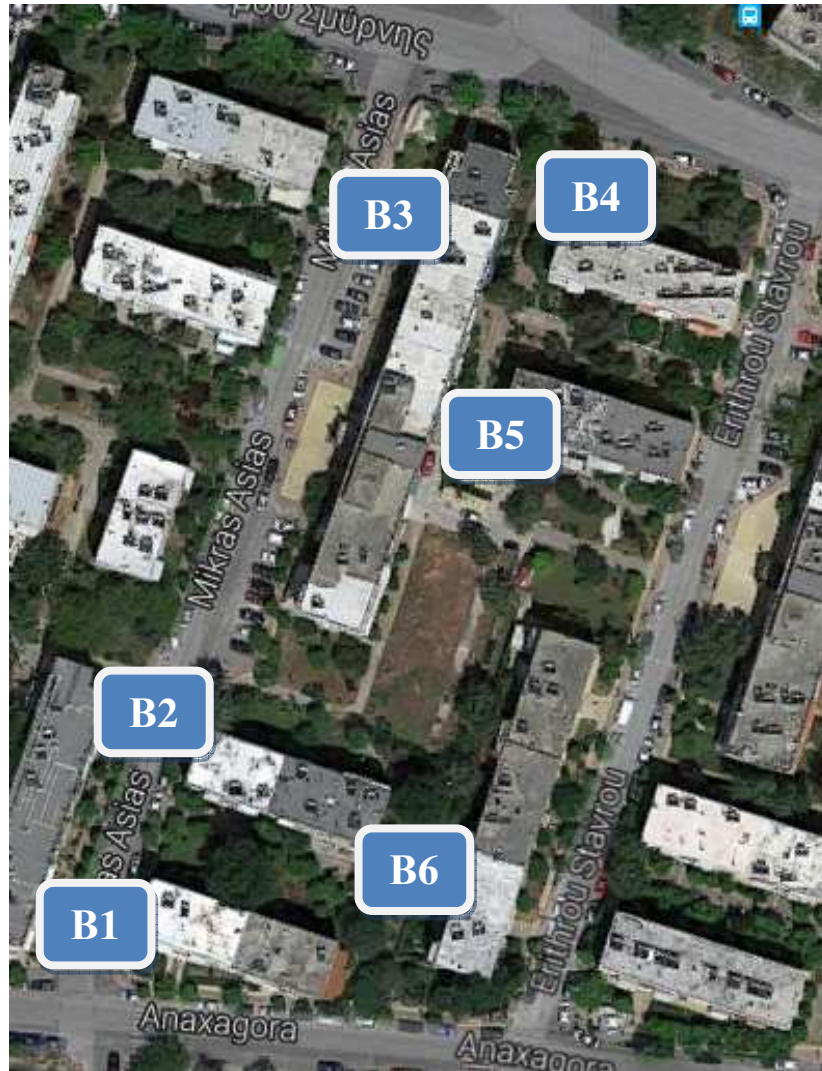

Εικόνα 28 Το οικοδομικό τετράγωνο Α

Εικόνα 29 Πολυκατοικία στην οδό Κλαζομένων

Το οικοδομικό τετράγωνο περικλείεται απο τις οδούς Ερυθρού Σταυρού, Χρυσοστόμου Σμύρνης, Μικράς Ασίας και Αναξαγόρα. Για την διευκόλυνση της έρευνας το οικοδομικό τετράγωνο λαμβάνει την ονομασία «Ο.Τ. Β.»

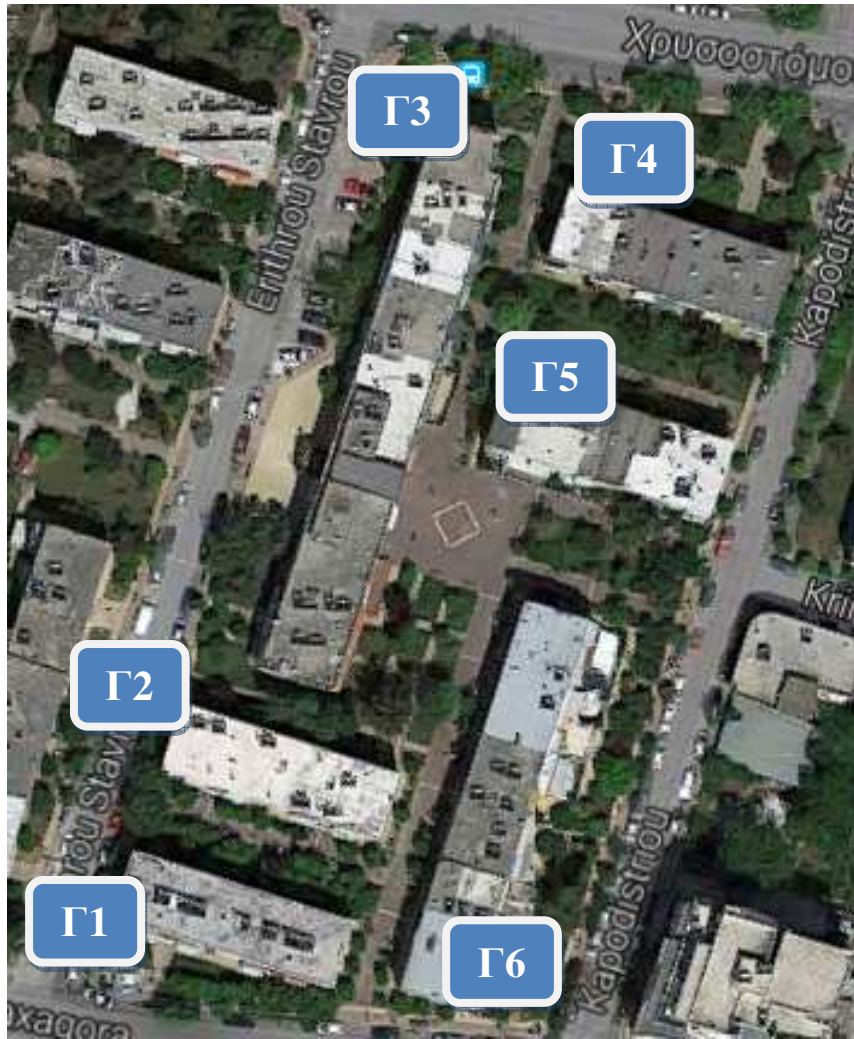

Εικόνα 30 Το οικοδομικό τετράγωνο Β

Εικόνα 31 Πολυκατοικία στη οδό Μικράς Ασίας

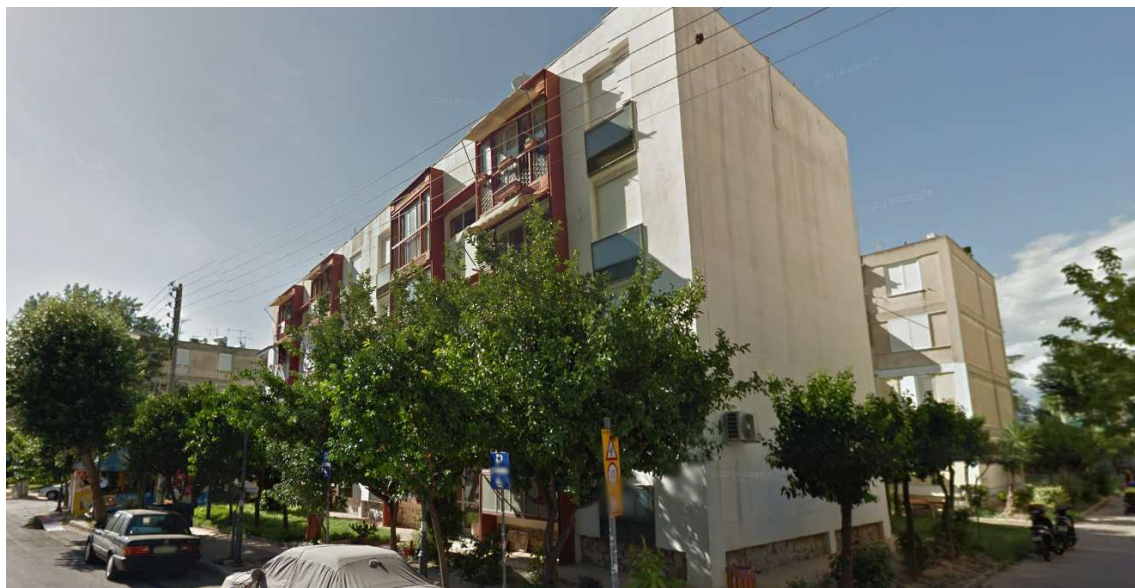
Το οικοδομικό τετράγωνο περικλείεται απο τις οδούς Ερυθρού Σταυρού, Χρυσοστόμου Σμύρνης, Καποδιστρίου και Αναξαγόρα. Για την διευκόλυνση της έρευνας το οικοδομικό τετράγωνο λαμβάνει την ονομασία «Ο.Τ.Γ...»

Εικόνα 32 Το οικοδομικό τετράγωνο Γ

Εικόνα 33 Το κτήριο πριν τις επεμβάσεις

Εικόνα 34 Το κτήριο σήμερα

Το οικοδομικό τετράγωνο περικλείεται απο τις οδούς 25^{ης} Μαρτίου, Χρυσοστόμου Σμύρνης, Καποδιστρίου και Αναξαγόρα. Για την διευκόλυνση της έρευνας το οικοδομικό τετράγωνο λαμβάνει την ονομασία «Ο.Τ.Δ.» Στο οικοδομικό τετράγωνο συνολικά έχουν κατασκευαστεί 8 κτίσματα, διαφόρων όγκων και σχήματος, όπως φαίνεται στην επόμενη δορυφορική φωτογραφία.

Εικόνα 35 Το οικοδομικό τετράγωνο Γ

Εικόνα 36 Η πολυκατοικία με τον κωδικό Δ8

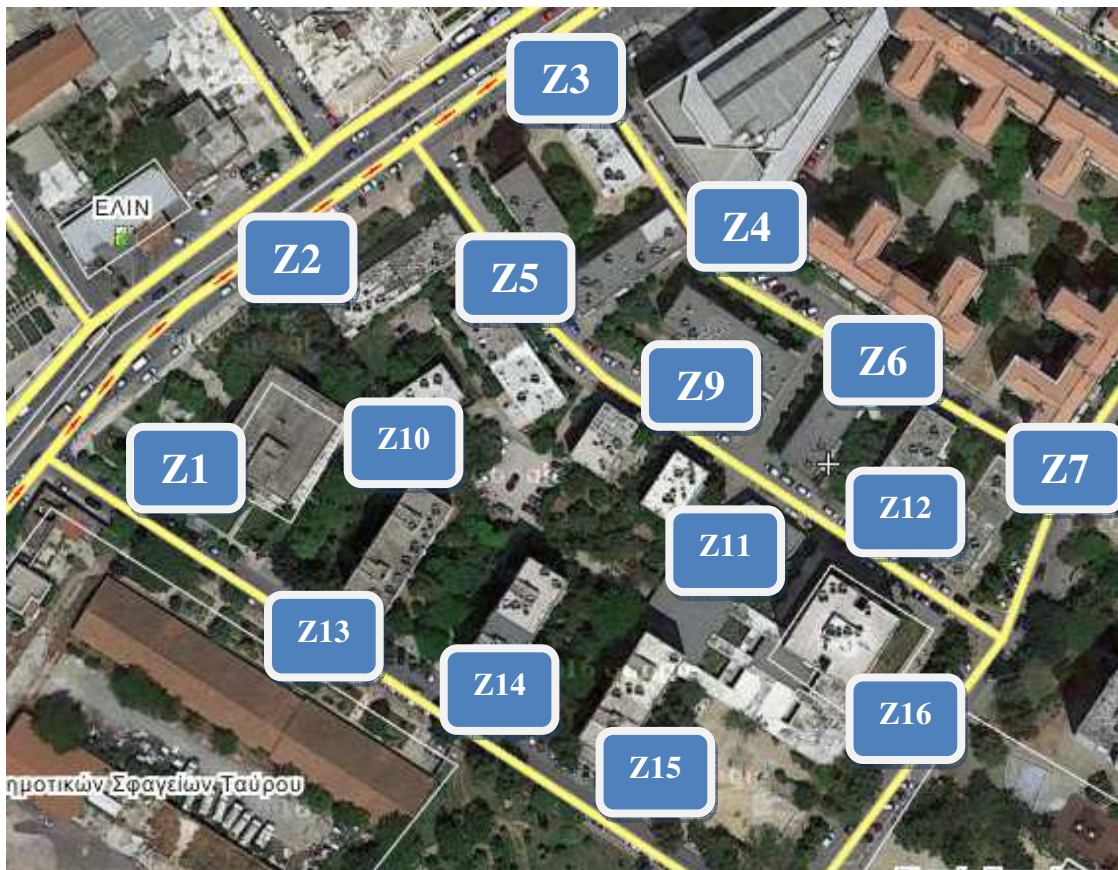
Το οικοδομικό τετράγωνο περικλείεται απο τις οδούς 25^{ης} Μαρτίου, Χρυσοστόμου Σμύρνης, Συγγρού και Αναξαγόρα. Για την διευκόλυνση της έρευνας το οικοδομικό τετράγωνο λαμβάνει την ονομασία «Ο.Τ.Ε.» Στο οικοδομικό τετράγωνο συνολικά έχουν κατασκευαστεί 8 κτίσματα, διαφόρων όγκων και σχήματος, όπως φαίνεται στην επόμενη δορυφορική φωτογραφία.

Εικόνα 37 Το οικοδομικό τετράγωνο Ε

Βορειοδυτικά του συμπλέγματος των εργατικών κατοικιών Ταύρου σε απόσταση 2 οικοδομικών τετραγώνων παραπλεύρως της Λεωφόρου Πειραιώς βρίσκεται άλλο ένα σύμπλεγμα εργατικών κατοικιών. Στο οικοδομικό τετράγωνο συνολικά έχουν κατασκευαστεί 16 κτίσματα, διαφόρων όγκων και σχήματος, όπως φαίνεται στην επόμενη δορυφορική φωτογραφία.

Εικόνα 38 Το οικοδομικό τετράγωνο Z

Πίνακας 7 Χαρακτηριστικά διαμερισμάτων ανά κτήριο ανά οικοδομικό τετράγωνο

Κτήριο	Όροφοι	Διαμερίσματα	Ανακαινισμένο	Κεντρική Θέρμανση
A1	4	12	Τμηματικά	Ναι
A2	4	16	Καμία ανακαίνιση	Ναι
A3	4	16	Καμία ανακαίνιση	Ναι
A4	4	16	Καμία ανακαίνιση	Ναι
A5	4	14	Καμία ανακαίνιση	Ναι
A6	4	16	Τμηματικά	Όχι
A7	4	16	Τμηματικά	Ναι
B1	4	18	Τμηματικά	Ναι
B2	4	16	Καμία ανακαίνιση	Ναι
B3	4	16	Καμία ανακαίνιση	Ναι
B4	3	12	Τμηματικά	Ναι
B5	4	16	Τμηματικά	Όχι
B6	3	16	Καμία ανακαίνιση	Ναι
B7	4	16	Τμηματικά	Ναι
Γ1	4	16	Ανακαινισμένο	Όχι
Γ2	4	16	Τμηματικά	Ναι
Γ3	4	12	Τμηματικά	Ναι
Γ4	3	9	Τμηματικά	Ναι
Γ5	4	16	Τμηματικά	Ναι
Γ6	4	16	Τμηματικά	Ναι

Γ7	4	16	Τμηματικά	Ναι
Γ8	4	16	Καμία ανακαίνιση	Ναι
Δ1	4	16	Ανακαινισμένο	Ναι
Δ2	4	16	Τμηματικά	Ναι
Δ3	4	16	Τμηματικά	Ναι
Δ4	4	16	Τμηματικά	Ναι
Δ5	5	21	Τμηματικά	Ναι
Δ6	4	16	Ανακαινισμένο	Ναι
Δ7	4	16	Τμηματικά	Ναι
Δ8	4	16	Τμηματικά	Ναι
Ε1	3	9	Τμηματικά	Ναι
Ε2	4	16	Τμηματικά	Ναι
Ε3	4	16	Τμηματικά	Ναι
Ε4	4	16	Τμηματικά	Ναι
Ε5	4	16	Τμηματικά	Όχι
Ε6	4	16	Τμηματικά	Ναι
Ε7	2	8	Τμηματικά	Ναι
Ε8	4	16	Τμηματικά	Ναι
Ζ1	4	14	Καμία ανακαίνιση	Ναι
Ζ2	3	12	Καμία ανακαίνιση	Ναι
Ζ3	4	16	Καμία ανακαίνιση	Ναι
Ζ4	4	15	Καμία ανακαίνιση	Ναι

Z5	4	16	Καμία ανακαίνιση	Ναι
Z6	4	14	Καμία ανακαίνιση	Όχι
Z7	4	16	Καμία ανακαίνιση	Ναι
Z8	4	15	Καμία ανακαίνιση	Ναι
Z9	4	16	Τμηματικά	Ναι
Z10	4	16	Τμηματικά	Ναι
Z11	4	16	Τμηματικά	Ναι
Z12	3	12	Τμηματικά	Ναι
Z13	4	16	Τμηματικά	Όχι
Z14	5	18	Τμηματικά	Ναι
Z15	4	12	Ανακαινισμένο	Ναι
Z16	4	16	Τμηματικά	Ναι

3. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Εισαγωγή

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι στις περισσότερες από τις συνοικίες της Αθήνας σώζονται ακόμη πολλά προσφυγικά κτήρια. Ο βαθμός διατήρησής τους και η κατάσταση της αρχικής τους κατασκευής ποικίλλουν. Οι αλλοιώσεις, τόσο σε μεμονωμένα κτήρια όσο και σε σύνολα, είναι κατ' αρχήν αναστρέψιμες. Ιδιαίτερα στα μη επισκευασμένα κτήρια που απλά ερειπώνονται η αποκατάσταση είναι θέμα μελέτης και έρευνας των υλικών και των κατασκευαστικών μεθόδων του Μεσοπολέμου. Αποτελούν όχι μόνο ιστορικά τεκμήρια και σημεία αναφοράς της συλλογικής μνήμης, αλλά και σπίτια κτισμένα με ανθρώπινα μέτρα, με κύριο στοιχείο τη διατήρηση της κοινωνικότητας στις γειτονιές, που τόσο λείπει από όλες τις μεγάλες πόλεις ανά τον κόσμο. Ως προς την τυπολογία, έχουν ένα δικό τους ιδιαίτερο χαρακτήρα, που είναι αμέσως αναγνωρίσιμος και προσφιλής. Ως προς τη μέθοδο κατασκευής, είναι ενδεικτικά της εποχής του Μεσοπολέμου, όσον αφορά τις μέτριες κατασκευές και όχι τις πιο πολυτελείς. Είναι ακόμη χαρακτηριστικά της μετάβασης από τα παραδοσιακά υλικά και μεθόδους στο οπλισμένο σκυρόδεμα, αλλά και της μετάβασης από τα μικρά συνεργεία μαστόρων στο σύστημα των εργολάβων και των πιο μαζικών κατασκευών. Είναι κτισμένα σε μια κρίσιμη καμπή της εξέλιξης του αστικού τοπίου. Για όλους αυτούς τους λόγους είναι απαραίτητη η διατήρησή τους μέσα στο ολοένα και πιο απρόσωπο τοπίο της Αθήνας.

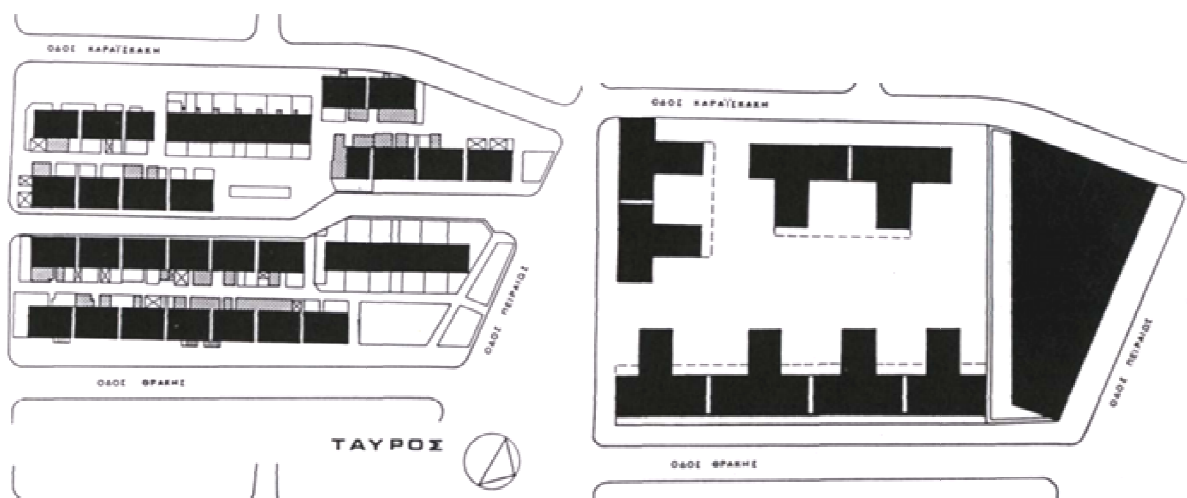
Παρ' όλα αυτά, σήμερα τα προσφυγικά κτήρια δέχονται ασφυκτικές πιέσεις από τη λαίλαπα της οικοδόμησης. Επιπλέον, δεν είναι σε όλους αμέσως εμφανής η σημασία της διατήρησής τους, αφού συχνά η έννοια ιστορικό κτήριο ταυτίζεται με τη νεοκλασική τυπολογία ή με την παλαιότητα και μόνο. Συχνά τα προσφυγικά αποτελούν τον εύκολο στόχο σε μια διαδικασία κατεδάφισης από εργολάβους και ιδιοκτήτες. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελούν τα προσφυγικά της λεωφόρου Αλεξάνδρας, που σώθηκαν χάρη στην αντίδραση της Σχολής Αρχιτεκτόνων και όλων όσων ενδιαφέρονται για τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς. Ο επιθυμητός στόχος είναι να υπάρξει μια συνολική προστασία των αξιόλογων και καλά διατηρημένων περιοχών, οι οποίες είναι πάρα πολλές, αλλά και όλων των διαφορετικών κτηριακών τύπων. Τα προσφυγικά έχουν αξία ως σύνολο κτηρίων πρώτα από όλα και έπειτα ως μεμονωμένα κτήρια. Μαζί με αυτά χάνονται μνήμες, άνθρωποι, κοινωνικές

δομές, γειτονιές, έθιμα. Είναι απαραίτητο να βοηθήσουμε όλοι στη διαδικασία προστασίας και κατανόησης της πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς μας.

3.1 Προγενέστερες Αναπλάσεις Εργατικών Κατοικιών Δήμου Ταύρου

3.1.1 Οικοδομικό Τετράγωνο 1Γ

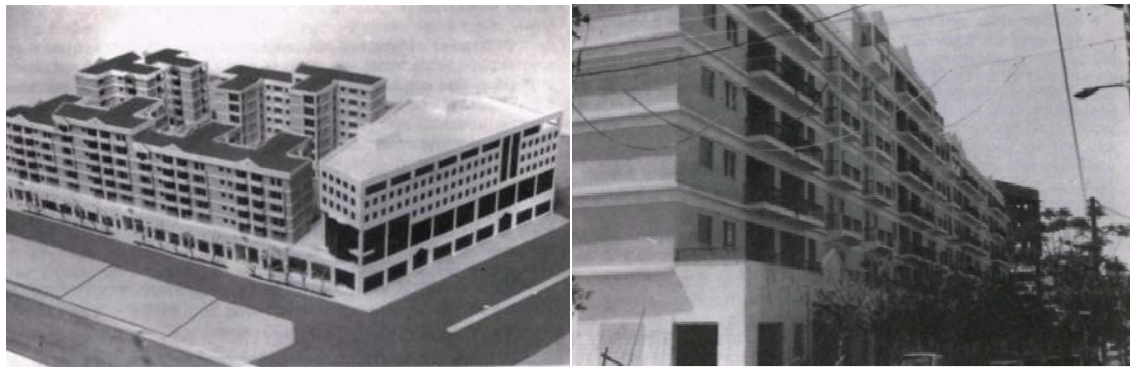
Πρόκειται για μια περίπτωση, όπου το 1986 εφαρμόστηκε το εργαλείο των Ενεργών Οικοδομικών Τετραγώνων σε μια περιοχή προσφυγικών κατοικιών που χτίστηκε στο μεσοπόλεμο. Όπως αναφέρεται στο πρόγραμμα του Δήμου Ταύρου, πρόκειται για την ανάπλαση του οικοδομικού τετραγώνου 1Γ, το οποίο έχει έκταση 9.687τ.μ., σχεδόν μηδενικές κλίσεις και περικλείεται από τους δρόμους Πειραιώς - Θράκης -Κλαζομενών και Καραϊσκάκη.

Εικόνα 39 Προσφυγικές πολυκατοικίες Δήμου Ταύρου. Σχέδιο του οικοδομικού τετραγώνου πριν και μετά την ανάπλαση από τη ΔΕΠΟΣ.

Το οικόπεδο διέσχιζε μια μη εγκεκριμένη οδός, η Χρήστου Κατσιγιάννη, μεγάλης κυκλοφορίας. Υπήρχαν 8 παλιές προσφυγικές πολυκατοικίες, 6 διώροφες που χτίστηκαν από το Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών το 1936 και 2 τριώροφες που χτίστηκαν από το Υπουργείο Ανοικοδομήσεως το 1950. Οι διώροφες πολυκατοικίες περιλάμβαναν 100 διαμερίσματα, εμβαδού 39-45 τ.μ., ενώ οι τριώροφες 36 διαμερίσματα, εμβαδού 35-56 τ.μ. Η καλυμμένη επιφάνεια ήταν γύρω στο 32%, αλλά με τις προσθήκες που δημιούργησαν αυθαίρετα στις κατοικίες τους 80 περίπου ιδιοκτήτες, το ποσοστό αυτό ανήλθε τελικά στο

45%. Πολλοί κάτοικοι επίσης έκαναν χωρισμό αυλών με τοίχους ή στέγαστρα για διάφορες χρήσεις, με αποτέλεσμα να μην απομένει καθόλου σχεδόν ακάλυπτος χώρος εφόσον υπήρχε και η οδός που διέσχιζε το οικοδομικό τετράγωνο. Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος της ανάπλασης ήταν η στεγαστική αποκατάσταση των δικαιούχων σε καινούργια διαμερίσματα. Για την επίτευξη αυτού του στόχου προτάθηκε η κατεδάφιση των υφιστάμενων κτηρίων. Το πρόγραμμα του έργου περιλάμβανε 8 πολυκατοικίες 6όροφες ή 7όροφες σε 3 πτέρυγες, διατεταγμένες περιμετρικά του οικοδομικού τετραγώνου και ένα 7όροφο εμπορικό κέντρο επί της Πειραιώς με γραφεία και καταστήματα. Στις πολυκατοικίες αυτές υπάρχουν 144 διαμερίσματα, όλα διαμπερή ή γωνιακά. Κατασκευάστηκαν 5 τύποι διαμερισμάτων, ώστε οι κάτοικοι που ήθελαν να μπορούν να αγοράσουν πρόσθετα τετραγωνικά μέτρα.

Εικόνα 40 Ανάπλαση οικοδομικού τετραγώνου 1Γ στο Δήμο Ταύρου. Κοινοπραξία Δήμου-ΔΕΠΟΣ. Δύο απόψεις από το εσωτερικό του Οικοδομικού Τετραγώνου (Απρίλιος 1990).

Εικόνα 41 Εσωτερικά και εξωτερικά του οικοδομικού τετραγώνου όπως είναι σήμερα

3.1.2 Ανάπλαση Δύο Πολυκατοικιών με Χρήση Στοιχείων Βιοκλιματικής Αρχιτεκτονικής

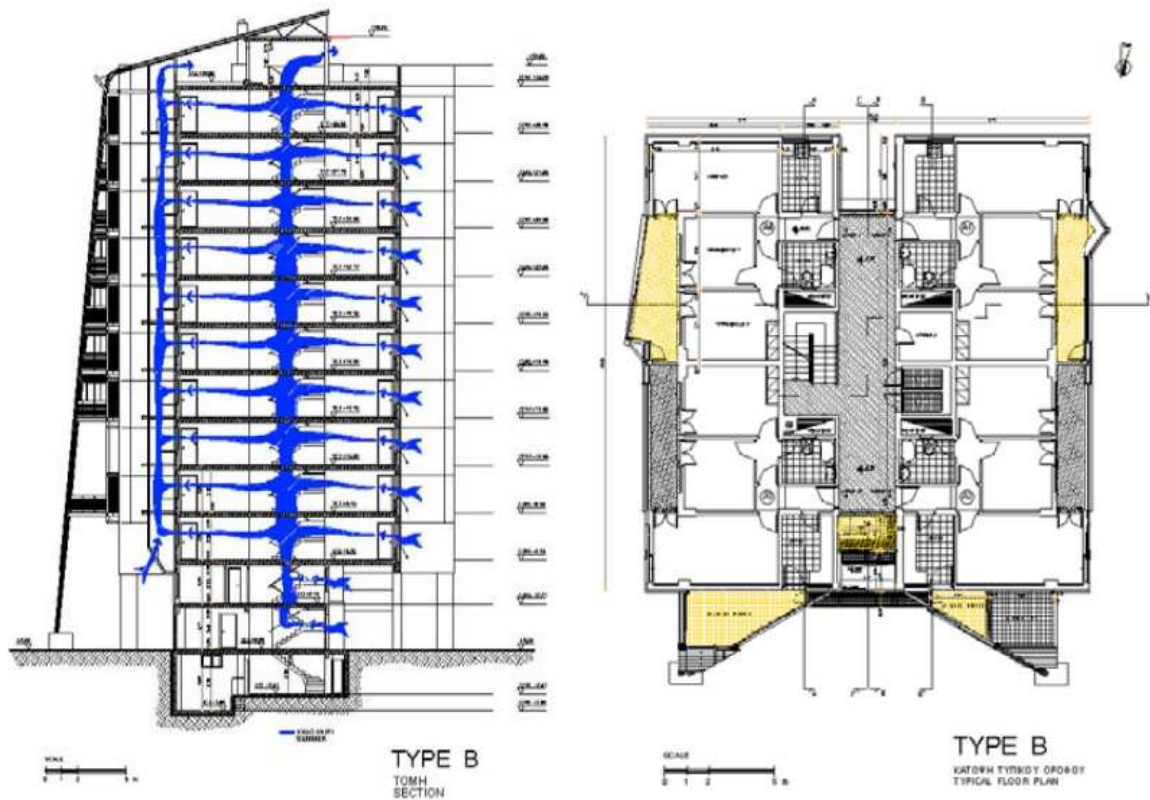
Ο Δήμος Ταύρου ξεκίνησε ένα φιλόδοξο πρόγραμμα ανακαίνισης των εργατικών πολυκατοικιών του, που αποτελούν περίπου το 60% των κτηρίων στην περιφέρεια του. Σύμφωνα με τις αρχές της Agenda 21 της Ε.Ε., ο Δήμος ενδιαφέρθηκε για την δυνατότητα ένταξης βιοκλιματικών συστημάτων και συστημάτων ενεργειακής εξοικονόμησης στη διαδικασία ανασχεδιασμού των κατοικιών αυτών.

Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε δύο κτήρια των εργατικών κατοικιών, τα οποία παρουσιάζονται ακολούθως.

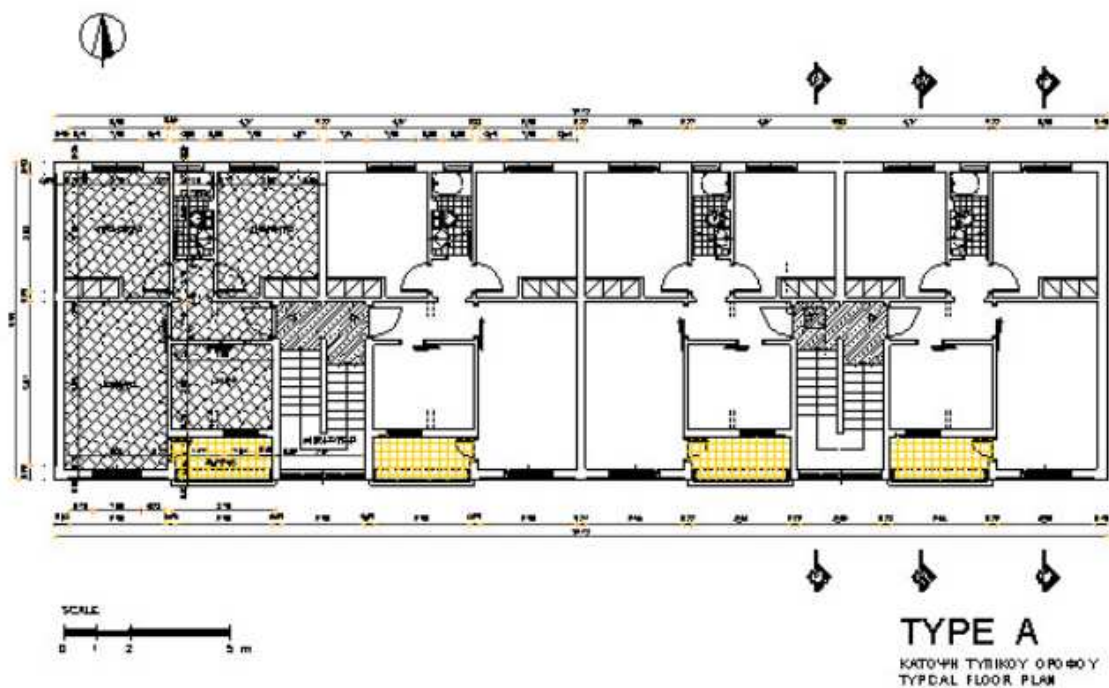
Πρόκειται για πιο σύγχρονο κτήριο σε σχέση με τα υπόλοιπα της γύρω περιοχής κτισμένο στη δεκαετία του 1960. Έχει δέκα ορόφους, προσεγμένη σχετικά κατασκευή με κεντρική θέρμανση. Κάθε όροφος αποτελείται από τέσσερα ισοδύναμα διαμερίσματα με εξώστη και έναν κεντρικό διάδρομο που συχνά χρησιμοποιείται σαν χώρος συνάντησης από τους ενοίκους. Το κτήριο έχει βορειοανατολικό ή νοτιοδυτικό προσανατολισμό για τους κύριους χώρους του.

Οι ενεργειακές επεμβάσεις που έγιναν στο κτήριο είναι

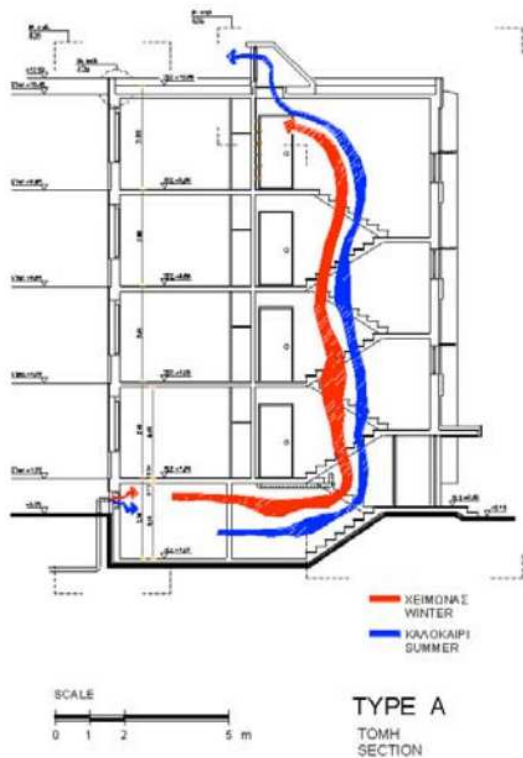
- εξωτερική θερμομόνωση του κελύφους
- υγραμόνωση και θερμομόνωση του δώματος
- προσθήκη εξωστών στη νότια πλευρά του κτηρίου σε συνδυασμό με την ενσωμάτωση φωτοβολταϊκών στοιχείων για την παραγωγή ηλεκτρισμού από τον ήλιο
- προσθήκη ηλιακής καμινάδας στη νότια πλευρά του κτηρίου.

Τόσο η δημοτική αρχή όσο και η μελετητική ομάδα συμφώνησαν στην μεθοδολογία του προτύπου αυτού προγράμματος που βασίστηκε στις αρχές του συμμετοχικού σχεδιασμού. Έτσι οι απόψεις των κατοίκων ελήφθησαν σοβαρά υπόψη και έγινε έρευνα αναγκών με ειδικά ερωτηματολόγια. τα αποτελέσματα χρησιμοποιήθηκαν ως βάση στον αρχικό σχεδιασμό. Ακολούθησαν παρουσιάσεις και δημόσιες συζητήσεις μέχρι να οριστικοποιηθούν οι επεμβάσεις και τα χρονοδιαγράμματα των εργασιών, εφόσον οι κάτοικοι θα έμεναν μέσα

σελίδα | 75

στα σπίτια τους κατά τη διάρκεια της κατασκευής. Ακόμη η κατανόηση και αποδοχή των συστημάτων ενεργειακής εξοικονόμησης ήταν απαραίτητη για την σωστή λειτουργία τους στο τέλος του προγράμματος.

Όσον αφορά στις ενεργειακές επεμβάσεις

- δόθηκε έμφαση σε απλές πρακτικές και οικονομικές λύσεις
- εξωτερική θερμομόνωση του κελύφους
- υγραμόνωση και θερμομόνωση του δώματος
- δημιουργία ηλιακών θερμοκηπίων με την ενσωμάτωση υαλοστασίων στους νότιους εξώστες
- ενσωμάτωση θερμοσιφωνικών πανέλλων στις ποδιές των ανοιγμάτων
- προσθήκη σκίαστρων στα νότια ανοίγματα

Η ενεργειακή εξοικονόμηση από τον συνδυασμό εξωτερικής μόνωσης και ηλιακών θερμοκηπίων στο κτήριο με βάση τις μετρήσεις ετήσιας θερμικής λειτουργίας που έγιναν αποδεικνύεται ότι επιτυγχάνεται σημαντική ενεργειακή εξοικονόμηση, η οποία υπολογίζεται σε μείωση του φορτίου θέρμανσης κατά 30% - 40% και της κατανάλωσης ηλεκτρισμού κατά 10%.

Επίσης έγιναν επεμβάσεις σχετικά με το ζεστό νερό οικιακής χρήσης. οι ηλιακοί συλλέκτες καλύπτουν το 80% των αναγκών για ζεστό νερό κάθε διαμερίσματος. όσο για τα θερμικά πανέλλα το κόστος του ανήλθε σε περίπου 130 ευρώ ανά τετραγωνικό μέτρο, ενώ η ετήσια ενεργειακή τους απόδοση υπολογίστηκε σε 20 ευρώ ανά τετραγωνικό μέτρο ανά έτος αν υποθεθεί ότι υποκαθιστούν την ηλεκτρική ενέργεια.

4. ΕΡΕΥΝΑ

4.1 Μεθοδολογία Έρευνας

Οι ερευνητικές μέθοδοι διακρίνονται σε ποιοτικές και ποσοτικές. Οι ποσοτικές αναλύουν την ποσότητα εμφάνισης του φαινομένου που εξετάζεται και οι ποιοτικές αναφέρονται στο είδος, στο συγκεκριμένο χαρακτήρα του φαινομένου. Και οι δύο μέθοδοι δίνουν τη δυνατότητα στον ερευνητή να προσεγγίσει ένα ερευνητικό πεδίο και να επικεντρωθεί σε αυτό. Με βάση την παραπάνω θεώρηση, σε αυτή την εργασία, γίνεται μία προσπάθεια για να τοποθετηθεί η έρευνα στο παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο.

Αναφορικά με το είδος της έρευνας, θα την κατατάσσαμε στη μικτή έρευνα. Ο λόγος είναι ότι χρησιμοποιεί στοιχεία της ποσοτικής έρευνας, αλλά κατά βάση είναι ποιοτική, καθώς σκοπός της είναι η ανάλυση ποσοτικών στοιχείων και η διατύπωση νέων υποθέσεων. Από την ποσοτική έρευνα χρησιμοποιείται το βασικό της εργαλείο που είναι το ερωτηματολόγιο, ενώ μερικά ποσοτικά δεδομένα (όπως η ηλικία, τα έτη εμπειρίας κ.ά.) χρησιμοποιούνται με σκοπό τη διερεύνηση αιτιωδών σχέσεων με κάποιες βασικές υποθέσεις.

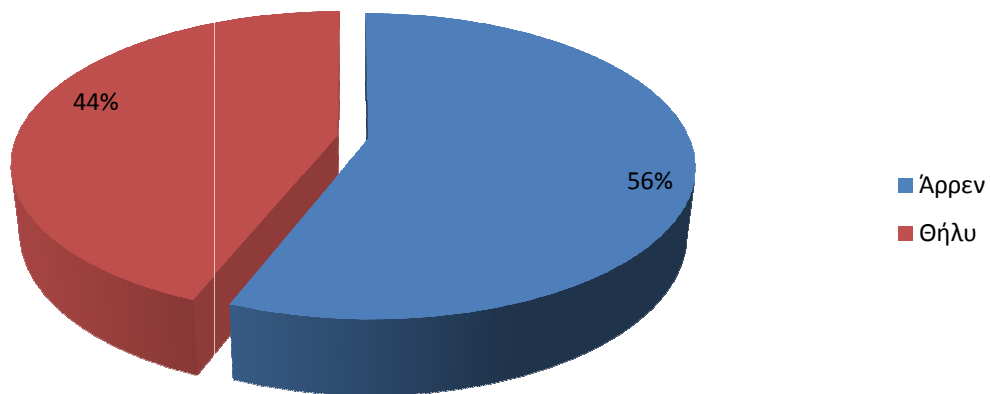
Για τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των ερωτηματολογίων, τα οποία περιείχαν 86 ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις ήταν τριών ειδών:

- Κλειστού τύπου (Ναι/Όχι)
- Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής
- Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου

Αναφορικά με την διαδικασία της έρευνας αντιμετωπίσαμε αρκετές δυσκολίες σχετικά με τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Το βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίσαμε ήταν η απροθυμία των κατοίκων να συμμετάσχουν στην έρευνα. Επίσης σε πολλές περιπτώσεις λόγω βιασύνης των συμμετεχόντων ήταν αρκετά δύσκολο να απαντηθούν όλες οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.

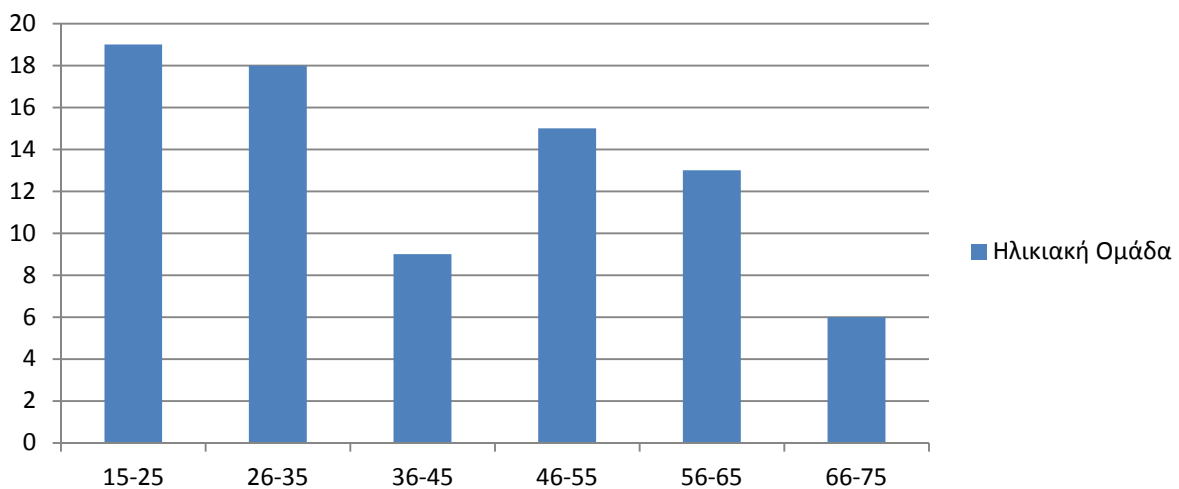
4.2 Δείγμα Μελέτης

Το πρώτο βήμα στην δειγματοληπτική διαδικασία είναι ο προσδιορισμός του πληθυσμού τον οποίο θα αφορούν τα συμπεράσματα της έρευνας. Η έρευνα απευθύνεται και στα δύο φύλα ανεξάρτητα από την ηλικία τους και τον τομέα στον οποίο εργάζονται. Ουσιαστικά, το δείγμα μας αποτελείται από ογδόντα ερωτώμενους οι οποίοι κλήθηκαν να δηλώσουν τις απόψεις τους για θέματα, κατά κύριο λόγο, γύρω από θέματα σχετικά με τον τόπο κατοικίας τους. Όπως φαίνεται και από το διπλανό διάγραμμα, το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων, είναι άντρες καθώς αποτελούν το 51% του δείγματος, ενώ αντίστοιχα οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα καλύπτουν το υπόλοιπο 49%.

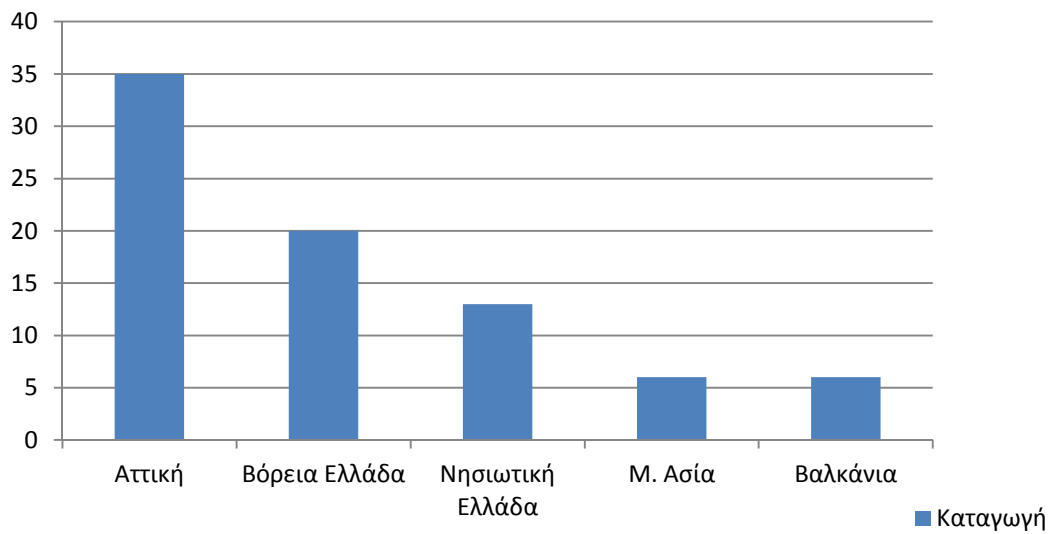
Εικόνα 42 Η κατανομή του δείγματος βάσει του φύλου στο οποίο ανήκει

Αναφορικά με την ηλικία των ερωτώμενων, το επόμενο διάγραμμα μας δίνει πληροφορίες για την ηλικία του δείγματος.

Εικόνα 43 Διαγραμματική απεικόνιση της κατάταξης του δείγματος βάσει της ηλικιακής ομάδας στην οποία ανήκει

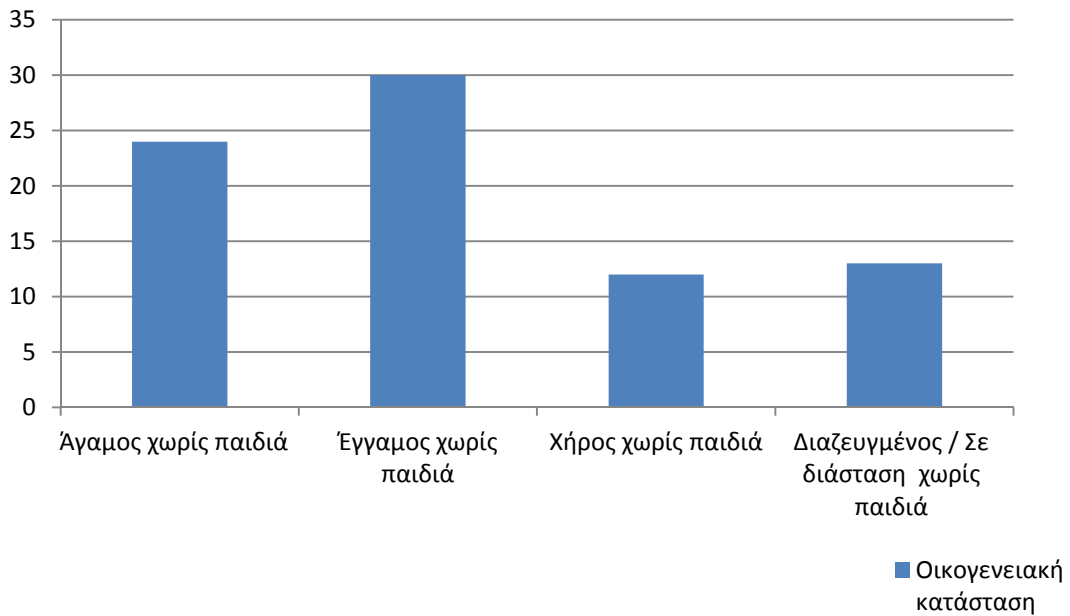
Αναφορικά με τον τόπο γέννησης στο επόμενο διάγραμμα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων.

Εικόνα 44 Στατιστικά στοιχεία σχετικά με την καταγωγή του δείγματος

Στο επόμενο διάγραμμα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση του δείγματος. Οι σχετικές ομάδες που δημιουργήθηκαν είναι

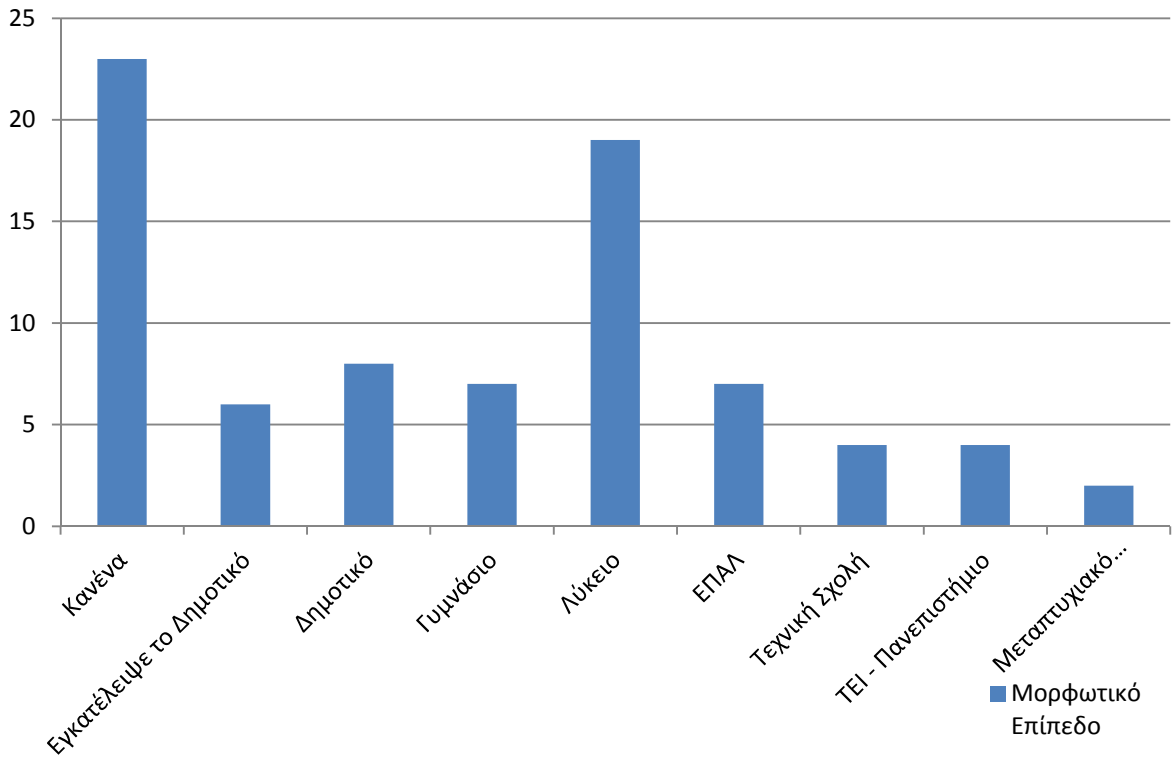
- Άγαμος χωρίς παιδιά
- Έγγαμος χωρίς παιδιά
- Χήρος χωρίς παιδιά
- Διαζευγμένος / Σε διάσταση χωρίς παιδιά

Εικόνα 45 Στατιστικά στοιχεία σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση του δείγματος

Από την ταξινόμηση του δείγματος μελέτης βάσει του μορφωτικού επιπέδου προκύπτει το ακόλουθο διάγραμμα. Οι ομάδες που θεωρήθηκαν είναι οι εξής :

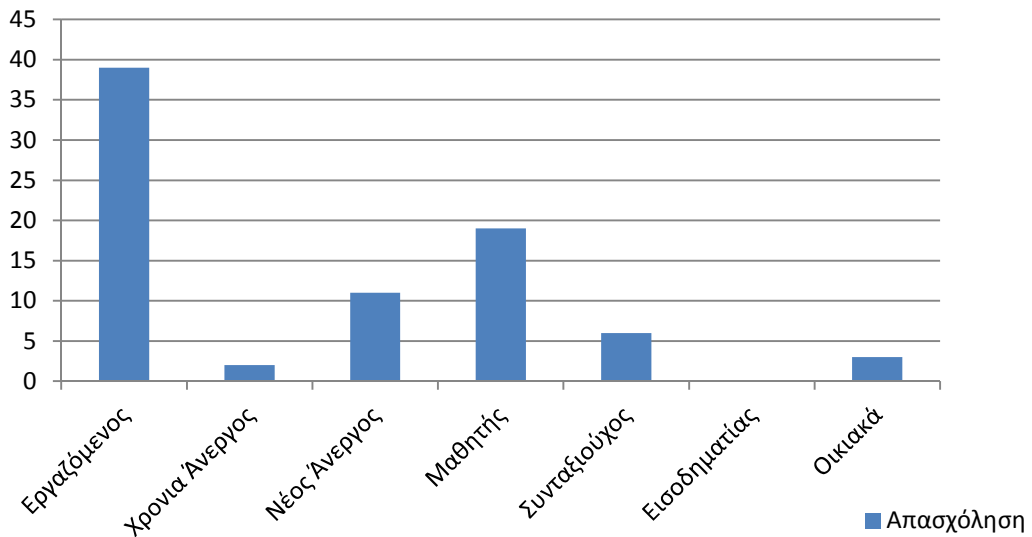
- Κανένα
- Εγκατέλειψε το Δημοτικό
- Δημοτικό
- Γυμνάσιο
- Λύκειο
- ΕΠΑΛ
- Τεχνική Σχολή
- ΤΕΙ - Πανεπιστήμιο
- Μεταπτυχιακό Διδακτορικό

Εικόνα 46 Κατηγοριοποίηση του δείγματος βάσει του μορφωτικού επιπέδου στο οποίο ανήκει

Το επόμενο διάγραμμα της ενότητας μας παρουσιάζει το επάγγελμα των συμμετεχόντων στην έρευνα. Σε αυτή την ερώτηση, υπάρχουν επτά κατηγορίες.

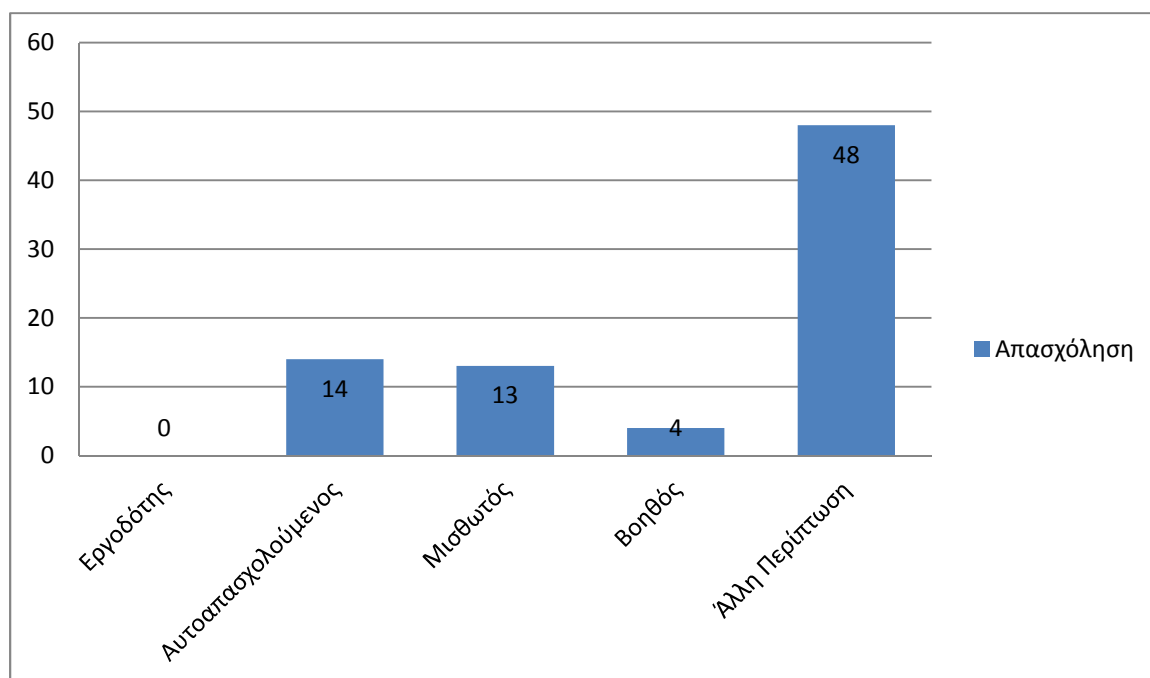
- Εργαζόμενος
- Χρόνια Άνεργος
- Νέος Άνεργος
- Μαθητής
- Συνταξιούχος
- Εισοδηματίας
- Οικιακά

Εικόνα 47 Κατηγοριοποίηση του δείγματος βάσει του επαγγέλματος του

Σχετικά με αυτούς που εργάζονται προσπαθούμε να διερευνήσουμε ποια είναι η θέση τους στο επάγγελμα.

- Εργοδότης
- Αυτοαπασχολούμενος
- Μισθωτός
- Βοηθός σε Οικογενειακή Επιχείρηση
- Άλλη Περίπτωση

Εικόνα 48 Κατηγοριοποίηση του δείγματος βάσει της θέσης εργασίας του

Πίνακας 8 Ποίο είναι το επάγγελμα σας;

Απασχόληση	Αριθμός Απαντήσεων
Εργοδότης	0
Αυτοαπασχολούμενος	14
Μισθωτός	13
Βοηθός	4
Άλλη περίπτωση	48

Από τους 80 ερωτηθέντες ουσιαστικά εργάζονταν οι 32. Οι υπόλοιποι 48 που αντιστοιχούν στην κατηγορία «άλλη περίπτωση» ήταν είτε μαθητές, είτε ασχολούνταν με οικιακά, είτε ήταν άνεργοι.

4.3 Καθεστώς Ενοικίασης

Σχετικά με το καθεστώς ενοικίασης ακολουθούν οι ερωτήσεις που τέθηκαν και τα αποτελέσματα των απαντήσεων των ερωτηθέντων.

Πόσα χρόνια ζείτε σε αυτή την κατοικία;

10	Αριθμός Απαντήσεων
1-5	31
6-10	26
10+	23

Οι κάτοικοι ήταν πρόθυμοι να απαντήσουν σε αυτού του είδους τις ερωτήσεις. Ελάχιστοι ήταν αυτοί που ζούσαν στις κατοικίες για περισσότερα από 10 χρόνια.

Επίσης τα ποσοστά ιδιοκτησίας ήταν ισομοιρασμένα με αυτά που νοικιάζονταν.

Η κατοικία σας είναι:

11	Αριθμός Απαντήσεων
Ιδιότητα	46
Ενοικιασμένη	34

Η εργατική τάξη τα επόμενα χρόνια θα δυσκολεύεται όλο και περισσότερο να κατοικεί σε ιδιότητα σπίτια. Ήδη η δυνατότητα αγοράς σπιτιού στις σημερινές συνθήκες της υποαπασχόλησης, των εξευτελιστικών μισθών, της απληρωσιάς, της ανεργίας, και της μη πρόσβασης σε δάνεια, φαίνεται σαν μακρινό όνειρο του παρελθόντος. Επιπλέον, ακόμα και οι τωρινές ιδιοκτησίες κινδυνεύουν με κατάσχεση, είτε από τις τράπεζες, είτε από το κράτος λόγω χρεών στις εφορίες και τα ασφαλιστικά ταμεία. Το μέλλον της εργατικής τάξης είναι να είναι υποχρεωμένη να νοικιάζει τα σπίτια που θα μένει.

Εάν η κατοικία είναι ιδιόκτητη την αποκτήσατε με γονική παροχή / κληρονομιά.

12	Αριθμός Απαντήσεων
Ναι	13
Όχι	23
ΔΓ/ΔΑ	10

Στην επιλογή ΔΓ/ΔΑ, 10 από τους ερωτηθέντες δεν γνώριζαν αν απόκτησαν το οίκημα με γονική παροχή/ κληρονομιά.

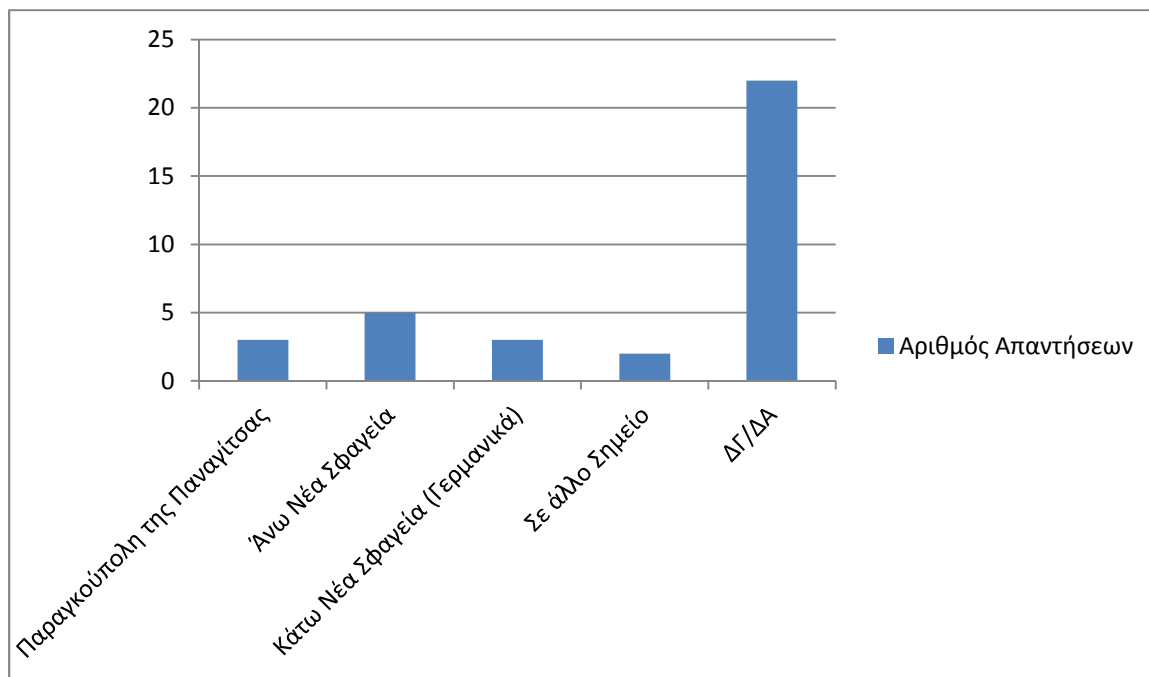
Οι γονείς σας απέκτησαν αυτή την κατοικία ως δικαιούχοι του Υπουργείου Πρόνοιας (κάτοχοι παραπήγατος);

13	Αριθμός Απαντήσεων
Ναι	13
Όχι	18
ΔΓ/ΔΑ	49

Πολλοί από τους ερωτηθέντες δεν γνώριζαν να απαντήσουν αμέσως και από τα συμφραζόμενα προέκυπτε η απάντησή τους

Γνωρίζετε που βρισκόταν το παράπηγμα στο οποίο κατοικούσαν;

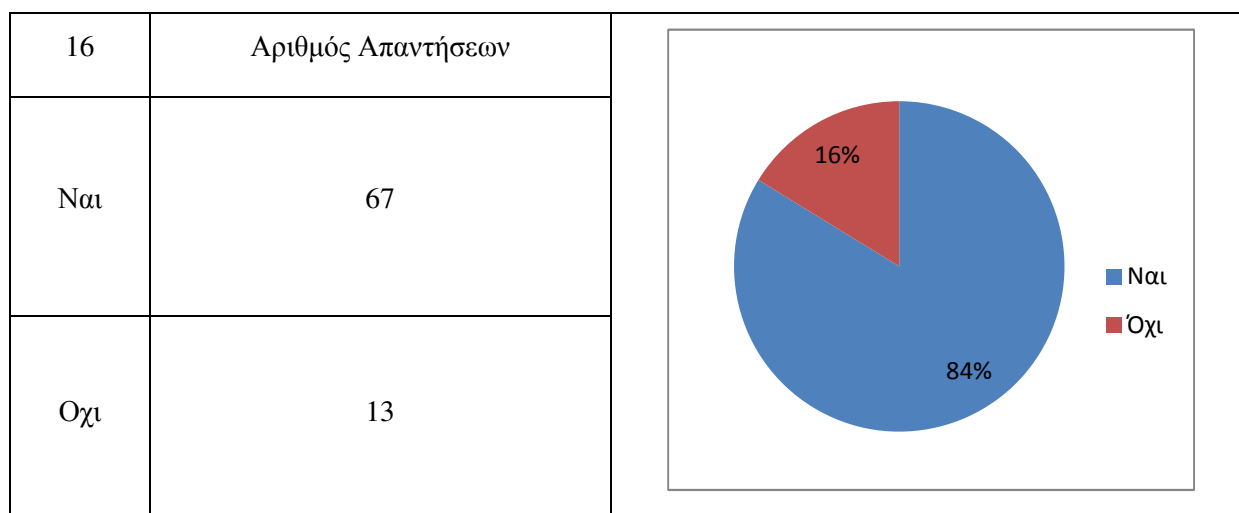
14	Αριθμός Απαντήσεων
Παραγκούπολη της Παναγίτσας	3
Άνω Νέα Σφαγεία	5
Κάτω Νέα Σφαγεία (Γερμανικά)	3
Σε άλλο Σημείο	2
ΔΓ/ΔΑ	67

Πως απέκτησαν οι γονείς σας διαμέρισμα σε αυτή την πολυκατοικία;

15	Αριθμός Απαντήσεων
Αγορά από τον Προηγούμενο Ιδιοκτήτη	12
Παραχώρηση από Συγγενή	6
Άλλο	23
ΔΓ/ΔΑ	9

Αποκτήσατε την κατοικία σε κάποια άλλη φάση της ζωής σας;

Η αγορά του διαμερίσματος έγινε με αποπληρωμή στεγαστικού δανείου;

17	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Συμμετοχής
Ναι	40	80%
Όχι	10	20%
ΔΓ/ΔΑ	0	0%

Η αγορά / ενοικίαση του διαμερίσματος έγινε πριν ή μετά την ανάπλαση του Ο.Τ. (Κλαζομενών-Καραϊσκάκη-Πειραιώς-Θράκης);

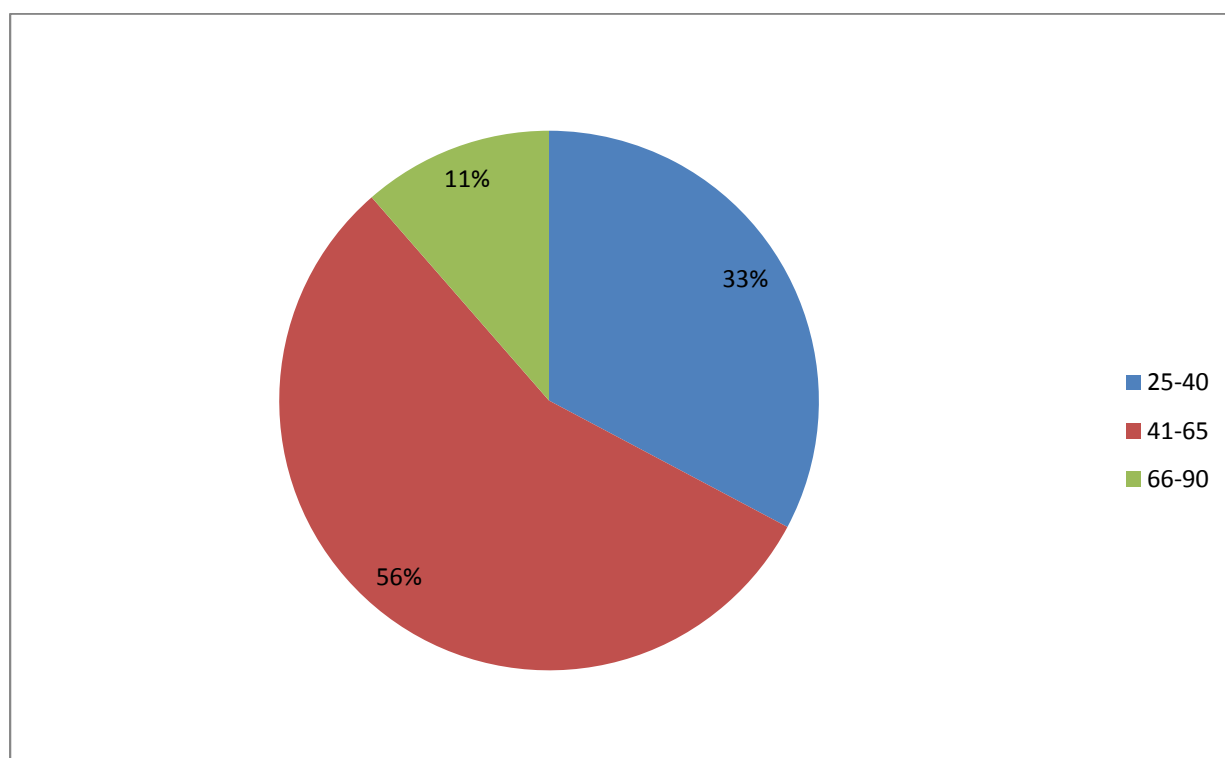
18	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Συμμετοχής
Πριν	50	73.5%
Μετά	18	26.5%
ΔΓ/ΔΑ	0	0%

4.4 Συνθήκες Στέγασης

Το ζήτημα των συνθηκών στέγασης αποτελεί το πιο καίριο ερώτημα της έρευνας καθώς αντικατοπτρίζει την σύγχρονη εικόνα των κατοικιών. Στις επόμενες ερωτήσεις παραθέτονται οι απαντήσεις στις σχετικές ερωτήσεις.

Πόσα τετραγωνικά είναι το διαμέρισμα στο οποίο κατοικείτε;

19	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Συμμετοχής
25-40	20	32.7%
41-65	34	55.7%
66-90	7	11.4%

Εικόνα 49 Αποτελέσματα σχετικά με τα τετραγωνικά των κατοικιών

Το μέγεθος των διαμερισμάτων είναι τέτοιο ώστε να εξυπηρετούνται οι στοιχειώδεις ανάγκες της οικογενειακής ή εργένικης ζωής.

Ο αριθμός των δωματίων του διαμερίσματος εκτός της κουζίνας;

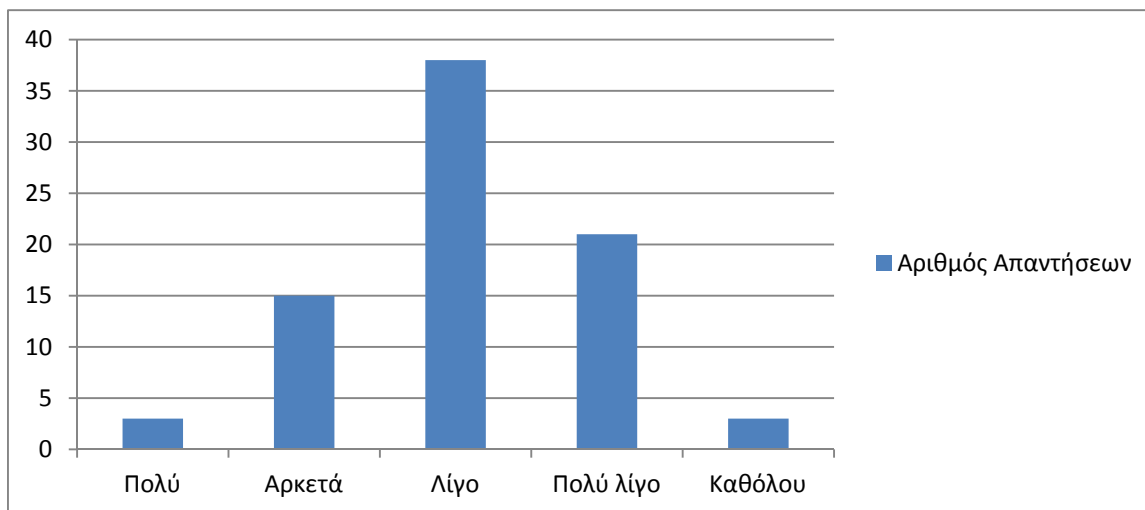
20	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Συμμετοχής
1	20	32.7%
2	34	55.7%
3	7	11.4%
4	0	0%

Ο αριθμός των ατόμων που κατοικούν στο διαμέρισμα;

21	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Συμμετοχής
1	18	25.7%
2	14	20%
3	28	40%
4	9	12.8%
5	1	1.4%

Η κατοικία είναι άνετη;

22	Αριθμός Απαντήσεων
Πολύ	3
Αρκετά	15
Λίγο	38
Πολύ λίγο	21
Καθόλου	3

Προβλήματα που ίσως παρουσιάζει η κατοικία και η ευρύτερη περιοχή;

23	Αριθμός Απαντήσεων
Επάρκεια χώρου	12
Επάρκεια σε ηλεκτρική και υδραυλική εγκατάσταση	17
Σύστημα θέρμανσης	17
Υγρασία	18
Σκοτεινά / φωτεινά δωμάτια	7
Θόρυβος	9

Βαθμός ικανοποίησης από την κατοικία με βάση την κλίμακα 1-10.

1 (καθόλου)	2	3	4	5	6	7	8	9	10 (Πάρα πολύ)
	0	3	6	61	2	5	1	1	

4.5 Η Ζωή στη Γειτονιά

Το επόμενο στάδιο των ερωτήσεων έχουν ως στόχο την παρουσίαση της ζωής σε επίπεδο γειτονιάς και όχι σε επίπεδο κατοικίας.

Πόσα χρόνια κατοικείτε στον Ταύρο;

25	Αριθμός Απαντήσεων
0-5	19
6-15	61
16+	0

Φύγατε κάποια στιγμή από τη γειτονιά;

26	Αριθμός Απαντήσεων
Ναι	19
Όχι	61

27. Για ποιό λόγο;

27	Αριθμός Απαντήσεων
Σπουδές	17
Εργασία	20
Οικογενειακοί Προσωπικοί Λόγοι	34
Άλλος Λόγος	7

ΔΓ/ΔΑ	2
-------	---

Ποιοί οι λόγοι επιστροφής στη συγκεκριμένη γειτονιά στον Ταύρο;

28	Αριθμός Απαντήσεων
Ιδιόκτητη κατοικία	23
Γάμος	29
Εργασία	28

Ποιοί οι λόγοι επιλογής της συγκεκριμένης γειτονιάς στον Ταύρο ως τόπου κατοίκησης (στην περίπτωση που δεν έφυγε από τη γειτονιά);

29	Αριθμός Απαντήσεων
Ύπαρξη ιδιόκτητης κατοικίας	0
Ύπαρξη δικτύου συγγενών ή/και φίλων	1
Συναισθηματικοί δεσμοί	0
Οικονομικοί λόγοι	13
Φθηνά ενοίκια	37
Άλλος λόγος	0
ΔΓ/ΔΑ	10

30. Η ανάπλαση που πραγματοποιήθηκε θα λέγατε ότι επηρέασε την απόφασή σας;

30	Αριθμός Απαντήσεων
Ναι	56
Όχι	5

4.6 Οι Κάτοικοι της Γειτονιάς Σήμερα

Το σκέλος αυτό των ερωτήσεων εστιάζει στους κατοίκους της γειτονιάς και είναι συμπληρωματικό των δύο ενοτήτων που προηγήθηκαν. Γενικά το προφίλ του κατοίκου που μένει στις εργατικές κατοικίες όπως σχηματίστηκε βάσει των απαντήσεων είναι, χαμηλόμισθος, μετανάστης

Η γειτονιά σήμερα από ποιά εισοδηματικά στρώματα θα λέγατε ότι κατοικείται;

31	Αριθμός Απαντήσεων
Χαμηλά	32
Μεσαία	33
Υψηλά	15

Η γειτονιά σήμερα κατοικείται κυρίως από

32	Αριθμός Απαντήσεων
Μετανάστες	21
Φοιτητές	29

Νέα Ζευγάρια	30
Άλλο	0
ΔΓ/ΔΑ	0

Ποια θα λέγατε ότι είναι κυρίως η χώρα προέλευσης των μεταναστών που έρχονται να κατοικήσουν στη γειτονιά;

33	Αριθμός Απαντήσεων
Αλβανία	29
Μέση Ανατολή	33
Αφρική	18

Υπάρχουν εγκαταλελειμμένα- κενά διαμερίσματα στην πολυκατοικία σας;

34	Αριθμός Απαντήσεων
Ναι	80
Όχι	0

Τα κενά διαμερίσματα θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν με πρώτο στόχο τη στέγαση φοιτητών. Και αυτό διότι τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης έχει εκτιναχθεί η ζήτηση για θέσεις στις φοιτητικές εστίες. Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τα στοιχεία των γραφείων φοιτητικής μέριμνας των πανεπιστημίων και των ΤΕΙ, οι αιτήσεις για μία θέση στις φοιτητικές εστίες έχουν αυξηθεί από 20% έως και 50% σε σχέση με τα χρόνια πριν από την οικονομική κρίση.

4.7 Η Ανάπλαση του Ο.Τ. ΙΓ και πως Επηρέασε την Ευρύτερη Περιοχή

Η ανάπλαση του οικοδομικού τετραγώνου Ι.Γ. αποτέλεσε ένα ισχυρό πυρήνα ανάπτυξης για την συνοικία και δημιούργησε την ελπίδα ότι θα ακολουθήσουν και άλλες παρόμοιες δράσεις ενεργειακής αναβάθμισης.

35. Πιστεύετε ότι θα έπρεπε να είχε γίνει ανάλογη επέμβαση στο συγκρότημα των προσφυγικών πολυκατοικιών επί της Χρ. Σμύρνης);

35	Αριθμός Απαντήσεων
Ναι	80
Όχι	0

36. Γιατί πιστεύετε δεν κινήθηκαν τότε οι διαδικασίες προς αυτή την κατεύθυνση;

36	Αριθμός Απαντήσεων
Η υποβάθμιση στην περιοχή δεν ήταν τόσο έντονη	5
Δεν υπήρξε ανάλογη συσπείρωση των κατοίκων	58
Άλλος Λόγος	5
ΔΓ/ΔΑ	11

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Οι προσφυγικές κατοικίες αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του Ταύρου, καθώς είναι μέρος της ιστορίας και της εξέλιξης της περιοχής.

Η εργατική κατοικία έχει απολέσει το χαρακτήρα της, μέσω της ακύρωσης αφενός του πλαισίου μέσα στο οποίο αναδείχθηκε αφετέρου του ρόλου της, άρα και της χρησιμότητας και της θέσης της μέσα στην πόλη.

Από την έρευνα μας προέκυψε ως αποτέλεσμα η γενικότερη δυσαρέσκεια των κατοίκων κυρίως ως προς θέματα ποιότητας ζωής στην περιοχή πέριξ των εργατικών κατοικιών. Το συμπέρασμα που εξάγαμε είναι πως ένα μικρό ποσοστό των κατοίκων θεωρεί τον εαυτό του κομμάτι μιας παραδοσιακής γειτονιάς, ενώ οι περισσότεροι θεωρούν ότι βρίσκονται είτε λόγω ανάγκης είτε προσωρινά στην περιοχή.

Η πιο αισιόδοξη προοπτική για το μέλλον των προσφυγικών κατοικιών του Ταύρου είναι η συνέχιση των εργασιών ανάπλασης και σε άλλες πολυκατοικίες πέραν αυτών του οικοδομικού τετραγώνου Ι.Γ. Η οικονομική συγκυρία της χώρας δεν επιτρέπει τον σχεδιασμό τέτοιων έργων και οι όποιες επενδύσεις γίνουν μπορούν να προέρχονται μόνο από Ευρωπαϊκά κονδύλια.

Τέλος ως θεσμός η έννοια της εργατικής κατοικίας εκλείπει από την κοινωνία μας και είναι συνυφασμένος με την χαμηλή ποιότητα ζωής. Η πολιτεία θα πρέπει να προστατέψει αυτή την κουλτούρα και να την προσαρμόσει στα σύγχρονα δεδομένα της κοινωνίας.

Έχοντας διαπιστώσει ότι υπάρχει στις μέρες μας πρόβλημα στην ποιότητα των εργατικών κατοικιών στη χώρα μας, πρόβλημα που αρχιτεκτονικά έχει τις βάσεις του στη διατήρηση του ίδιου μοντέλου κατοίκησης τον τελευταίο αιώνα, θεωρούμε πως είναι ένα μοντέλο το οποίο δεν έχει εξελιχθεί ανάλογα με τις ανάγκες των ανθρώπων.

Ένα νέο συγκρότημα εργατικών κατοικιών που το αρχιτεκτονικό του πρόγραμμα θα ανταποκρίνεται στις πραγματικές σύγχρονες ανάγκες του εργάτη και θα προτείνει ένα νέο τρόπο ζωής με έμφαση τη συλλογικότητα αλλά και σεβασμό στην ιδιωτικότητα του κατοίκου.

Ένα τέτοιο ιδανικό συγκρότημα θα είχε υπολογιστικό κέντρο, μικρή αγορά, εστιατόριο, καλλιτεχνικό σπουδαστήριο, αμφιθέατρο πολλαπλών χρήσεων, βιβλιοθήκη και αναγνωστήριο, αίθουσα συνελεύσεων και γραφεία διοίκησης, πλατεία συγκεντρώσεων, καφετέρια, παιδικό σταθμό, γυμναστήριο με υπαίθριες αθλητικές εγκαταστάσεις και υπόγειο χώρο στάθμευσης.

Κοινές αρχές στο σχεδιασμό των σύγχρονων εργατικών κατοικιών θα πρέπει να είναι:

- Τα κτήρια προορίζονται για διαφορετικούς τύπους κατοίκων ώστε να ενθαρρύνεται η συμβίωσή τους και ταυτόχρονα να μη δημιουργεί πρόβλημα στη συνύπαρξή τους ο διαφορετικός τρόπος ζωής τους.
- Όλες θα πρέπει να εξυπηρετούνται από μέσα σταθερής τροχιάς με σχεδιασμένες στάσεις επιβίβασης και αποβίβασης.
- Οι πολυκατοικίες «σηκώνονται» από το έδαφος με τη χρήση της pilotis, ώστε ο υπαίθριος χώρος πρασίνου να διατηρείται στο ισόγειο τους.
- Στον πρώτο όροφο της κάθε μιας θα πρέπει να περιλαμβάνονται κοινόχρηστες λειτουργίες, που ο άρτιος εξοπλισμός τους μπορεί να αντικαταστήσει τον αντίστοιχο σε κάθε διαμέρισμα.
- Η πρόσβαση στα διαμερίσματα διευκολύνεται με παραπάνω από ένα κλιμακοστάσια και η είσοδος σε αυτά γίνεται από ευρύχωρους κοινόχρηστους εξωτερικούς διαδρόμους. Οι διάδρομοι αυτοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως χώροι καθιστικού, ένα ακόμη ερέθισμα οι συγκεντρώσεις να μεταφερθούν από τον ιδιωτικό στο δημόσιο χώρο.
- Οι όψεις των κοινόχρηστων διαδρόμων, θα πρέπει να συνθέτονται από συρόμενα πανέλα με περσίδες, που προστατεύουν από τον ήλιο και προφέρουν ιδιωτικότητα. Οι όψεις των διαμερισμάτων συνθέτονται από ένα μεταλλικό πλέγμα, με αναρριχώμενα φυτά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεράρδη Κ., Μαντούβαλου Μ., Μαυρίδου Μ., Πολύζος Γ., Σαρηγιάννης Γ. Μ.
Αναλυτική προσέγγιση του αστικού χώρου, εκδόσεις συμμετρία, Αθήνα 2000
- Τραυλός Ι. Πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών, εκδόσεις Καπόν, Αθήνα 2005
- Μπίρης Κ. Αι Αθήναι από του 19ου έως τον 20ον αιώνα, εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 1996
- Καρύδης Δ. Ν. Τα επτά βιβλία της πολεοδομίας, εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα 2006
- Πολύζος Ι. Η εγκατάσταση των προσφύγων του 1922: μια οριακά περίπτωση αστικοποίησης : συμβολή στην έρευνα για τον αστικό χώρο στην Ελλάδα, εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα 1984
- Ντάντης Σ. Ιστορικά του Μοσχάτου, 2η έκδοση, χορηγός έκδοσης: Δήμος Μοσχάτου, Αθήνα 2002
- Μάρκου Μ. Μορφές και διαδικασίες οικειοποίησης του χώρου το δυτικό τμήμα του λεκανοπεδίου της Αττικής. Η περίπτωση του Δήμου Μοσχάτου, Διδακτορική Διατριβή στον τομέα Πολεοδομίας-Χωροταξίας ΕΜΠ, Αθήνα 2000
- Παπαγαρουφάλη, Ε. «Η συνέντευξη ως σωματική επικοινωνία των συνομιλητών και πολλών άλλων», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών. Ειδικό τεύχος: Όψεις της προφορικής ιστορίας στην Ελλάδα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, τ. 107 Α΄, 2002
- Παπαηλίου Χ., (2009) «Στοιχεία κοινωνικής γλωσσολογίας με έμφαση στις μεθόδους έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες», Αθήνα,
- Παπάνης Ε., (2008) «Πώς το πολιτισμικό κεφάλαιο των μεταναστών επηρεάζει την εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας»,
- Παύλου Μ., Χριστόπουλος Δ.,(2004), «Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, Η Ελλάδα της μετανάστευσης», Κοινωνική συμμετοχή και ιδιότητα του πολίτη, Κριτική, Αθήνα,
- Σάσεν Σ., (2001) «Χωρίς έλεγχο; Η εθνική κυριαρχία, η μετανάστευση και η ιδιότητα του πολίτη την εποχή της παγκοσμιοποίησης», Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα,
- Σελλά – Μάζη Ε., (2006) «Διγλωσσία και Κοινωνία – Η Ελληνική Πραγματικότητα», Προσκήνιο, Αθήνα
- Τσολάκος Κ. (2003) «Η Ιστορία της Αθήνας, του ποταμού Ιλισσού και των γύρω περιοχών του, εκδόσεις Εντός» , Αθήνα
- Σαρηγιάννης, Γ., (1985) «Εισαγωγή στην Ιστορία και Θεωρία της Πόλης», Αθήνα
- Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός του 1929
- Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός του 1955
- Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός του 1973

Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός του 1985

ΓΟΚ Ν 1577/1985 όπως τροποποιήθηκε με τον 2831/9/13-06-2000, ΦΕΚ 140^Α.

Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός του 1985 όπως ισχύει από 13.06.2000», Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ, αρ. 2122, 17 Οκτωβρίου 2000, ειδική έκδοση.

Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός του 2012

«Κωδικοποίηση ΓΟΚ», Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ, αρ. 1714, 1 Ιουνίου 1992.

Μπούτου – Λεμπέση Ελ. (2009), «Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός – Κωδικοποίηση και Ανάλυση, Ειδική έκδοση Δομικής Ενημέρωσης», ΤΕΕ Αθήνα.

Νόμος 3661/2008 (ΦΕΚ 89Α/19.05.2008) «Μέτρα για τη μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης των κτηρίων και άλλες διατάξεις».

Νόμος 3851/2010 (ΦΕΚ 85Α/04.06.2010) «Επιτάχυνση της ανάπτυξης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και άλλες διατάξεις σε θέματα αρμοδιότητας του ΥΠΕΚΑ».

www.ypeka.gr: ΚΕνΑΚ (Κανονισμός Ενεργειακής Απόδοσης Κτηρίων).

Εγκύκλιος ΥΠΕΚΑ οικ.1603/04.10.2010 «Εφαρμογή του Κανονισμού Ενεργειακής Απόδοσης Κτηρίων».

Καλογεράς, Ν. (1999). Οικοδομική. ΑΘΗΝΑ: Συμμετρία.

Σακελλαρόπουλος, Χ. (2003). «Μοντέρνα αρχιτεκτονική και πολιτική της αστικής ανοικοδόμησης Αθήνα 1945 – 1960». Αθήνα.

Ξενάκη Άρτεμης, (2013) «Νέος Οικοδομικός Κανονισμός και Σύγκριση με τον Παλαιό» Διπλωματική Εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Πολιτικών Μηχανικών Αθήνα

Πολεοδομική Νομοθεσία – Καρατζά Φ. – Εκδόσεις Φοίβος – Αθήνα 1995

Παπαϊωάννου Ι., Βασιλικιώτη Ε. (1975), «Η κατοικία στη Ελλάδα» Τ.Ε.Ε., Αθήνα

Σούτου Δ. (1983), «Δήμος Ταύρου. Σελίδες από την ιστορία του», Έκδοση "Λόγος και Αντίλογος".

Ταύρος

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο/η κάτωθι υπογεγραμμένος/η Μαχρίερος Νέζρος του Μιχαήλ φοιτητής του Τμήματος Πολιτικών Μηχανικών Τ.Ε.

του Α.Ε.Ι Πειραιά Τ.Τ, πριν αναλάβω την εκπόνηση της Πτυχιακής Εργασίας μου, δηλώνω ότι ενημερώθηκα για τα παρακάτω:

«Η Πτυχιακή Εργασία (Π.Ε) αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο του συγγραφέα, όσο και του Ιδρύματος και θα πρέπει να έχει μοναδικό χαρακτήρα και πρωτότυπο περιεχόμενο.

Απαγορεύεται αυστηρά οποιοδήποτε κομμάτι κειμένου της να εμφανίζεται αυτούσιο ή μεταφρασμένο από κάποια άλλη δημοσιευμένη πηγή. Κάθε τέτοια πράξη αποτελεί προϊόν λογοκλοπής και εγείρει θέμα Ηθικής Τάξης για τα πνευματικά δικαιώματα του άλλου συγγραφέα. Αποκλειστικός υπεύθυνος είναι ο συγγραφέας της Π.Ε, ο οποίος φέρει και την ευθύνη των συνεπειών, ποινικών και άλλων, αυτής της πράξης.

Πέραν των όποιων ποινικών ευθυνών του συγγραφέα, σε περίπτωση που το Ίδρυμα του έχει απονεμίσει Πτυχίο, αυτό ανακαλείται με απόφαση της Συνέλευσης του Τμήματος. Η Συνέλευση του Τμήματος με νέα απόφασή της, μετά από αίτηση του ενδιαφερόμενου, του αναθέτει εκ νέου την εκπόνηση Π.Ε με άλλο θέμα και διαφορετικό επιβλέποντα καθηγητή. Η εκπόνηση της εν λόγω Π.Ε πρέπει να ολοκληρωθεί εντός τουλάχιστον ενός ημερολογιακού δμήνου από την ημερομηνία ανάθεσής της. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται τα προβλεπόμενα στο άρθρο 18. παρ.5 του ισχύοντος Εσωτερικού Κανονισμού».

Ο Δηλών

Ημερομηνία

18/5/17

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο/Η κάτωθι υπογεγραμμένος/η Αναγνωστάκης Δημόκριτος, του
Νικολάου φοιτητής του Τμήματος Πολιτικών Μηχανικών Τ.Ε

του Α.Ε.Ι Πειραιά Τ.Τ, πριν αναλάβω την εκπόνηση της Πτυχιακής Εργασίας μου, δηλώνω ότι ενημερώθηκα για τα παρακάτω:

«Η Πτυχιακή Εργασία (Π.Ε) αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο του συγγραφέα, όσο και του Ιδρύματος και θα πρέπει να έχει μοναδικό χαρακτήρα και πρωτότυπο περιεχόμενο.

Απαγορεύεται αυστηρά οποιοδήποτε κομμάτι κειμένου της να εμφανίζεται αυτούσιο ή μεταφρασμένο από κάποια άλλη δημοσιευμένη πηγή. Κάθε τέτοια πράξη αποτελεί προϊόν λογοκλοπής και εγείρει θέμα Ηθικής Τάξης για τα πνευματικά δικαιώματα του άλλου συγγραφέα. Αποκλειστικός υπεύθυνος είναι ο συγγραφέας της Π.Ε, ο οποίος φέρει και την ευθύνη των συνεπειών, ποινικών και άλλων, αυτής της πράξης.

Πέραν των όποιων ποινικών ευθυνών του συγγραφέα, σε περίπτωση που το Ίδρυμα του έχει απονείμει Πτυχίο, αυτό ανακαλείται με απόφαση της Συνέλευσης του Τμήματος. Η Συνέλευση του Τμήματος με νέα απόφασή της, μετά από αίτηση του ενδιαφερόμενου, του αναθέτει εκ νέου την εκπόνηση Π.Ε με άλλο θέμα και διαφορετικό επιβλέποντα καθηγητή. Η εκπόνηση της εν λόγω Π.Ε πρέπει να ολοκληρωθεί εντός τουλάχιστον ενός ημερολογιακού 6μήνου από την ημερομηνία ανάθεσής της. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται τα προβλεπόμενα στο άρθρο 18. παρ.5 του ισχύοντος Εσωτερικού Κανονισμού».

Ο Δηλών

Ημερομηνία

18/5/17